

Faghistorie5
Arbejdsrapport 2. udg. 10.2.2010.
(c) Johannes Møllgaard copyright.
Etnologi, Saxo-Instituttet,
Københavns Universitet.

Johannes Møllgaard

ETNOLOGIENS PLADS

Et forsvar for etnologi

Det, det gælder om, er at erkende hver kultur og religion som et hele,
der har absolut værdi i sig selv. (Vilhelm Grønbech (1873-1948))ⁱ

INDHOLDSFORTEGNELSE

I

1. HVAD ER FAGETS NAVN?

Diskussion af et nyt fags navn og dets område (1943-59)

2. HISTORIEFILOSOFI OG KULTURHISTORIENS IDÉGRUNDLAG

Oplysningstidens kulturhistorie

Herder og romantik

Positivism og historisme

Faglig strid

3. DEN MANIFESTEREDE KULTURHISTORIE**3a. Kulturhistorie som åndshistorie**

Jacob Burckhardt (1818-1897)

Gothein, Eberhard (1853-1923)

Vedel, Valdemar (1865-1942)

3b. Kulturhistorie som dagliglivets udviklingshistorie

Troels Troels-Lund (1840-1921)

4. DEN KULTURHISTORISKE BEVÆGELSE

De historiske samfund og deres årbøger

Kulturhistoriske institutioner

a. Arkiver

b. Folkemuseer

Græsrodsbevægelsen og professionalisering

Selskabet for dansk Kulturhistorie

Nogle fællestræk ved den kulturhistoriske bevægelse

5. KRITIK AF KULTURHISTORIE ca. 1880

Dietrich Schäfers kritik af Troels Troels-Lund

Johannes Steenstrups kritik

6. ETNOLOGER MED UDVIKLINGSRÆKKEN SOM HOVEDSYNSPUNKT

Troels Troels-Lund (1840-1921)

Bernhard Olsen (1836-1921)

Peter Lauridsen (1846-1923)

Jørgen Olrik (1875-1941)

7. DET NYE FAGS TO FØRSTE PROFESSORER**7a. Axel Steensberg (1906-99)**

Steensbergs prægning af det nye fag

Steensbergs historisk-arkæologiske betragtningsmåde

7b. Bjarne Stoklunds faghistorie

Faghistorien i hovedtræk

Paradigmeskiftets positive side

Det færøske hus

Stoklunds placering af Svend Jespersen
Nogle kritiske bemærkninger til Stoklunds faghistorie

7c. Dansk kulturhistories epitafium

II

8. HOLISTISK KULTURBESKRIVELSE

Den etnologiske betragtningsmåde

8a. De autodidakte: Sundt og Mejborg

Eilert Sundt (1817-75)

Kulturforskeren Sundt

Bogen Om bygnings-skikken

Kulturprovinser

Sundts indflydelse i Danmark

Reinhold Mejborg (1845-98)

Mejborgs biografi og værk

Mejborgs holistiske beskrivelse

Det intellektuelle miljøes reaktion

Kritik af Mejborg

8b. Sprogforskning og etnologi

Den klassiske filologi

Dialektforskning

Wörter- und Sachen-Forschung

8c. Filologerne

Vilhelm Grønbech (1873-1948)

Carsten Høeg (1896-1961)

Svend Jespersen (1908-1958)

8d. Svensk etnologi

Sigurd Erixon (1888-1968)

Erixons moderne etnologi

Værket *Skultuna bruks historia*

Erixons arbejdsmåde, som den fremgår af værket

Bebyggelseshistorie

Rekonstruktioner

Typebestemmelser

Bemærkninger til bygdebeskrivelsen

Studiet af *livsföringen* er etnologiens særkende

Svend Jespersen i Sigurd Erixons fodspor

John Granlunds elementær og systematisk etnologi

8e. Kritik af den holistiske tradition

9. ETNOLOGI SOM NORMALVIDENSKAB

III

10. SKITSE TIL EN ETNOLOGISK KULTURFORSKNING

Forskningsobjektet
Livsformer
Den nødvendige baggrundsviden
Etnologi som dannelsesdisciplin

IV

11. PARADIGMESKIFT, VENDINGER OG EKSISTENSBERETTIGELSE

Paradigmeskiftet
Etnologi på vildveje?
De såkaldte vendinger
Etnologiens eksistensberettigelse

12. LITTERATUR

1. Hvad er fagets navn?

Diskussion af et nyt fags navn og område (1943-59)

I 1943 rettede *Dansk Historisk Fællesforening* (DHF) en henvendelse til regering og rigsdag med anmodning om, at der blev oprettet to nye undervisningsområder ved vore universiteter, det ene kaldte man i henvendelsen *Historisk arkæologi og kulturhistorie* og det andet *Nordisk sammenlignende etnologi*. Især Axel Steensberg havde arbejdet for oprettelsen af et lektorat i *historisk (specielt middelalderlig) arkæologi*, men det forslag fandt ikke tilslutning.

Henvendelsen til politikerne fra 1943 satte en lang og heftig diskussion i gang om, hvad det foreslåede fags områder skulle omfatte, og hvad det rettelig burde hedde. Efter 10 års forløb var sagen af pragmatiske grunde ændret til kun at dreje sig om et lektorat. I referatet fra *Dansk kulturhistorisk Museumsforenings* årsmøde i 1951 hedder det, at "en af de vigtigste opgaver, vi arbejder med i disse år, er oprettelsen af lærestole i kulturhistorie ved vore universiteter".ⁱⁱ Flertallet i et nedsat udvalg fra 1950 ændrede formuleringen 'Nordisk sammenlignende etnologi' til "en lærestol i kulturhistorie med særlig henblik på Norden". På *Dansk Historisk Fællesforenings* årsmøde i 1952 kom sagen på ny til debat. Her fremkom foreningens formand landsarkivar i Viborg Johan Hvidtfeldt med en tankevækkende formulering. Han sagde, at Danmark var langt bag efter Norden "når det gælder den kulturhistoriske forskning i almindelighed eller dens specielle discipliner som fx etnologi".ⁱⁱⁱ

Omsider blev der oprettet et lektorat i kulturhistorie ved Københavns Universitet, og undervisningen begyndte september 1954.^{iv} Axel Steensberg, der fik lektoratet, beretter, at daværende direktør for Nationalmuseet Poul Nørlund gik ind for, at det nye fag etnologi skulle hedde *kulturhistorie*. Steensberg antog, at baggrunden for Nørlunds forslag var, at "han ønskede en rummeligere betegnelse end etnologi eller folkekultur, og han ønskede fremfor alt en lærestol, der ikke så en undersøgelse af almuekulturen som sin eneste opgave".^v Som bekendt endte det i 1959 med, at faget kom til at hedde *Materiel folkekultur med særlig henblik på Norden*, men da var Poul Nørlund for længst død.

Inden fagets etablering i 1959 ved Københavns Universitet som *Materiel folkekultur* var der også ført en livlig debat om folkemindeforskningens placering i denne sammenhæng. Fra svensk side blev der gjort forsøg på at indføre den svenske model fra 1948, hvor de to fag etnologi og folkloristik blev sammensmeltet under én administration og benævnt *folkelivsforskning* eller *nordisk etnologi*. Universitetsmyndighederne skar imidlertid igennem og udnævnte i 1961 en lektor i *nordisk folkemindvidenskab* ved Københavns Universitet.^{vi}

Som det fremgår, indgik der i hvert fald tre betegnelser i diskussionen: kulturhistorie, etnologi og (materiel) folkekultur/folkelivsforskning. De to indflydelsesrige fagfolk, direktør Poul Nørlund og Johan Hvidtfeldt, opfattede kulturhistorie som et meget rummeligt forskningsfelt, og sammenholdt hermed opfattede de betegnelsen etnologi som snæver og mere afgrænset. Betegnelsen nordisk etnologi var ude af spil. Den brede betegnelse kulturhistorie tiltalte de fleste. Under dette navn fandt de således en række særdiscipliner, bl.a. etnologi og vel også folkelivsforskning.

2. Historiefilosofi og kulturhistoriens idégrundlag

Vi kan her og der langt tilbage i tiden møde den etnologiske interesse i samlinger og skrifter. Det mest oplagte nordiske eksempel at nævne er *Olaus Magnus'* stort anlagte geografisk-etnografiske skildring *Historia om de nordiska folken* fra 1555. Fra det tysksprogede område kan nævnes *Johannes Bohemus Aubanus* (ca.1485-ca.1535), der på grund af en bog om

folkeskikke verden over, *Omnium gentium mores, leges et ritus*, som han arbejdede på fra 1517 til 1520, er blevet kaldt "der Altvater der deutschen Volkskunde". "Aubanus supplerer det tyske stof med samtidige oplysninger om skikkene i Franken, hvor han er født. Desuden giver han for første gang et samlet overblik over de tyske festsikke året rundt. ... Desuden gør Aubanus opmærksom på, at der foruden den gejstlige stand og ridder- og borgerstanden også findes en bondestand, som ikke er uden betydning" (Boberg 1953:8). Imidlertid vil vi her begrænse tilbageblikket til oplysningstiden med dens nybrud og opkomsten af det moderne.

Oplysningstidens kulturhistorie

I 1756 udgav Francois Voltaire (1694-1778) et *Essai sur l'histoire générale et sur les moeurs et l'esprit des nations*, som er den første *historiefilosofi* (et begreb, som Voltaire støbte) og samtidig en kulturernes historie i svøb. Med dette skrift skete et afgørende brud i europæisk historieskrivning: Guds forsyn blev afløst af jordisk fremskridt. Voltaire begyndte sit essay med Kina, som han fandt var en *civilisation*, et begreb han satte i modsætning til det barbariske. Civilisation betød for Voltaire en fortsat fremadskridende udvikling af videnskab og kunsten, etik og love, handel og industri. Formålet og meningen med historieskrivning var nu for Voltaire at forbedre menneskenes livsbetingelser ved vor *fornuft*, at gøre mennesket mere oplyst, bedre og lykkeligere.^{vii} Med fremsættelsen af denne intellektuelle position med dens revolutionerende nytænkning havde Voltaire vist vejen for en civilisationshistorie/kulturhistorie og en socialhistorie. Denne oplysningstidens historie om kulturerne hvilede på en optimistisk tiltro til fornuft og fremskridt, der indebar, at man fuld af håb og forventning så fremad. I princippet omfattede den hele menneskeheden, den var universel.

Samtidig med Voltaire havde Johann Joachim Winckelmann (1717-68) i Tyskland arbejdet sig frem til en dybere forståelse af litteraturens og billedkunstens betydning for kulturens og den menneskelige udvikling. Selv var han dybt betaget af græske skulpturer, som det fremgår af hans værk *Geschichte der Kunst des Alterthums* fra 1764. Winckelmann sammentænker nu litteraturen og billedkunsten fra samme område (det klassiske Grækenland) og ræsonnerer, at der må stå de samme mennesker bag. Denne fælles kilde kan man så kalde Geist, folkeånd eller kultur. Med Winckelmanns dristige tanke skitseres en mulig beskrivelse af en befolkningsgruppes kultur.

Herder og romantikken

Med Johann Gottfried von Herder (1744-1803) og den derpå følgende romantik satte en kritik af oplysningens ensidige fremadrettede fornuftdyrkelse ind. Vel delte man med oplysningen en forestilling om åndens trinvis historiske udvikling, men man vurderede denne udvikling negativt og forsøgte at gøre det gamle gældende igen.^{viii} Man blev draget mod den 'gotiske' middelalder og det landlige livs enkelthed og nærhed til naturen. Denne nye indstilling førte til forsøg på en genoplivning af de tidligste tider og udviklede en sans for folkenes stemme i folkeviserne, der førte til indsamlingen af viser, eventyr og sagn, pleje af den gamle folkløse samt opdagelsen af sprogene som verdensanskuelser.

Herder udformede den organiske udviklingstanke, som kort kan beskrives som en idé, der hvilede på et *individualitetsprincip*. Både menneskers og folkeslags væsen er i deres grund individuelle. Grunden til det, der kommer senere, lægges i barnets og folkets tidlige periode. Ændringer sker ved, at det oprindelige blandes med det nye. At bedømme folkene ud fra deres egenart (og ikke ud fra den aktuelle norm) forudsætter *historisk bevidsthed*. Dette træk er det karakteriserende ved den tradition, vi kalder *historismen*, der blev indledt med Herder. Vil man forstå mennesker og deres institutioner, må man udforske deres oprindelse og udvikling. Herder havde med sin historiefilosofi banet vejen for en universalhistorie og i

særdeleshed for en kulturhistorie. Denne kulturhistorie betragtede almenen eller bønderne som de sande bærere af folkekulturen. Herved blev der sat et afgørende skel mellem folkekultur og elitekultur. Elite og stat var noget kunstigt, senere tilkommet, der truede den ægte folkekultur. Med denne betragtning bragte folklorister og folkelivforskere sig selv i defensiven og deres aktiviteter fik karakter af en rednings- eller tabshistorie.

Ud over historisme er der et andet vigtigt begreb i kulturhistorisk sammenhæng, der er knyttet til Herders filosofi: *Dannelse*. Herder taler om dannelse af selvet gennem sprog.

Positivism og historisme

Den tyske klassiske filolog og filosof Friedrich Nietzsche (1844-1900) omtaler i 1884 "den så mægtige historiske tidsstrømning, der som bekendt har kunnet iagttages i de to sidste menneskealdre, navnlig i Tyskland".^{ix} Den strømning, han taler om, og som han forholder sig kritisk til, er historismen, der som nævnt ovenfor blev introduceret af Herder. Fortiden vurderes ikke længere ud fra nutidens standarder, men tildeles en selvstændig værdi. Denne historiske forståelse blev fra 1840'erne sammenføjet med en positivistisk videnskabsambition, hvorved der dannedes *Den historiske skole* i Tyskland. Det er denne intellektuelle bevægelse, der kom til at præge hele universitetsverdenen i sidste halvdel af 1800-tallet, som Nietzsche har i tankerne.

Positivism

Positivism er en filosofisk retning, der øvede stor indflydelse på det intellektuelle liv i 1800- og 1900-tallet. Det "positive" betyder det givne, det iagttagelige, "det virkelige" i modsætning til tankespind og metafysik. Positivism blev det filosofiske grundlag for 1800-tallets fremstormende og triumferende naturvidenskab. Men den gik videre, idet dens fortalere påstod, at al anerkendelsesværdig videnskab måtte hvile på positivismens erkendelsesteoretiske grundlag. Herved kom de unge humanistiske faggrupper under et stærkt og langvarigt pres.

Stærkt forenklet kan man sige, at den positivistiske forskning går ud på - inden for et givet felt - at indsamle kendsgerninger og derpå ved *induktion* at udlede lovmæssigheder. Data i positivistisk forstand er principielt altid *sansedata*. Ved analyse opdeles verden i håndterbare og overskuelige småenheder. Den uendelige mængde data, der kan indsamles, er hver især udsnit af en verden, der er blevet atomiseret. De iagttagne fænomener må ikke være præget af subjektivitet, idet iagttagelser under samme omstændigheder skal kunne gentages af enhver anden forsker. Dette krav indebærer en godtagelse af, at overleveringen samt forskerens forudviden bliver skubbet til side til fordel for en såkaldt "objektivitet", en selvskabt fremmedhed over for det, der skal udforskes.

De historiske fag, der også var under denne indflydelse, kastede sig ivrigt ud i indsamling af data (og udgivelser af kildemateriale), men de fleste forskere opgav at udlede lovmæssigheder af datamængden, hvorved de unddrog at opfylde kravet til en positiv videnskab. Det var betænkeligt for mange. Men historikerne fandt på en udvej, idet de udformede en "metode", der helt var deres, til at bestemme de "sande" data. Tilbage stod problemet med at opbygge synteser. Det blev overladt til *historieskrivningen*, der som virksomhed blev anset for at være beslægtet med kunstnerisk udøvelse og knap så "fornem" som historieforskning.

Faglig strid

Tiden efter oplysningen - ikke mindst 1800-tallet - var præget af store spændinger og omvæltninger, såvel politiske, sociale, økonomiske som kulturelle. I vor sammenhæng er det værd at nævne fire 'kampe', som alle berører den langstrakte formning af de kulturhistoriske

fag.

I begyndelsen af 1700-tallet indledtes der en filosofisk/faglig strid i Frankrig, Tyskland og England, der stod på i de følgende 100 år. Striden går under navnet *querelle des anciens et des modernes*. De moderne afviste den klassiske oldtid som forbillede og kritiserede den antikvariske samlermani og beundring for alt "antikt". Omvendt forsvarede antikvarerne (les anciens) traditionen og den klassiske dannelse. Den (nu) bedst kendte og betydeligste kombattant på denne fløj er italieneren Giambattista Vico (1668-1744).^x

Med Herder og romantikken blev den fløj, der kæmpede for tradition og klassisk dannelse styrket, men nu i en ny udformning, der blev kaldt *nyhumanismen*. Den forsvarede, at filologiens hovedopgave var dannelse af nye borgere ved hjælp af klassiske forbilleder. Faget *klassisk filologi* blev til som svar på oplysningstidens afvisning af den klassiske oldtid som forbillede og voksede sig i løbet af en generation så stærk i universitetskredse, at det prøjsiske undervisningssystem under ledelse af Wilhelm von Humbolt (1767-1835) blev reformeret i Bildung-traditionens ånd. Undervisningens mål var ikke ny viden, men klassisk dannelse (Sullivan 1989). Men lidt efter lidt, som 1800-tallet skred frem, opstod der indefra blandt filologerne et krav om, at deres virksomhed ikke blot skulle være pædagogisk. Tidens pres for videnskabelighed voksede, og nogle mente, at filologien burde være en moderne videnskab. Herved opstod en strid blandt de klassiske filologer, der omtales *Bildung contra Altertumswissenschaft*. Denne førte fra ca. 1820 til en spaltning af de klassiske filologer, der varede ved til ind i 1900-tallet. Bildung-traditionens levende forhold til traditionen og antikken blev skubbet til side til fordel for en positivistisk videnskab om to uddøde kulturer: den græske og den romerske. Denne moderne forskning af antikken blev kaldt *Altertumswissenschaft*.

Inden for Altertumswissenschaft opstod der senere i 1800-tallet på ny en strid, men nu om forskningsfeltets afgrænsning. Nogle filologer ville begrænse deres arbejde til tekstkritik og tekstfortolkning, mens andre - de stærkeste - anså, at formålet med studiet af klassisk filologi var tilegnelse af "indsigt i den græske og romerske kultur".^{xi} Denne strid er blevet kaldt *kultur- contra autorsynsvinklen*. Kultursynsvinklen åbnede i princippet for en klassisk græsk og romersk etnologi.

En sidste strid inden for det humanistiske forskningsfelt, der bør nævnes, fandt sted i det sidste tiår af 1800-tallet. Den handlede om erkendelse og videnskabelig metode og fik navnet *metodestriden*. For de humanistiske fag var spørgsmålet, om de skulle indordne sig under det naturvidenskabelige, positivistiske paradigme, eller om deres kundskabsinteresser var af en sådan art, at der gjaldt særegne arbejdsmåder for dem. De, der forsvarede sidstnævnte standpunkt, kom til kort på grund af deres ufuldstændige frigørelse fra det positivistiske paradigme.^{xii}

3. Den manifesterede kulturhistorie

Der skulle gå 100 år efter Voltaires åbning for kulturhistorisk forskning og Winckelmanns dristige skitse af en mulig beskrivelse af en befolkningsgruppes kultur, førend en bemærkelsesværdig historieskrivning, der senere blev kaldt *kulturhistorie*, så dagens lys. Winckelmanns resonnement, at bag de ydre fremtrædelsesformer, det være sig skulptur, arkitektur, skrifter m.v., måtte der være en fælles kilde, blev retningsgivende for de første forsøg på kulturhistorieskrivning. Ledetråden var, at den *Geist*, der lå bag, var den samme, så værkerne fik præg af det, man senere kaldte åndshistorie. En anden gren af den kulturhistoriske interesse rettede opmærksomheden mod dagliglivets udviklingshistorie, som den fremtrådte ved ting, som mennesket gennem tiderne skabte og omgav sig med.

3a. Kulturhistorie som åndshistorie

Jacob Burckhardt (1818-97)^{xiii}

Burckhardt var ansat som professor i historie og kunsthistorie ved universitetet i sin fødeby Basel i årene 1845-1893 med en enkelt kort afbrydelse. Burckhardt kaldte Geist for kultur, så hans kendteste værk kom til at hedde *Die Kultur der Renaissance in Italien*.

I 1853 udgav han *Die Zeit Constantin des Grossen*, der med sit sigte stod for noget ganske nyt. Det var ikke Burckhardts intension at skrive historie om Konstantin den Stores liv og regering, "rather were the significant and essential characteristics of the contemporary world to be outlined and shaped into a perspicuous sketch of the whole".^{xiv} Her udtrykker forfatteren med få ord sit egentlige ærinde: at forme en periodes væsentlige træk i en anskuelig helhedsskitse. Først i hans korte forord til 2. udgaven fra 1880 bliver ordet 'kulturhistorie' brugt. Perioden, der er i fokus, er fra den romerske kejser Diokletians tiltrædelse år 284 til Konstantin den Stores fratrædelse fra kejsermagten 337 - altså et halvt hundrede år. Stedet er Romerriget og plottet er overgangen fra den antikke klassiske verden til middelalderen med indførelsen af kristendommen som statsreligion, hvilket formelt først sker i 385.

Syv år efter udgivelsen af *Die Zeit Constantin des Grossen* udgav Burckhardt sit næste værk *Die Kultur der Renaissance in Italien* (1860). Her er grundstrukturen den samme, men perioden er udvidet til at omfatte 2-3 hundrede år: fra 1300-tallet til 1500-tallet. Plottet er også denne gang en transition, nu fra middelalderen til moderne tid. De mennesker, der lægger ryg til og udlever denne epoke med deres tilbøjeligheder og lidenskaber, er datidens italienere.

Burckhardts mål var at fremlægge de æstetiske og moralske ideer, han opfattede som de væsentlige træk ved den italienske renæssance. Hovedsynspunktet var, at man ud fra en analyse og tolkning af epokens litteratur, billedkunst, social organisation mm. kunne danne sig et helhedsbillede af renæssancekulturen. Focus er således rettet mod epokens udtryk og ideer herunder også den politiske histories ideer. På en måde gennemfører Burckhardt den dristige tanke, som Winckelmann 100 år før havde udkastet.

Det første af bogens 6 afsnit er helliget "Staten som kunstværk". Dette er værd at fremhæve i vor sammenhæng, eftersom kulturhistorie ofte senere er blevet forbundet med historieskrivning uden stat og begivenheder.

Burckhardts idé- og åndshistorie omtales af J.A. Fridericia i forordet til den danske oversættelse, der forelå i 1903. Her skriver han, at bogen har "til opgave at give en folke- og tidsp psykologisk Skildring, et historisk Sjælemaleri".^{xv} Det er åbenbart, at Fridericia har haft svært ved at finde ord for den nye disciplin.

Fælles for Burckhardts to omtalte værker er, at de tegner et helhedsbillede af en social og kulturel verden et bestemt sted i en bestemt periode. Beskrivelsen i begge værker er rettet mod en transitionsperiode med opbrud og store forandringer. Der er imidlertid ingen kronologisk sammenhæng i fremstillingen, som derfor nok kan betegnes som tilstandsbeskrivelse (i modsætning til begivenhedshistorie) om end tilstanden er nok så tumultarisk.

For Burckhardt var historie ikke en objektiv videnskab, der arbejdede med neutrale fakta, men overleveringen af fakta som én tidsalder finder bemærkelsesværdig hos en anden. Traditionens kontinuitet var vigtig for ham, og det indebar en bevidst anstrengelse med overleveringen, med at huske og med at forny vor arv. Til trods for at hans tid var præget af udviklingstanken, var menneskets ånd og sjæl for Burckhardt fuldt færdigt for længe siden.^{xvi}

Burckhardts bog om renæssancens kultur i Italien kom for eftertiden til at stå som det

værk, der i moderne tid indledte kulturhistorieskrivningen, men Burckhardt dannede ikke nogen skole. Imidlertid er det ikke vanskeligt i årene efter fremkomsten af Burckhardts værker at finde forskere, der deler hans kundskabsinteresse og synsvinkel. Her skal nævnes tyskeren Eberhard Gothein og danskeren Valdemar Vedel.

Eberhard Gothein (1853-1923)

Gothein var tysk økonom og historiker og professor i nationaløkonomi. Med en universalhistorisk interesse knyttede Gothein forbindelse mellem økonomisk historie og åndsvidenskab. 30 år efter udgivelsen af *Die Zeit Constantin des Grossen* var begrebet 'kulturhistorie' trængt så meget igennem, at Gothein kunne skrive en bog om den nye disciplins særlige opgaver, som han så dem.^{xvii} Heri tildeler Gothein kulturhistorie en dominerende rolle blandt de humanistiske fag: den er den centrale historiske disciplin, hvorunder alt andet, også den politiske historie, må indordne sig. Bag fremtrædelsesformerne ligger idéerne, derfor kan Gothein sige: "Kulturgeschichte in ihrer reinsten Form ist Ideengeschichte ..." Hans forbillede var Jacob Burckhardt.^{xviii}

Valdemar Vedel (1865-1942)

Vedel var litteraturforsker og holdt i 1893-1903 kulturhistoriske forelæsninger ved Kunstakademiet i København. Hans hovedværk er *Middelalderlige Kulturidealer*, der bestod af fire bøger: i) 'By og Borger i Middelalderen. Et Forsøg i *Kulturpsykologi*' (1901),^{xix} ii) 'Helteliv' 1903, iii) 'Ridderromantiken i fransk og tysk middelalder' 1906 og iv) 'Bag Klostermure' 1911. I 1918 forelå 'Barok i italiensk og spansk Aandsliv'. Derpå fulgte de åndshistoriske bøger 'Renæssancens Frembrud og Højrenæssancen. Syd og Nord for Alperne' 1922-23. Han søger at indfange en epokes idealer og livssyn i europæisk historie.

3b. Kulturhistorie som dagliglivets udviklingshistorie

Troels Troels-Lund (1840-1921)

Mens Burckhardts, Gotheins og Vedels kulturhistorier især skildrede idé- og åndshistorie, som den formede sig blandt toneangivende grupper i den epoke, de behandlede, søgte Troels-Lund i sit store værk *Dagligt Liv i Norden i det 16. Aarhundrede*, som han afsluttede i 1901, at berette om menneskers daglige liv. Han sammenfattede de foregående mere end 20 års arbejde, som havde resulteret i det 14 bind store værk, i følgende korte ytring: "Vi have set, hvorledes den Slægt, der levede i Norden i det 16de Aarhundrede, kom til Verden, boede, klædte sig, spiste og drak, giftede sig og levede som Ægtefolk".^{xx} Med disse hverdagsbeskrivelser ønskede Troels-Lund at opmuntre den jævne befolkning i en trængt tid. "Grundtonen skulle være: Glæde ved Fremskridtet ..."^{xxi}

I Troels-Lunds lille skrift *Om Kulturhistorie* skriver han, at "det har været vor Tids Opgave praktisk og videnskabeligt at bestemme Forholdet mellem Kulturhistorie og politisk Historie ..."^{xxii} Efter min mening lykkes det ikke for ham at afklare dette forhold i skriftet. I stedet skærer han igennem og proklamerer, at der "ved siden af vor politiske Historie har løbet en anden, en Kulturudviklingens Historie".^{xxiii} Og det er denne kulturudviklingens historie, Troels-Lund vil beskæftige sig med. Med denne ontologiske tilkendegivelse lægger Troels-Lund op til et dualistisk historiesyn: der er den politiske historie og sideløbende hermed en kulturudviklingens historie. Sidstnævnte kan i princippet skildres udtømmende, uden at det er nødvendigt at inddrage den politiske historie. Der er med denne indstilling tale om to adskilte og uforenelige verdener.

På det kulturhistoriske område trængte en dualisme sig ind med romantikken, hvilket

førte til et uforeneligt modsætningsforhold mellem folk og elite. Herder skelner mellem de lærdes kultur og folkekulturen (*Kultur der Gelehrten* og *Kultur des Volkes*). Siden da er dette skel blevet opretholdt, så den dualistiske indgang til studiet af folkekulturen er vel ved magt i Vesteuropa den dag i dag.^{xxiv} Troels-Lund viderefører således en tradition, men markerer sig ved at knytte den dualistiske betragtning til selve kulturhistoriebegrebet.

Den kulturhistorie, Troels-Lund som nævnt havde sat sig for at skrive, er dagliglivets. Men det er ikke muligt at beskrive dagliglivet uden at rette opmærksomheden mod særlige kvaliteter: noget er bedre end noget andet, noget er væsentligt, andet uvæsentligt. Dette leder Troels-Lund til udviklingstanken: der er sket fremskridt, der er hele tiden sket forbedringer af redskaber, af den sociale organisation og inden for åndslivet. Selve udviklingen kunne være ryggraden i dagliglivets kulturhistorie. Troels-Lund formulerer dette forhold i sin seneste redegørelse for kulturhistoriebegrebet i *Salmonsens Konversationsleksikon*.^{xxv} I 2. udgaven (1923) hedder det i artiklen Kulturhistorie: "Kulturhistorie er den menneskelige Dannelses Udviklingshistorie, saaledes som den er foregaaet hele Jorden over under højst forsk. [forskellige] Betingelser. Den omspænder altsaa alle menneskelige Vilkaar, og som Videnskab indbefatter den alle andre i sig".^{xxvi} Hans fagimperialisme minder her om Gotheins. I Salmonsens-artiklen hedder det videre, at kulturhistorien som videnskab forudsætter, "at der overhovedet har fundet en Udvikling, en Fremgang, Sted". Denne udvikling er ikke knyttet til en bestemt region eller lokalitet, heller ikke til en bestemt befolkningsgruppe, men til menneskeheds udvikling på globalt. Herved bliver det 'udvikling' som sådan, der sættes i fokus og bliver det egentlige forskningsobjekt. Her står Troels-Lund den tidlige oplysning nær, hvor hans kulturhistorie minder om Voltaires universelle civilisationshistorie, hvor civilisation betød en fortsat fremadskridende udvikling af videnskab og kunnen, etik og love, handel og industri båret af fornuft, kort sagt fremskridt.

Ifølge Troels-Lund opnår man lettest en oversigt over det indvundne ved at se *menneskeheds udvikling* fra følgende tre forskellige synspunkter: 1) redskaber, 2) næringsveje og samfundsformer, 3) åndsliv. Udviklingshistorien kan beskrives i en række trin, fx følgende trin fra redskabssynspunktet: hakke, ard og plov eller fra næringsvejssynspunktet: samlere og jægere, kvægavlere og agerbrugere.

Salmonsens-artiklen er Troels-Lunds klareste formulerede teoretiske tanker om kulturhistorie. Imidlertid efterlades læseren midt i en tvetydighed: er det Salmonsens, der giver os en leksikalsk oversigt, eller er det polemikeren Troels-Lund, der leverer sin mening? Er det en oversigt, skulle man forvente, at den ville omtale skrevne kulturhistorier, men det gør den ikke, hele artiklens anlæg og tone er programmatisk, så det er nok Troels-Lund, der ytrer sig.^{xxvii}

I *Dagligt Liv i Norden* (1879-1901) koncentrerer Troels-Lund sig om forholdene i Norden i en afgrænset tidsperiode (1500-1650): Renæssancen. Vel omtaler han bønder- og købstadsfolk (bind 2) herregårde og slotte (bind 3), men det er snarere den slægt, "der levede i Norden i det 16de Aarhundrede", der er i fokus og ikke de enkelte stænder med deres livsformer. Ved beskrivelsen af slægten henter Troels-Lund især materiale fra adelens forhold. Perioden antages at have et fællespræg, så der er faktisk tale om en tilstandsbeskrivelse, hvor Troels-Lund har skubbet sin store interesse for udviklingsperspektivet lidt i baggrunden. Det betyder imidlertid, at han savner en ledetråd, for "dagligliv" er et ret diffust begreb. Han må nok erkende, at han kan blive ved, for hans emne er uudtømmeligt. Ved bind 8 griber han som ledetråd menneskets livsforløb fra fødsel og til "Livsafslutning" (værkets sidste bind 14).

Troels-Lunds kulturhistorieopfattelse er blevet nævnt i forbindelse med hans lille skrift "Om Kulturhistorie",^{xxviii} som var fremkommet på foranledning af en skarp og gentaget

kritik af *Dagligt Liv i Norden* leveret af den tyske historiker Dietrich Schäfer. Vedrørende kritik af kulturhistorien og Troels-Lund se nedenfor.

4. Den kulturhistoriske bevægelse

Efter at temaet kulturhistorie var blevet introduceret i den boglige verden og især med Troels-Lunds værk *Dagligt Liv i Norden*, der nærmest blev folkeeje, opstod der i Danmark i de sidste årtier af 1800-tallet en bred folkelig interesse for kulturhistorie, der holdt sig frem til 2. verdenskrigs ophør. Kulturhistorie var da et ofte anvendt begreb og en veletableret og vidt dyrket praksis af stor mangfoldighed. I 1950'erne, da diskussionen om at etablere en lærestol ved universitetet foregik, var der en vifte af tidsskrifter og årbøger, hvis spalter stod åbne for dyrkere af kulturhistorisk stof og folkeminder. Denne folkelige basis for etnologifagets etablering skal der i det følgende gives et rids af.

De historiske samfund og deres årbøger

Den brede folkelige interesse for historie, lokalhistorie og kulturhistorie førte til dannelsen af lokale historiske samfund. Det første samfund, *Historisk Samfund for Sønderjylland*, der dengang var en del af Tyskland, blev grundlagt i 1889 og begyndte samme år udgivelsen af årbogen *Sønderjydsk Aarvog*. Det første historiske samfund inden for datidens Danmark var *Historisk Samfund for Ribe Amt*, der blev stiftet i 1902 og fra 1903 udgav årbogen *Fra Ribe Amt*. Derpå var idéen slået an, og det ene samfund efter det andet så dagens lys: i Holbæk Amt 1907 og Sorø Amt i 1911. De lokale historiske samfund stiftede så i fællesskab *Dansk Historisk Fællesforening (DFH)* i 1909, der fra 1914 udgav tidsskriftet *Fortid og Nutid* med undertitlen *Tidsskrift for Kulturhistorie og Lokalhistorie*.^{xxix}

Vedtægterne for de historiske samfund er næsten enslydende. Historisk Samfund for Ribe Amt kan stå som paradigme for dem alle. Her hedder det, at "Formålet for "Historisk Samfund for Ribe Amt" er at virke til Oplivelse af den historiske Sans ved at fremdrage den stedlige Historie, idet man vil søge at samle Oplysninger om Folks Liv og Færd i tidligere Tider her i Amtet og at beskrive og vække Forstaaelse for de Minder fra ældre og nyere Tid, som denne Landsdel rummer". Formålet ville man søge nået ved mødevirksomhed i amtet og ved udgivelse af en årbog.^{xxx}

Foreningerne stod åbne for enhver, der ville betale det fastsatte årlige bidrag. Imidlertid var den interesserede kreds, det være sig initiativtagerne, såvel som årbogens bidragydere og den historiske forenings medlemsskare domineret af bogligt veluddannede mennesker med en overvægt af lærere. Hele stiftelsesperioden havde karakter af en historisk vækkelse, der begyndte her og der med lokale initiativer og endte med en landsforening og et fælles kulturhistorisk tidsskrift ud over de mange lokalhistoriske årbøger, som den samme personkreds også stod for.

Parallelt med denne bevægelse blev der fra anden side taget initiativer, der trak i samme retning. Den ældste form blandt dem er selskaber, der som sådanne er selvsupplerende og elitære. Her var så tidligt som i 1866 dannet *Jydsk Selskab for Historie, Sprog og Litteratur*, der udgav tidsskriftet *Samlinger til Jydsk Historie og Topografi*. Et tilsvarende selskab *Østifternes Historisk-Topografiske Selskab* blev dannet på øerne i 1898.

Her var koblingen mellem kulturhistorie og geografi åbenbar. Dette gjalt også publikationen *Museum*, der som undertitel havde *Tidsskrift for Historie og Geografi*. *Museum* udkom årligt i 1890'erne med bidrag af bl.a. R. Mejborg og H.F. Feilberg og C.A. Thyregod bidrog med "Kulturhistoriske Smaatræk fra Jyllands Fortid". I selv samme periode udkom fra Askov Højskole *Aarvog for dansk Kulturhistorie* (1891-1900). De to drivende kræfter ved denne årbog var Poul Bjerger, lærer og bibliotekar på Askov Højskole, og Poul Hansen, lærer

og senere forstander på Vallekilde Højskole. Denne årbog var grundtvigianismens og højskolernes kulturhistoriske årbog, og hovedemnet var bondens kår og hans arbejde i mark og i gård.^{xxxix}

Den aktive kreds omkring indsamling af folkeminder stiftede i 1908 *Foreningen Danmarks Folkeminder*. Foreningen har gennem årene udgivet en lang række skrifter om dansk folkeliv og fra 1972 årbogen *Folk og Kultur*.

De kulturhistoriske institutioner

a. Arkiver

Omkring folkemindeforskernes arbejde opstod der en voksende aktiv kreds af interesserede meddelere fordelt over hele landet. Det betød en hurtig voksende mængde af indsamlede viser, fortællinger og æventyr, hvilket snart førte til efterlysningen af et centralt opbevaringssted for folkeminderne. På forslag af H.F. Feilberg og A. Olrik i forening med H.O. Lange oprettedes i 1905 *Dansk Folkemindesamling*. Samlingen fik sin egen forstander, men således, at *Det kongelige Bibliotek* gav husrum og førte tilsyn med samlingens opbevaring. 16 år senere i 1921 blev Dansk Folkemindesamling en statsinstitution.

Dansk Folkemindesamling blev centrum for det faglige felt, der senere blev kaldt *folkloristik*. De engagerede her var stærkt præget af en nationalromantisk tilbageskuende føle- og tænkemåde. Det fremgår tydeligt af et opråb til foreningsstiftelse fra stiftelsesåret 1908 og af foreningens love fra samme år. I opråbet hedder det: "Herved opfordrer vi til at indtræde i en forening, som indenfor det danske folk skal fremme kendskab til de nu svindende levninger af gammel tro, tænkemåde, digtning, skik, sprog og dagligliv."^{xxxix} Endvidere fremgår det af foreningens love, at den vil søge at nå sine mål: i) ved at medlemmerne optegner folkeminder, ii) ved at foreningen udgiver skrifter, hvori det indsamlede stof offentliggøres ..., og iii) ved igennem blade og foredrag at henlede opmærksomheden på vore folkeminder, og hvorledes de bedst kan indsamles.^{xxxix}

Især for de folkemindeinteresserede galt det om at fremme kendskabet til "de nu svindende levninger af gammel tro, tænkemåde, digtning, skik, sprog og dagligliv"^{xxxix} og om at nå at indsamle så meget af "det gamledags folkeliv" som muligt, inden de sidste traditionsbærere uddøde. Virksomheden fik således karakter af en redningsaktion.

b. Folkemuseer

Sideløbende med bestræbelsen på at organisere og gennemføre indsamling af folkeminderne inden traditionsbærerne uddøde, fandt der en bevægelse sted for at indsamle og bevare gamle ting, der var gået af brug, inden de gik til. Det krævede i de fleste tilfælde plads, så idéen om at samle tingene i en bygning for sig var nærliggende for de engagerede.

1800-tallet er de store udstillings tid i Europa. Nationerne havde - under den voksende samhandel - et ønske om at markere sig med industriprodukter og ny teknik, men også med kunsthåndværk og nationale symboler. Under en udstilling i Paris i 1878 mødte Tivolis direktør Bernhard Olsen den svenske museumsmand Artur Hazelius, hvilket førte til et mangeårigt samarbejde. Hazelius (1833-1901) havde i 1872 åbnet et 'skandinavisk etnografisk' museum i Stockholm, og dele af hans samling blev vist på verdensudstillingen i Paris. Mødet med Hazelius var så inspirerende for Bernhard Olsen, at han siden arbejdede på og agiterede for oprettelsen af et "nationalt-etnografisk museum" i Danmark. Efter at Bernhard Olsen havde fået samlet genstande til en Kunst- og Industriudstilling i København i 1879 og dermed havde grundlagt en "samling for den danske bondestands fortidsminder," kunne han med denne kerne i 1885 åbne et museum med offentlig adgang, som han kaldte *Dansk Folkemuseum*.

Efter Hazelius' succes med sit Skandinavisk etnografiske museum i Stockholm

åbnede han i 1891 et frilandsmuseum i staden. Bernhard Olsen fulgte idéen op og kunne den 1.7.1899 meddele, at han havde købt 12 tønder land jord til et bygningsmuseum i Lyngby.^{xxxv} Siden da har vort fornemste frilandsmuseum udviklet sig der.

I kølvandet på oprettelsen af Dansk Folkemuseum skød der mangfoldige kulturhistoriske museer op ud over landet, ved ihærdige samleres indsats.^{xxxvi}

Græsrodsbevægelsen og professionalisering

Som beskrevet ovenfor opstod der i slutningen af 1800-tallet en bred folkelig bevægelse omkring lokalhistorie og kulturhistorie forenet med en omsorg for fædreland og folkestyre. Med bevægelsens oprettelse af samlinger og museer tog man de første skridt mod en professionalisering. Denne udvikling fra græsrodsbevægelse til offentlige institutioner blev præget af to brødre Axel og Jørgen Olrik.

Axel Olrik (1854-1917) blev i 1887 mag.art. i nordisk filologi. Han var elev af Svend Grundtvig, der samlede folkeviser, og hvis arbejde han overtog. I 1896 fik han tildelt et midlertidigt docentur i *nordiske folkeminder*, som i 1913 blev omdannet til et ekstraordinært professorat ved Københavns Universitet. Han var en af initiativtagerne ved oprettelsen af Dansk Folkemindesamling, hvis første forstander han blev. I 1908 stiftedes foreningen Danmarks Folkeminder, og her blev Axel Olrik foreningens første formand.

Medens Axel Olrik blev arkivmand og folkemindeforsker, blev Jørgen Olrik (1875-1941) museumsmand og folkelivsforsker. Allerede som 19-årig student blev Jørgen Olrik i 1894 ansat ved Dansk Folkemuseum, som nylig var stiftet af Bernhard Olsen. Her blev han inspektør i 1910 og i 1922 leder af Nationalmuseets 3. afdeling (det gamle folkemuseum og Frilandsmuseet i Lyngby). I denne nøgleposition sad han tungt til sin død i 1941.

Disse to centre, som de to veluddannede brødre stod i spidsen for, blev hver på sin måde tilrettelagt som grundlag for kulturvidenskabelige studier, der førte til to akademiske fag. For Axel Olrik drejede det sig om nordiske folkeminder og folkemindeforskning (folkloristik), medens det for Jørgen Olrik drejede sig om det, man kaldte materiel folkekultur og folkelivsforskning (etnologi).

Axel Olrik arbejdede med en snæver og en bred definition af Folkeminder. Den snævre folkemindeforskning prioriterede stofområder som folkedigtning, folketro og gamle skikke, og bliver i fagkredse omtalt som *den klassiske folkloristik* (note: Birgitte Rørbye: Mellem sundhed og sygdom, Museum Tusulanum 2002, s. 104). Hans brede definition fremgår af en appel, som Axel Olrik retter til den kulturinteresserede del af befolkningen om at give et bidrag til den folkelige kulturs historie. I det første bind af *Fra Dansk Folkemindesamling* fra 1908 skriver han: "Det er ikke så svært, som man tror ... ad en eller anden vej at vinde ind til oldtidsoverleveringen ... Selv nu da minderne er halvvejs uddøde [1908!], opdages de hemmeligheder, der vilde gået i graven med den gamle slægt ..." ^{xxxvii} Og han fortsætter: "Det er ikke blot folkets tro og digtning, der bør opbevares, men alt hvad der hører den svindende livsform til: dagligliv og fest, hus og dragt, folkemålet og alle stedlige benævnelser. Her er stoffet så meget rigeligere til stede, i det mindste i de gamles minde ..." (ibid. s. 12). Og han slutter sin appel: "Vi kan alle gøre noget for at fortidens bygninger og livsformer ikke går sporeløst til grunde..." (ibid. s. 15). Det er et stort og ambitiøst program, han her lægger frem, der overskrider sigtet med Folkemindesamlingen, for, som han skriver, er det ikke blot folkets tro og digtning, der bør opbevares, men alt hvad der hører den svindende livsform til. Det er i vor sammenhæng værd at bemærke, at han inden for blot et par sider af teksten anvender begrebet *livsform* to gange.

Strid om det videnskabelige i 1935.

Med oprettelsen af Folkemuseet og Dansk Folkemindesamling var der til den kulturhistoriske bevægelse blevet knyttet universitetsuddannede heltidsansatte fagfolk, blandt andre brødrene Olrik. Disse lærde folk identificerede sig snart med den akademiske verden og dens krav til forskning, så de i de følgende år stillede voksende krav til det indsamlede og formidlede materiales videnskabelige kvalitet. Dette modsætningsforhold til den folkelige virksomhed førte forventeligt til spændinger og konflikter. Her skal omtales en splid om god forskning i Foreningen Danmarks Folkeminder's bestyrelse i 1935.

Henrik Ussing (1877-1946) var magister i nordisk filologi og ernærede sig fra 1905 som lærer i Sorø. Hele livet havde han en stærk interesse for det gammeldags danske bondesamfund. Denne interesse resulterede i en række almuelivsskildringer fra forskellige egne af Danmark. Disse bøger udkom i Foreningen Danmarks Folkeminders skriferække i årene 1918-40.^{xxxviii} Ussing selv var formand for foreningen i årene 1918-35.

Ussings række af livsformsbeskrivelser var for de fleste fremkommet ved et nært samarbejde med en udvalgt meddeler, som blev beskrivelsens hovedkilde, men beskrivelsen var ofte suppleret med tidligere omtale af den pågældende egn samt kildemateriale fra folkemindesamlingen. Dette stof blev så redigeret af Ussing. Han besad selv en stor erfaringsviden om det gamle bondesamfund, som styrede hans spørgsmål og hans disponering af stoffet. Tager vi hans bog *Mellem Sydfynske Sunde* som eksempel, fremgår formålet med bogen af fortalen, hvor Ussing erklærer, at "et af Formaalene med denne Bog er at forklare, hvorledes de sydfynske Øer, som hører til Sunds Herred, hver for sig har faaet sit Særpræg og derfor sit ejendommelige Folkeliv."^{xxxix} Således lægger han op til en bred helhedsbeskrivelse af befolkningen på hver enkelt ø. Han trækker på et rigt kildestof både fra ældre og nyere tid. "Kun ved at sammenføje Meddelelser fra et stort antal Mennesker er det muliggjort for Undertegnede at udgive denne Skildring."^{xl} Hovedkilden er lærer Thorvald Hansen, der var født og opvokset på Strynø, og tidsperspektivet er mands minde.

Ussing indleder bogen med et overblik og giver en bred historisk baggrund. Derpå skildrer han bygninger og bohave, landbrug, havebrug og skovbrug, håndværk, møllebrug, jagt og fiskeri. Endvidere småhandel og langfart. Bogens sidste del er optaget af dagliglivets arbejder og sysler, de årlige fester og livets højtid. Det er fristende, men vanskeligt at tale om det hele på en gang; men Ussings bestræbelse er klar nok: at give nogle livsformsbeskrivelser i Axel Olriks forstand.

Der var imidlertid ikke enighed i bestyrelsen af Danmarks Folkeminder om udgivelsen af denne bog. Der kom kraftig kritik fra det nye medlem af bestyrelsen Kai Uldal og fra Jørgen Olrik.^{xli} De syntes bogen havde alt for meget topografisk og agrarhistorisk stof, som ikke havde noget med folkeminder at gøre, og Ussings helhedsbeskrivelse var ikke tilstrækkelig "videnskabelig" for Uldal, der i den forbindelse fremhævede Aug. F. Schmidts *Danmarks Helligkilder* og *Danmarks Kæmpesten i Folkeoverleveringen* som forbilledlige, systematiske arbejder.^{xlii} Det, de kloge herrer fremhæver som normgivende systematisk forskning, er kulturelementforskning på bekostning af fortællende helhedsbeskrivelser.

Kai Uldal (1890-1988) var fra 1920 inspektør ved Nationalmuseets 2. afdeling og fra 1941 overinspektør ved Frilandsmuseet. Så det var to magtfulde folk, Ussing havde fået som modstandere. Han blev så vred over deres selvbevidste fremfærd, at han frasagde sig formandsposten i Foreningen Danmarks Folkeminder, som han havde beklædt siden 1918, og trak sig ud af styrelsen.

Selskabet for dansk Kulturhistorie

Den kløft, der var opstået mellem de professionelle, lærde folkelivsforskere og de bredere folkelige grupper knyttet til fx højskolen, viste sig to år efter udgivelsen af *Mellem sydfynske*

Sunde, da en gruppe fremtrædende personer inden for kulturlivet i 1936 stiftede *Selskabet for dansk Kulturhistorie* og valgte Jørgen Olrik til formand (1938).^{xliii} Selskabet påbegyndte i 1939 udgivelsen af en periodisk publikation *Kulturminster*. Sigtet med udgivelsen var at skabe et organ, i hvilket dansk kulturhistories forskningsresultater kunne blive offentliggjort. Den veluddannede gruppe, der stod bag, lagde altså vægt på et højt akademisk niveau med forskningsresultater frem for optegnelser af folkeminder. Selskabets medlemmer blev udpeget blandt lærde, der havde gjort en videnskabelig indsats. Gruppen bestod af museumsfolk, arkivarer og professorer. Vi hæfter os ved gengangere som Jørgen Olrik, Chr. Axel Jensen, Axel Steensberg, Kai Uldall og Halvor Zangenberg - og fra Stockholm Sigurd Erixon.

I det første bind af *Kulturminster* (1939) ønskede gruppen at fremlægge sin stilling til nøglebegrebet *kulturhistorie* og overlod opgaven til Eiler Nystrøm. For redaktøren var det "ganske naturligt ... at bede ham skrive programartiklen om kulturhistorie."^{xliiv} Den lærde gruppes opfattelse af begrebet kulturhistorie, som det må formodes at Nystrøm dækkede i store træk, bliver udtrykt fyldigt og klart.

Det første, Nystrøm ønsker at fastslå, er, at kulturhistorie bør opfattes som et meget vidtfavnende begreb: "det er ikke blot Dagliglivets Forhold, den beskæftiger sig med, som mange endnu tror, det er tværtimod de bærende Momenter i hele Samfundslivet, som er dens Omraade." Her er der ingen tvivl om, at man ønsker at vriste sig fri af Troels-Lunds dagligdagsprogram, men man bibeholder en afstand til den politiske begivenhedshistorie, som kaldes tidshistorie i modsætning til tilstandshistorie eller kulturhistorie. Kulturhistorie opfattes som et bredt favnende fællesbegreb, der omfatter mange fag. "Rets- og Kirkehistorie, Litteraturhistorie, Sproghistorie og Kunsthistorie er Udsnit af Kulturhistorien, der tidligt har udviklet sig til selvstændige Discipliner, andre, som f. Eks. Religionshistorie og Folklore, er fulgt efter, og efterhaanden vil endnu flere Grene af Kulturhistorien udskille sig som historiske Specialer, saaledes at Navnet Kulturhistorie bliver det, som det retteligt bør være, et Fællesbegreb omfattende hele den Side af Historien, der beskæftiger sig med Tilstanden i Almindelighed, de fælles Livsbetingelser, de fælles Livsytringer, som giver det store rolige Billede af Samfundslivet, medens den saakaldte Tidshistorie gør Rede for Samfundenes Mellemværender og Konflikter, de dramatiske Optrin, der afslutter en Tilstand og indleder en anden."^{xlv} Ved at fokusere på tilstanden i almindelighed af samfundslivet vendes opmærksomheden bort fra udviklingsaspektet og fremskridtstanken. Selskabet samler sig om dansk kulturhistorie, hvor dansk kultur opfattes som "de Retssædvaner, Omgangsformer, aandelige og litterære Ideer - hele det indre Liv, der binder Samfundets Medlemmer sammen til en Enhed."^{xlvi}

Som det måtte fremgå, var det ikke Selskabets ærinde at promovere et nyt fag 'kulturhistorie', men snarere at forøge kredsen af særstudier under 'fakultetet' kulturhistorie. Men fælles for alle disse grupperinger er, at de er 'historiske specialer': der er ingen nutidsbeskrivelser, der kan betegnes kulturhistorie.

Blandt Selskabets medlemmer fra stiftelsen var der repræsentanter fra kunsthistorie, litteraturhistorie, musikhistorie, arkitekturhistorie, kirkehistorie og filosofihistorie.^{xlvii}

Kredsen omkring Selskabet for Dansk Kulturhistorie medvirkede fra 1950'erne og 20 år frem til etablering og udgivelse af et *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder*. Det er et fællesnordisk, alfabetisk ordnet, encyklopædisk opslagsværk på 22 bind (1956-78), der omfatter alle sider af den materielle og åndelige kultur i Norden fra vikingetid til reformationstid. Værket er opbygget på kulturelementforskning. Hver enkelt forfatter er specialist på et smalt kulturelement. Summen af disse bidrag skulle så tegne et billede af nordisk middelalder.

Nogle fællestræk ved den kulturhistoriske vækkelse

De mange interessegrupper og historiske samfund, der blev dannet rundt omkring i landet i sidste del af 1800-tallet og første del af 1900-tallet og de ledsagende institutioner var forenede i nogle fælles holdninger og en række fælles bestræbelser. De pågældende personer havde stort set alle baggrund i borgerskabet og var alle nationalt engagerede. Horisonten var fædrelandet med en stærk tendens til lokalisme. De så det som deres opgave at vække og oplyse især den danske bondestand. Herved blev folkelivsstoffet deres kæreste stof. Deres opmærksomhed var rettet mod folkekultur og folkelivsforskning, så de fulgte den herderske tanke, hvor eliten var adskilt fra folket. I deres praksis indsamlede de beretninger om gammellivet, ordnede det og udgav det til fremme af folkeoplysningen. I første omgang var indsamlingsarbejdet vendt mod sagn, eventyr, ordsprog og folkeviser, senere inddrog man oplysninger om folks liv og færden i gamle dage og begyndte at indsamle genstande til lokalhistoriske museer. Det, de søgte, var ved at forsvinde, hvilket giver hele bevægelsen karakter af en redningsaktion.

Det videnskabelige arbejde med det indsamlede folkloristiske materiale blev bl.a. varetaget af Svend Grundtvig (1824-83) og hans elev Axel Olrik (1864-1917). Så tidligt som i årene 1854-61 udgav Grundtvig det banebrydende værk *Gamle danske Minder*, hvorved begrebet folkeminder blev skabt og angav forskningsinteressens kerneområde. Det folkloristiske forskningsarbejde sigtede på med rekonstruktionsforsøg af såvel viser som eventyr at finde frem til den oprindelige (gamle) udgave, ved at skille nyt fra gammelt i det overleverede. A. Olrik gik videre i sine teoretiske betragtninger og søgte efter episke lovmæssigheder i folkedigtningen. Han omtaler således modsætningsloven, hvor fx stor og lille, rig og fattig optræder samtidigt, og tretalsloven, der forekommer ved beretninger om fx tre brødre eller tre prøver.^{xlviii}

Svend Grundtvig og Axel Olrik blev grundlæggere af en folkloristik i Danmark, der knyttede sig til den filologiske fagtradition, som lagde vægt på tekstfortolkning. Hermed lagde man afstand til den samtidige pågående beskrivelse af befolkningens forskellige livsførelse, som i mangel af bedre blev kaldt studier af materiel folkekultur.

Folkelivsforskernes systematiske beskrivelser af folkelivet var mindre afhængige af indsamlet kildemateriale end folkloristernes beskrivelser. Både Ejler Sundt og H.F. Feilberg havde ydet værdifuld forskning uden et folkemuseum, og drejede det sig om historiske temaer, kunne man ligesom historikerne søge til de offentlige arkiver, som fx P. Lauridsen og R. Mejborg gjorde. Det er denne levende, velartikulerede gruppe mennesker fordelt over hele landet, der efter 2. verdenskrig efterlyste en særlig uddannelse, der kunne varetage opsynet med, og formidlingen af de samlinger, som gruppen havde taget initiativ til at etablere.

5. Kritik af kulturhistorie ca. 1880-1900

Kulturhistorie opstod - som vi har set - som en afart af historie. Set i det lys er det ikke så sært, at historikerne så med et vågent og kritisk blik på, hvad der foregik. Historikernes kritik kom klart til udtryk i forbindelse med udgivelsen af de første bind af Troels-Lunds værk *Dagligt Liv i Norden*.

Dietrich Schäfer (1845-1929)

Ved sin tiltrædelsesforelæsning i Tübingen 1888 konstaterede den vordende historieprofessor Dietrich Schäfer, at "Der Ausdruck Kulturgeschichte ist in unseren Tagen ausserordentlich

populär geworden.^{xlix} Denne udvikling er Schäfer meget betænkelig ved. For ham er historievidenskabens vigtigste opgave at udforske staten, dens tilblivelse og vækst. Med statens vel står og falder alt det øvrige. De forskellige kulturhistorier så som retshistorie, kirkehistorie, litteratur- og kunsthistorie, der var opstået i den forløbne tid, havde ifølge Schäfer til opgave at berige historieskrivningen. Ud fra dette faglige grundlag rettede Schäfer en kraftig kritik af Troels-Lund's Dagligt Liv i Norden. Da Schäfers kritik er meget polemisk, og da den danske historiker Johannes Steenstrup ud fra næsten samme faglige position som Schäfer's også rettede kritik mod Troels-Lunds Dagligliv, vil jeg samle opmærksomheden omkring Steenstrups historieopfattelse og hans kritik af kulturhistorie.

Johannes Steenstrup (1844-1935)

Steenstrups statsopfattelse

I en anmeldelse af en svensk forfatter, der skev om det svenske folk i hverdag og fest, skriver Steenstrup: "Af Forfatterens Behandling ses, at han henfører Religion, Filosofi, Digtetekunst og skønne Kunster til Kultur. Hvad, man her i højeste Grad savner, er den egentlige Rygrad i Samfundsbygningen, Statslivet og Retten."^l Her markerer Steenstrup i kort form sin holdning til historieskrivning og kulturhistorie. En lignende kritik retter han mod Troels-Lund: "Dr Lund har havt saa travlt med at skrive om Huse, Klæder, Mad, Fester, Fornøjelser osv., at han endnu aldeles ikke har klaret sig Spørgsmaalet om Landets Stænder og Samfundsklasser."^{li} For Steenstrup er statslivet og dets historie den afgørende opgave. Staten sikrede indadtil en ramme for borgernes udfoldelse, for kulturlivet og fremtidens børn; udadtil sikrede staten ved et vågent forsvar landets selvstændighed og fred. Han indleder "Statsretten" (1916) med at fastslå på første side, at "Staten er menneskehedens højeste frembringelse." Denne grundindstilling delte han med tidens konservative - og med Dietrich Schäfer, der i kritik af Troels-Lund fastslår, at historikerens fornemste opgave er og må være udforskningen af staten, dens tilblivelse og vækst.^{lii}

Steenstrup opfattede i 1870'erne begrebet kulturhistorie som en række vidensfelter, der havde været dyrket igennem århundreder, nemlig litteraturens, kunstens, lovgivningens og sædernes historie. I 1880 med fremkomsten af de første bind af Troels-Lunds Dagligliv fandt han, at kulturhistorie nu havde en tendens til at inddrage større og større felter under sig. Denne tendens ved kulturhistorien til at overskride sine traditionelle grænser førte efter Steenstrups mening til, at dens dyrkere skrev kulturhistorie om hvad som helst, hvorved begrebet blev svævende og ubestemmeligt.

Med Troels-Lund kom kulturhistorie til at stå i et modsætningsforhold til politisk historie. Steenstrup forbandt kulturhistorien med tilstandenes historie og politisk historie ned begivenhedshistorie. Han tog skarp afstand fra Troels-Lunds bestræbelse på at isolere kulturhistorie som noget særligt, der var uafhængigt af den politiske historie.

Med Steenstrup står vi imidlertid overfor det ejendommelige forhold, at den meget produktive historiker gennem sit lange liv skrev mange enkeltundersøgelser, monografier og afhandlinger inden for kulturhistoriens uklare område og var fødselshjælper til flere nye kulturhistoriske fag: stednavneforskning og kvindeforskning.^{liii} Af skrifter fra hans hånd af denne art kan nævnes Vore Folkeviser (1891), nordisk stednavneforskning (1894 og 1896), en forelæsningsrække om Forandringer i Danmarks Natur og Udnyttelsen gennem Tiden (1905a), Nogle træk af Fiskerbefolkningens Historie (1905b). Den danske Kvindes Historie fra Holbergs Tid til vor I II (1917). Disse afhandlinger og monografier har for Steenstrup været nødvendige forarbejder til hans egentlige ærinde som historiker: den store syntese.

Når Steenstrup skrev om politisk historie, sørgede han omhyggeligt for at se den i sammenhæng med kulturhistorien. Han bruger den politiske historie som samlingspunkt, når han skal skrive en syntese af en længere periodes historie. Det fremgår tydeligt af hans værk

om Normandiet og Normannerne. Her samler de forskellige kulturbevægelser sig i statsdannelsen.

For Steenstrup kan historie aldrig alene blive en tilstandsbeskrivelse, hverken begivenheder eller personer kan undværes i folkets liv; det betyder netop ikke, at kulturforhold og materielle levn er uden interesse, men at de indgår i en helhed. "Statens Historie vil vedblive at være Kærnen i al Historie. Staten er Kulturens skønneste Frembringelse, Staten sammenholder alt, udvikler det og bringer det til Frugt."^{liv}

For Steenstrup var historikerens fornemste opgave at skrive en syntese af en længere periodes historie. Ved dette arbejde indtog de kulturhistoriske områder en vigtig plads, men syntesens samlingspunkt blev den politiske historie eller statshistorie. Det var ikke nødvendigt med et nyt fag - Kulturhistorie eller Materiel folkekultur - for den gode historieskrivning ville inddrage også disse aspekter.

6. Etnologer med udviklingsrækken som hovedsynspunkt - eller etnologer med socialevolutionistiske træk

Fra initieringen af striden mellem det traditionelle samfund og det moderne og Voltaire's forkastelse af forsynstanken til fordel for fornuft og fremskridtstro, har den moderne idé om et uophørligt fremskridt fra det primitive tilbagestående mod et højt civiliseret samfund præget den europæiske idéverden frem til 2. verdenskrig. Evolutionsidéen forbindes oftest med Darwin, men den er snarere knyttet til oplysningen som helhed, og skal der nævnes navne, har Hegel (1770-1831), Comte (1798-1857) og Marx (1818-) haft stor indflydelse på denne tankegang. Comte deducerede "den store fundamentale lov," at hver gren af vor civilisation og af vor viden gennemløber tre forskellige stadier: det teologiske (barndom), det metafysiske eller abstrakte (ungdom) og det positivt videnskabelige (manddom).^{lv} Marx talte om udviklingen fra urkommunisme over slavesamfund, feudalisme og kapitalisme til proletariats diktatur og socialisme. Det kan derfor ikke være nogen overraskelse at finde denne moderne idé blandt de danske humanister i det århundrede, hvor de forskellige synsvinkler professionaliseres og danner fag (1850-1950).

Blandt den gruppe af engagerede mennesker, der samlede sig omkring folkeminder og især folkelivsforskning, var der en toneangivende trend i hele den periode, der lagde op til en fagdannelse, der var præget af en fremskridtstankegang, og som havde en udviklingsrække som hovedsynspunkt. Man tænkte ofte i et éenstrenget udviklingsforløb, hvor man kunne ordne udviklingens former i en serie fra det enkle, primitive, urformen, til det sammensatte, fra fx den enlængede gård over to- og trelængede gårde til den firlængede gård. Tænkemåden er ikke et værktøj blandt andre, men en "grand Theory", som hypotaseres til en eviggyldig sandhed. Med Lauridsens arbejder fra de sidste år af 1800-tallet fastfryses denne "grand Theory", så vi i etnologien får en periode på et halvt hundrede år præget af denne ortodoksi. Blandt dens magtfulde mænd og vigtigste fortalere er følgende kulturhistorikere/folkelivsforskere:

- Troels-Lund (1840-1921)
- Bernhard Olsen (1836-1921)
- P. Lauridsen (1846-1923)
- Jørgen Olrik (1875-1941)
- Axel Steensberg (1906-99)

Troels Troels-Lund (1840-1921)

Troels-Lund ser evolution overalt. Han er meget optaget af genstandene, artefakterne, og ser dem udvikle sig fra enkle til komplekse former. For Troels-Lund er det fremskridt og hans

forfatterskab er præget af en fremskridtstro og en videnskabsoptimisme. Hans hovedemne er faktisk evolution snarere end beskrivelse og indkredsning af kultur.

Jørgen Olriks (1875-1941).

Jørgen Olrik kaldte i 1924 Lauridsens kritik af Mejborg for "en i mange Maader berettiget opløsende kritik," og han anså, at Lauridsens "påvisning af en fælles dansk hustype i Sønderjylland med skarpe skel overfor det saksiske hus i Sydslesvig hører til de forskningsresultater, som har blivende betydning."

Jørgen Olrik, der var historiker, var knyttet til Dansk folkemuseum fra 1894 og blev museumsinspektør samme sted i 1910. I 1920 afløste han Bernhard Olsen som administrerende inspektør ved folkemuseet.

Mejborg blev ved sin død i 1898 anset for at være den største kapacitet i Danmark på området bondegårdenes byggeskik. Denne position overgik til lederen af Dansk Folkemuseum Bernhard Olsen fra hvem den (ca. 1910) blev overtaget af Jørgen Olrik. Han og Zangenberg (1881-1940) var de toneangivende figurer på området i mellemkrigsårene.

Jørgen Olrik tilsluttede sig ukritisk Lauridsen-linien i dansk bondegårdsforskning. Ud fra den kritiserer han Mejborg for at savne blik for "de væsentlige ligheder, der trods alle lokale forskelligheder samlede alle gårdtyper nord for Sli-Dannevirkelinjen til et hele."^{lvi} Men dette hele var netop det, som både Lauridsen og Olrik i deres nationale iver ønskede - ja ville påvise. Mejborg manglede ifølge Olrik blik for de store linier i udviklingen, han "saa ikke sikkert paa Udviklingens Gang" (hvilket Lauridsen derimod gjorde), og med udviklingen mente Olrik for gårdforskningen evolutionsskemaet med de fire trin fra gårde med én til gårde med fire længer.

7. Det nye fags to første professorer

Det blev Axel Steensberg og Bjarne Stoklund, der som fagets to første professorer fik lejlighed til at konkretisere og præge det nye fag ved læseplaner og eksamensstof.

Axel Steensberg (1906-99)

Steensberg, der var uddannet historiker og geograf, havde fået træning i og interesse for arkæologi ved at bistå Gudmund Hatt som assistent ved udgravning af adskillige jernalderhuse i mellemkrigsårene. Denne interesse og arkæologens særlige synsvinkel ligger som en undertone i hele hans forfatterskab.

Steensberg var ansat ved Nationalmuseet 1936-59. I 1954 fik han et lektorat i *kulturhistorie* (1954-59) og i 1959 blev han udnævnt til professor i det nye fag *Materiel folkekultur* ved Københavns Universitet, hvor han blev til 1969. Steensberg havde ellers selv i 1956 foreslået oprettelsen af et professorat i *folkelivsforskning*.^{lvii} Det sidste kan tyde på, at han foretrak denne betegnelse fremfor kulturhistorie.

Steensbergs arkæologiske interesser prægede som nævnt hele hans virke. Arkæologens arbejdsbetingelser kræver, at forskeren beretter om fortidens mennesker på grundlag af materielle levn: de ting han graver frem er "virkeligheden". Kulturlagene, som arkæologen finder i lodrette snit, angiver en kronologi, og ting fundet i samme lag hører sammen og rummer typiske genstande for perioden. Det fører tanken hen på paralleller i geologi, hvor tidsperioder har fået navne - trias, jura, kridt - og hvor der i stedet for kulturlag forekommer varvigt ler eller sedimentserier, og hvor såkaldte ledeblokke er indikatorer for udbredelsesveje og herkomst.

Kulturgruppens mennesker er fremmede, så det er nærliggende at tænke abstrakt om dem og tale om "mennesket" og den menneskelige kulturs vækst. Således anlægger Steensberg et globalt perspektiv på historie og udvikling, der kan minde lidt om Troels-Lunds.

Hele dette tankesæt, der er kaldt *den historisk-arkæologiske betragtningsmåde*, finder vi i fuld aktivitet hos Steensberg, også når han graver i gårdtomter fra 1700-tallet.

Steensbergs tilknytning til Nationalmuseets bondegårdsundersøgelser gav ham rig lejlighed til at udgrave gårdtomter. Med dette arbejde søgte han efter forbindelsen mellem den historisk kendte gård og jernalderhusene. Steensberg omtaler sine første arkæologiske undersøgelser af gårdtomter i bogen "Den danske Bondegaard" med undertitlen "Fra Jordhuset til den moderne Bondebolig."^{lviii} Allerede undertitlen røber Steensbergs store interesse for det lange udviklingsforløb.

Steensbergs prægning af det nye fag

I 1954 blev museumsmanden Axel Steensberg udnævnt til lektor ved Københavns Universitet som eneste lærer ved det nyoprettede undervisningsfelt *Kulturhistorie*, hvor undervisningen begyndte i september 1954. Fem år senere overgik lektoratet til et professorat ved et nyt fag, der blev kaldt *Materiel folkekultur* med Steensberg som professor - en stilling han forlod i 1969. I de femten år Steensberg var leder af faget ved universitetet, kom han selvsagt til i vidt omfang at præge det nye fags form og indhold. Både umiddelbart forud for sin tiltrædelse som lektor og senere ved sin tiltrædelse som professor holdt Steensberg foredrag på Dansk Kulturhistorisk Museumsforenings årsmøde, hvor han fremlagde sit undervisningsprogram.^{lix}

Da han skulle begynde undervisningen i Kulturhistorie i 1954, gør han opmærksom på, at der ved universitetet før 2. verdenskrig var lærestole i "en række discipliner, som man i videste forstand kunne henregne til kulturens historie. Der undervises i litteraturhistorie, i teaterhistorie, i kunsthistorie, i musikhistorie, i retshistorie, i økonomisk og social historie og meget mere."^{lx} Blandt de mange former for kulturhistorie når Steensberg frem til, at "det, der i første række skal undervises i, er den *materielle kulturhistorie*, omfattende alle samfundets klasser fra arbejder til herremand, fra bonde til borger" (ibid. s. 145).

Steensberg deler målgruppen for undervisningen i to: en uddannelse af museumsfolk til at varetage plejen af den kulturelle arv på vore kulturhistoriske museer og en uddannelse for de videnskabeligt indstillede, hvor der skulle lægges større vægt på *den sammenlignende kulturhistorie*.

Hensigten med oprettelsen af den nye lærestol var fra kulturpolitisk side først og fremmest at uddanne brugbare ledere til de kulturhistoriske museer. Grunduddannelsen sigtede på et historisk overblik, der svarede til det pensum, der blev krævet ved faglærereksamen i historie. Steensberg agtede at forelæse over en række eksempler fra jorddyrkingens historie hentet fra de forhistoriske tider til nutiden. Desuden ville der blive undervist i det Steensberg kaldte *saggruppers kulturhistorie*, fx keramikken fra den sorte lerpotte til fajance og porcellæn. Disse undersøgelser blev senere kaldt *elementstudier*. Som helhed omtaler Steensberg denne grunduddannelse som en kursorisk vejledning i den materielle kulturhistorie, i optegnelsesarbejde, i typebestemmelse og datering.

Den egentlige videnskabelige undervisning tager sigte på folk, der vil være magistre og tage del i den internationale debat. Den videnskabelige indstillede må lægge stor vægt på *den sammenlignende kulturforskning*. Steensberg er nu tilbøjelig til at tale om kulturforskning frem for kulturhistorie.

Steensberg støtter sig til den amerikanske antropolog Melville J. Herskovits, der i 1948 havde udgivet bogen: *Man and his Works*. Han bruger Herskovits' definition på kultur: *Kultur er den del af omgivelserne, mennesket har frembragt* og i psykologisk betydning: *Kultur er den tillærte del af menneskets opførelse*.^{lxi} Vaughan, J.H. fremhæver, at Herskovits anså, at den induktive metode var den eneste gyldige metode for antropologien (Vaughan 1968). Vi bemærker, at Steensberg finder inspiration i den amerikanske kulturanthropologi en halv snes år inden det såkaldte paradigmeskift.

Den sammenlignende kulturforskning benytter en del af de humanistiske fags resultater samt en række naturhistoriske fags viden med det formål "at udforske den menneskelige kulturs vækst og betingelserne for dens forvandling,"^{lxii} i sin bedste skikkelse kræver den en polyhistor. For Steensberg kom inspirationen til sammenlignende kulturforskning uden tvivl fra naturvidenskaberne, hvis metoder mange socialforskere i hans samtid bevidst efterlignede. De to forskningsfelter var for dem analoge.

Steensbergs historisk-arkæologiske betragtningsmåde.

Steensbergs opfattelse af det nye fag, han fik lejlighed til at præge i dets første år, er først og fremmest, at det er et historisk fag, så det var ønskeligt, at alle de studerende havde en "forprøve" i historie.

Fagets kundskabsinteresse er den menneskelige kulturs historie. Bevæger vi os fra dette høje abstraktionsniveau mod den praktiske forskning, er Steensbergs interesse rettet mod folkenes arbejdsliv og redskabskultur. Hans kritik af Troels-Lunds "Daglig liv" går netop på, at værket ikke gør rede for disse hverdagsting,^{lxiii} ligesom han bemærker, at en funktionalistisk indstilling i for ringe grad interesserer sig for de redskaber og det daglige arbejde, der danner grundlaget for menneskenes eksistens.^{lxiv}

Fagets kildestof er først og fremmest levninger af især brugsgenstande, som vi opbevarer i vore museer. "Men "levningerne" omfatter jo også andet end brugsgenstande. De omfatter rester af fortidens kultsteder, boliger, gravpladser, veje, broer, byanlæg, agre, hegn o.s.v., alt det, som man kunne sammenfatte under betegnelsen "*Historisk arkæologi*" [min kursivering], idet man ved arkæologi forstår noget, der skal fremdrages, afdækkes lag for lag eller på en eller anden måde disseskeres, før man finder sammenhængen ... Brugsgenstandene bør principielt set behandles på en tilsvarende måde som levningerne i marken, og på museernes konserveringsanstalter foretager man daglig tilsvarende "arkæologiske udgravninger" af møbler og andet husgeråd, som arkæologen på sit arbejdsfelt, idet man afdækker lag for lag af dekorationer, skiller tingene ad for at finde ud af, hvad der er oprindeligt, og hvad senere tilføjet o.s.v. Man kan i og for sig med ligeså god ret tale om genstandsarkæologi som bygningsarkæologi og hustomtarkæologi."^{lxv} Dette lange citat kan stå som Steensbergs udlægning af Den historisk-arkæologiske betragtningsmåde.

Den sammenlignende kulturhistories geografiske dimension er hele globus, for den materielle kultur er international, og genstandenes form og brug bestemmes ikke af landegrænserne. Tidsdimensionen omfatter tiden fra homo sapiens' entré på globen til vor nutid, idet fagets fornemste opgave er at udforske den menneskelige kulturs vækst.

Steensberg følte sig nært forbundet med naturvidenskabelig tankegang og med eksperimenterende metode. Han talte om tilværelsens lovmæssighed, årsagssammenhænge og statistisk metode. Vel handler materiel folkekultur om menneskers frembringelser og er som sådan humanistisk forskning, men "kildestoffet er ligesom arkæologernes først og fremmest materielle ting ... Derved kommer dens forskningsmetoder i betydelig grad til at ligne den, en række naturvidenskaber anvender."^{lxvi}

Steensberg var en praktisk anlagt handlingens mand, han lavede selv eksperimenter med redskaber for at kunne erkende arbejdsprocesser, og ideen om *Lejre forsøgscenter* er hans. Den akademiske diskussion kunne nu og da virke ørkesløs på Steensberg: "Fra en sådan abstrakt-filosofisk diskussion kan man føle trang til at søge over i retning af de eksakte naturvidenskaber ved at betone vigtigheden af at granske de kulturlevn meget nøje, som man kan tage og føle på."^{lxvii} Dette idégrundlag eller disse metateorier var det bærende element i etnologiens første tiår som universitetsfag og kom således til at præge nogle årgange etnologistuderende.

Bjarne Stoklunds faghistorie

Medens det faldt i Axel Steensbergs lod at udforme og indkøre det nye fags første undervisningsprogrammer, blev det Bjarne Stoklund, der satte faget etnologi ind i en historisk sammenhæng ved at skrive faghistorie og derved give undervisere og etnologistuderende en faglig identitet.

Bjarne Stoklund blev professor i Europæisk etnologi i 1971 efter Axel Steensbergs fratræden og trådte tilbage i 1996. Samtidig med hans tiltrædelse skiftede faget navn fra *Materiel folkekultur* til *Europæisk etnologi*. Dette navneskift hang sammen med et opbrud i faget i Norden og med en harmoniseringsvilje til samarbejde og koordinering med europæiske universiteter som følge af en mere international orientering end tidligere.

Stoklund har i sit omfangsrige forfatterskab adskillige gange skrevet om etnologiens faghistorie, som han selv har været en del af i over et halvt århundrede.^{lxviii} Måske er det mere rammende at sige, at Stoklund er den, der har skrevet faghistorien, idet der ikke har været nogen anden etnolog, der har bidraget nævneværdigt i den retning.^{lxix} Da nærværende afhandling søger at afklare, hvorledes etnologerne gennem skiftende tider har forholdt sig til fagets område og forskningsmetoder, samt hvad det er, man har set som det særegne ved etnologi, der berettiger faget en plads blandt humaniorafagene, har det været nærliggende for mig dels at støtte mig til Stoklunds fremstilling af faghistorien dels at forholde mig kritisk til den.

Faghistorien i hovedtræk

Et gennemgående træk ved Stoklunds fagopfattelse er hans hægen om fagbetegnelsen kulturhistorie. Stoklund taler i 1987 om "den etnologisk-kulturhistoriske forskning" og "det traditionelle etnologisk-kulturhistoriske forskningsområde."^{lxx} Denne fastholden ved begrebet kulturhistorie skal formodentligt ses i sammenhæng med Stoklunds høje værdsættelse af Troels-Lund og hans værk: "... det, Troels-Lund skrev [med Dagligt Liv], var et helt andet værk [end Danmarks og Norges historie], som skulle få langt større betydning, fordi han dermed også grundlagde en forskningsgren."^{lxxi} Den nye forskningsgren om dagliglivets forhold var *etnologisk kulturhistorie*, og denne platform blev Stoklunds.^{lxxii}

Stoklunds faghistorie kan i hovedtræk inddeles i følgende fire perioder:

- 1) En periode med før-etnologisk kulturhistorie
- 2) en periode præget af kulturelementstudier
- 3) derpå historieløse, funktionelle helhedsstudier
- 4) Den post-funktionalistiske etnologi eller den nye genstandsforskning

Faghistorien anskues her som tidens strøm, der er præget af samstemmighed i hver successive periode. Herved kommer uenighed og opposition ikke til orde.

De metateoretiske antagelser, som ikke begrundes nærmere, kalder Stoklund forklaringsmodeller. Af dem nævner han seks, som parallelt følger faghistoriens successive perioder:

- i) den etniske forklaringsmodel
- ii) den evolutionistiske forklaringsmodel
- iii) den diffusionistiske forklaringsmodel
- iv) den økologiske forklaringsmodel
- v) den funktionalistiske forklaringsmodel
- vi) den post-funktionalistiske model

I løbet af fagets udvikling løsnes forklaringsmodellerne fra deres metateoretiske grund og begynder at optræde - også for Stoklund selv - som et arsenal af værktøj til problemløsninger, som forskeren ret frit kan vælge imellem, og hvor valget beror på

problemets art og omfang (eklekticisme).

Den før-ethnologiske kulturhistorie var præget af den etniske og den evolutionistiske forklaringsmodel (1860-1910).

Perioden med kulturelementstudier kan skønmæssigt angives fra 1910-60 og er præget af den diffusionistiske forklaringsmodel. Ved et følgende brud på fagtraditionen over de historieløse funktionelle helhedsstudier stor indflydelse på etnologien i perioden 1960-1980. Disse studier er præget af økologiske og funktionalistiske forklaringsmodeller. Derpå vender den post-funktionalistiske etnologi ifølge Stoklund beriget tilbage til den historie- og genstandsorienterede etnologi og udformer den "nye genstandsforskning."

Den postfunktionalistiske etnologi efter 1980 får i Stoklunds fremstilling en programmatisk karakter: her fremlægger han et program for etnologien, som skal forstås i sammenhæng med den afsluttede funktionalistiske periode og hans egne senere arbejder.

Paradigmeskiftets positive side

I de første årtier efter 2. verdenskrig skete der ifølge Stoklund et paradigmeskift - et radikalt brud med forskningstraditionen.^{lxxiii} Paradigmeskiftet består kort og forenklet udtrykt i en overgang fra *elementstudier* til *helhedsstudier* og slår ifølge Stoklund først igennem hos dialektologerne og lidt senere i etnologi og andre fag.^{lxxiv} Det var funktionalisternes forståelse af, at kulturen var en helhed og at huse og mennesker hænger nøje sammen, der fik stor gennemslagskraft i den nye etnologi. Vendingen bragte også en semiotisk dimension med sig: tingene blev nu også tillagt betydning: udover brugsværdien havde fx boligen også symbolværdi.

I praksis kom skiftet for etnologiens vedkommende til at betyde en forbrødring med de funktionalistiske antropologer med deres interesse for *community studies*. Havde etnologien før stået på den genstandsorienterede kontinentaleuropæiske grund, vendte man sig nu mod den angelsaksisk verden og lod sig inspirere af dens nutidsstudier af sociale relationer i overskuelige små samfund gennemført ved feltarbejde og deltagerobservation.^{lxxv} Men allerede i slutningen af 1970'erne havde lokalsamfundsstudierne mistet deres store tiltrækning hos skandinaviske etnologer. Imidlertid anser Stoklund, at etnologerne havde lært meget af det funktionalistiske tiår. De vendte tilbage til det historiske studium af lokalsamfundet med nye erfaringer og indsigt.^{lxxvi} I og med paradigmeskiftet nåede etnologien ifølge Stoklund gennem en metamorfose frem til *den nye genstandsforskning*.^{lxxvii}

Det færøske hus

For Stoklunds eget vedkommende fandt han med fornyet indsigt frem til følgende principper for en etnologisk analyse af byggeskikkens og boligudviklingens kulturhistorie, som han anvendte ved bogen *Det færøske hus i kulturhistorisk belysning* (Stoklund, 1996). Funktionalisternes forståelse af, at kulturen er en helhed, er en vigtig lære at inddrage i den kulturhistoriske fremstilling. Huse og mennesker hænger nøje sammen. Ændringerne i det historiske forløb er ofte forbundet med husets symbolværdi og prestigeinnovationer spiller en rolle i husets udviklingshistorie. Faste eller løse normer ved byggemåder beror på, hvor homogen den befolkningsgruppe er, som behandles. Det er dog ikke alle elementer af boligen, der er lige fast normeret. Ændringer i byggeskik og boligindretning følger de svingende konjunkturer eller de lange linier i kulturudviklingen.

På grundlag af bl.a. disse teoretiske og metodiske overvejelser gennemfører Stoklund færøhusets udviklingshistorie fra emigranttiden til i dag.^{lxxviii} Stoklund har med denne bog forsøgt at forene den tidligere etnologiske forskning af tingene med den nye erkendelse, der blev tilført faget i de første tiår efter paradigmeskiftet i 1970. Bogen kan opfattes som Stoklunds eksemplariske fremstilling af "den nye genstandsforskning."

Stoklund anser selv, at hans vigtigste bidrag til etnologien er "Det færøske hus i

kulturhistorisk belysning" fra 1996. Dette grundige værk er ifølge Stoklund en direkte fortsættelse af den forskningstradition, som Nationalmuseets Bondegaardsundersøgelser var baseret på, og som Svend Jespersen stod for.^{lxxxix} Mon ikke Svend Jespersen ville protestere, hvis han kunne. Stoklunds faghistorieskrivning er epokevis homogen, hver strømning har sine sejerherrer, der skriver historien: taberne forsvinder i glemsel, og "udviklingen" får altid ret.

Vel er "Det færøske hus" et grundigt og mangefacetteret arbejde, men det er dog et åbent spørgsmål, om ikke det forbliver et elementstudie i traditionel forstand; som sådan kunne det hedde: Kulturelementet huset på Færøerne beskrevet fra landnamstiden til vore dage og sammenholdt med husbygning i tilgrænsende områder.

I store træk slutter Stoklund sin faghistorie med etnologiens metamorfose og den nye genstandsforskning. Med denne faglige udvikling har begrebet kulturhistorie også fået et fastere indhold for Stoklund. Han taler nu om "en kulturhistorisk orienteret etnologi."^{lxxx}

Stoklunds placering af Svend Jespersen

Stoklund anser, at Svend Jespersen er den forsker i Danmark, der især står for den historisk-geografiske kulturelementforskning, også kaldet *diffusionisme*.

Stoklund skriver om Svend Jespersen, at "lige så let det er at følge og bifalde Svend Jespersens kritik af evolutionismen og den længe-typologi, som den var baseret på, ligeså vanskeligt er det at forstå, hvad han selv vil sætte i stedet ... Meget af det, han har skrevet, kan virke noget skematisk-formalistisk, men efter min mening har han fat i noget af det værdifulde i den filologiske tradition. At opfatte boligen ikke blot som rum med fire vægge, der kan påvises arkæologisk, men snarere som ideer eller begreber, der kan antage forskellige fysiske former ... Svend Jespersen var for ambitiøs, og han kobede det hele alt for meget til sine egne målsætninger og hypoteser om gårdens udviklingshistorie."^{lxxxix}

Som det måtte fremgå af citaterne, har Stoklund haft svært ved at indordne Svend Jespersen i sit faghistoriske skema. Noget kan tyde på, at der slet ikke er plads til Jespersen i skemaet, for enten er han diffusionist eller også er han uforståelig. Jeg vil i det følgende afsnit 8 om den holistiske kulturbeskrivelse gøre et forsøg på at give plads til Jespersens etnologi.

Nogle kritiske bemærkninger til Stoklunds faghistorie

Stoklunds egen kulturhistoriske etnologi er skud på den forskningsgren, som Stoklund roser Troels-Lund for at have skabt. Det, Troels-Lund først og fremmest gør, er at udskifte objekt fra Danmark-Norges (stats)historie til beskrivelser af hverdagslivet i det 16. årh.'s Norden. Han skifter kundskabsinteresse, men det nye felt, han da tager op, var allerede inddraget i forskere som Ejler Sundts og Reinhold Mejborgs arbejder. Dernæst markerer Troels-Lund sig ved en fortællelyst, der i vidt omfang ikke er styret af erfaringsstof og kilder. Han ønsker hermed ifølge Stoklund at skabe illusioner og sætte fantasien i bevægelse.^{lxxxii} Disse to forhold er efter min opfattelse ikke begrundelse nok til at tale om forskning eller om skabelsen af en ny "forskningsgren," jeg er snarere tilbøjelig til at tale om fremkomsten af en ny genre, en historiefortællende genre med hverdagslivet og hverdagstingene som afgrænset område.

Stoklund nævner ligeledes Eilert Sundt (1817-75) med stor respekt, men kommer alligevel efter min mening til at give ham en plads i sit faghistoriske skema, som forskeren Sundt ikke kan være tjent med. Ifølge Stoklund forsøgte Sundt at udvikle en stringent kultur- og samfundsforskning, hvorved han blev påvirket af naturvidenskaben "med Linné og Darwin som vigtige inspirationskilder."^{lxxxiii} Sundts naturvidenskabeligt inspirerede linje blev derpå - stadig ifølge Stoklund - videreført i etnologiens første professionaliserings-fase. Denne vurdering af Sundt er jeg uenig i, og jeg vil imødegå den i det følgende afsnit, hvor Sundts etnologi vil blive omtalt.

Som det måtte fremgå af Stoklunds fremstilling af hovedtrækkene af

folkelivsforskningens historie i perioden fra 1860 til 1960/70, levnes der ikke nogen plads til en holistisk kulturforskning før paradigmeskiftet 1960/70. I hans tolkning af fagtraditionen indledes helhedsstudierne i etnologien først i og med paradigmeskiftet og da med en klar angelsaksisk inspiration og uden historisk perspektiv. Dette manglende blik for den holistiske kulturforskning får betydelige konsekvenser: Sundts etnologis helhedssyn overses til fordel for en evolutionistisk og naturvidenskabelig drejning, den dominerende kritik af Mejborgs arbejde får Stoklunds støtte, uden at han har blik for den vej for etnologien, som Mejborg skitserede. Jespersen bliver den danske etnolog, der står for "den svenske model", hvilket for Stoklund er ensbetydende med kulturelementstudier og diffusionisme.

I det følgende afsnit 8 vil jeg redegøre for det, jeg har kaldt *den holistiske tradition*, og der søge at påvise, at denne tradition kan følges fra Eilert Sundt over H.F. Feilberg og Reinholdt Mejborg til Sigurd Erixon og Svend Jespersen. Stoklund henfører derimod Sigurd Erixon og Svend Jespersen til den gruppe af forskere, der tolker kulturelementer ud "fra en historisk-geografisk tolkningsmodel," - altså elementstudier - og som har sat sig som hovedopgave at udarbejde kulturhistoriske atlas. Denne placering af Svend Jespersen i faghistorien indebærer, at Stoklund kan skrive en artikel om gårdtyper og boligformer uden overhovedet at nævne Svend Jespersen. Den type gårde i Slesvig, som Mejborg havde omtalt som problematiske, og som Peter Lauridsen derpå udpegede til at være den danske gårds "urform," vælger Stoklund at kalde "den slesvigske gård" og efterlyser dybgående undersøgelser af den uden at nævne Svend Jespersens hypotese om en hæssætningskultur, hvori de fleste af Stoklunds "slesvigske gårde" samt gårdene på Lyø måtte indgå.^{lxxxiv}

Dansk kulturhistories epitafium

Det faghistoriske brud omkring 1960/70, som Stoklund omtalte, indebar en nærmest historieløs socialantropologisk orienteret helhedsbeskrivende etnologi, der skubbede den kulturhistoriske synsvinkel til side, hvorved den periode, som Burckhards indledte 100 år før, blev bragt til afslutning.

I sin bog *Kulturhistorie som opposition* steder Palle O. Christiansen dansk kulturhistorie til hvile med 1960. I sin minderune skriver han, at "[Georg] Hansens forskning blev det sidste originale bidrag til den store kulturhistoriske epoke 1880 - 1950/60 ..."^{lxxxv} Og han afslutter sin nekrolog med at skrive, "at dansk kulturhistorie ikke evnede at reproducere sig selv og dermed heller ikke at udvikle sine gode perspektiver. De nye ideer fødtes som små stjerner og døde med deres respektive forfattere."^{lxxxvi} Interessant nok var kulturhistorien allerede blevet gravlagt 50 år tidligere af J. Jean Hecht, der slutter sin artikel om "Kulturgeschichte" med at nævne to forfatters værker fra henholdsvis 1905 og 1912, idet han skriver, at "disse var de sidste af Kulturgeschichte's omstrejfende riddere; genrens vitalitet overlevede dem ikke længe."^{lxxxvii}

Spørgsmålet er nu, om Stoklunds vision om etnologiens tilbagekomst til tingenes kulturhistorie er skumring eller gry.

II

8. Holistisk kulturbeskrivelse

"Das Wahre ist das Ganze"

Hegel, Fænomenologien, Vorrede

Den etnologiske betragtningsmåde

Under en jævnlig tilbagevendende optagethed af etnologiens rødder, har der for mig lidt efter lidt tegnet sig et billede af to traditioner i fagets korte historie: den første er en normalvidenskabelig positivistisk præget etnologi med sit genstandsfelt og sin metode. Denne etnologi udgår fra sit empiriske materiale, som virkelighedens vidnesbyrd og kan kun vanskeligt arbejde med helheder. Den anden tradition pendler mellem helhed og del i en fortsat forståelsesproces. Først når delene falder på plads i en helhed, opstår en erkendelseserfaring - en epifani. Denne sidstnævnte tradition betegnes her som den holistiske kulturbeskrivelse.^{lxxxviii} Det er vigtigt at være opmærksom på, at helhedsbetragtningen inddrages både i stort og småt: bondens stue er også en helhed, når vi fx kender bordendebænkens plads, er den øvrige brug af stuen let at bestemme indenfor den særlige bondekultur.

Tidligere har vi nævnt Jakob Burckhardt's hensigt med sit arbejde, som var at forme en periodes væsentlige træk i en anskuelig helhedsskitse. Tilføjer vi her, at vi anser livsformernes forskellige *livsførelse* som et sådant træk, har vi hermed karakteriseret den holistiske kulturbeskrivelse i kort form. Denne tradition tegnes af en række etnologer, blandt hvem der her skal omtales Eilert Sundt og Reinhold F. S. Mejborg (8a), nogle filologers arbejde (8b og 8c) samt Sigurd Erixon (8d) og Svend Jespersen. Rækken følger tidsaksen fra 1850 til 1960. De vigtigste faglige diskussioner i perioden udspandt sig om byggeskikken, hvorfor dette tema også bliver tilbagevendende her i teksten.

8a. De autodidakte: Sundt og Mejborg

Eilert Sundt (1817-75)

Dansk byggeskiksbeskrivelses historie begynder med nordmanden Eilert Sundt. Så tidligt som i 1850'erne begyndte han, der var uddannet teolog, systematisk at undersøge den jævne norske befolknings levekår og livsformer. Denne forskning af folkelivet kom også tilfældigvis til at inddrage byggeskikken. Sundt lagde ganske enkelt mærke til husene, når han var på rejse i Norge i andet ærinde. Imidlertid er hans bog "*Om bygnings-skikken på landet i Norge*" fra 1862^{lxxxix} et af hans betydeligste skrifter.

Sundt var primært optaget af at "beskrive kulturen i hele sin bredde, både i et samtids- og et historisk perspektiv, og husene og boligforholdene var en del af helheten."^{xc} Han måtte begynde på bar bund. Emnet var så nyt og udyrket, at han måtte gå i kast med det "uden at kunne følge forgængeres spor."^{xc}

I 1872 tilbragte den danske folkelivsforsker H.F. Feilberg en måned i Norge som gæst hos Sundt, og ved den lejlighed rejste de sammen i Guldbrandsdalen. I en af deres samtaler fremkom Sundt med sit faglige idegrundlag, som Feilberg tog til sig: "Bondens liv er ikke en blanding af påfaldende skikke og slet, uordentligt husstel, men er en tusindårig kulturudvikling, hvor bestandig slægt har lært af slægt, og der er gjort fremskridt ..."^{xcii} Altså, der er en orden (Hegel ville sige fornuft) bag det, vi ser, denne orden er et resultat af en lang historisk udvikling, og udviklingen er retningsbestemt, der gøres fremskridt, befolkningen arbejder sig frem mod større frihed.

Bygnings-skikken

Da Sundt udgav "*Om bygnings-skikken*", havde han som statsstipendiat været "socialforsker" i en halv snes år. I perioden fra hans teologiske embedseksamen i 1847 og frem til 1850 orienterede Sundt sig målbevidst inden for europæisk samfundsvidenskab. Hans forskning i 1850'erne, der er rettet mod det jævne folks leveform og livsvilkår, har som helhed præget af sociologiske undersøgelser på grundlag af et ofte stort statistisk materiale.

Med "*Om bygnings-skikken*" springer Sundt ud som etnolog, og her var han en ener:

selvlærtd og uden et fagligt miljø at støtte sig til, og dog grundlagde han etnologien som forskning. Han var selv klar over, at han var pioner; han skriver i slutningen af "Om bygnings-skikken", at den begyndelse til en forskning af bygnings-skikken, han nu har gjort, vel kan være til nytte, og han udtrykker håb om, at "alt det, som vi sammenfatter under det svævende begreb "folkelivet", kunne være genstand for videnskabeligt studium."^{xciii}

"Jeg har aldrig rejst så langt som en mil ene og alene for at samle bidrag til kundskab om bygnings-skikken," tilstår han.^{xciv} På sine mange rejser rundt i Norge i forbindelse med de bestilte undersøgelser var det et tidsfordriv for ham at lægge mærke til hver gård, han kom forbi. Han bemærker dog, at han ikke skulle have brugt så megen tid på emnet, "dersom det ikke var så, at det hører med til det *alt*, som den må skjænke sin opmærksomhed, der, som jeg, har den opgave, at studere sig ind i almuens kår og sæder. Ja, netop bygnings-skikken står i meget nær sammenhæng med den hele kultur-udvikling og ligger til grund for meget og mangt i vore bygde-skikke."^{xcv} Det er Sundt selv, der kursiverer "alt", hvormed han markerer et holistisk blik eller en etnologisk betragtningsmåde. Han studerer landbefolkningens levevilkår og livsformer, de varierer nemlig fra egn til egn eller fra bygd til bygd som "*bygde-skikke*." På en studierejse i Guldbrandsdalen i 1852 kom Sundt til at se et forfaldent og ubeboet stuehus med ejendommelige træk. Dette møde blev begyndelsen til hans mere systematiske studium af bygnings-skikken. Sundt havde altså arbejdet metodisk en halv snes år med emnet, inden han skrev sine erfaringer sammen i en artikkelsamling, som derpå blev redigeret sammen til en bog i 1862.

På sine rejser gennem Guldbrandsdalen havde Sundt lagt mærke til husene og husklyngerne på gårdene, men længe så han ikke andet end uregelmæssighed i dem. Imidlertid gik det op for ham ved en pludselig opklarende indsigt (epifane), at der var en orden og regelmæssighed, og den kaldte han *bygnings-skik*. Når en mand skulle bygge et hus, så gjorde han det sådan, som et hus nu engang skulle være "efter skikken." Med sit begreb bygnings-skik bevægede Sundt sig nu fra Guldbrandsdalen videre til andre norske egne, og her gentog erfaringen sig: Først så han uregelmæssighed og derpå ved nøjere granskning en regel eller orden, der blot var forskellig fra den, han tidligere havde fundet i Guldbrandsdalen. Mellem de to pågældende egne gik der en grænse for bygnings-skik, en *kulturgrænse*. Hans spørgsmål var nu, om disse egnesskikkens uligheder kunne samles til en lands-skikkens enhed, som de alle så var udsprunget af, ved en tusindårig kulturudvikling.^{xcvi}

Herved havde Sundt skitseret et program i sine hovedtræk for en forskning af bygnings-skikken på landet i Norge. Hvis en skik forekommer i alle egne, er den *lands-skik* og i så fald meget gammel. I tidens løb sker der en uddifferentiering af landsskikken, som herved overlejlres, hvorved variationer af den fremkommer i form af *egnsskikke*.

Fra oldtidens enkle og ensartede lands-skik udvikler befolkningen i landets forskellige egne hver sin egnesskik betinget af særlige egnsforhold. Denne udvikling af den enkle oldtidsform sker ved en funktionsdifferentiering. Først har vi *udhuse* og *indhuse*, hvorved mennesker og dyr adskilles. Derpå deles indhuset i en *stue* (et opvarmeligt rum) og et *bur* (et opbevaringsrum). Hvorpå differentiationen fortsætter: stue adskilles fra *ildhus* (bryggers). Sundt slutter med aktuelle eksempler på gårde, der har over en snes forskellige huse. Denne udviklingsteori vil Sundt begrunde og sandsynliggøre med sit norske materiale.

Blandt gårdens mange bygninger var stuehuset det mest betydningsfulde, med sine faste ting i stuen: Ildsted, bord, bænke og skabe. Også her finder Sundt en orden, som han kalder *anordnings-skik*. Han fandt samme anordnings-skik så langt, som den samme bygnings-skik herskede: "Jeg kan ikke sige, hvor jeg blev forundret, da jeg første gang blev opmærksom på og opfattede denne hus-skik ... Det er så i disse bygder, at når man først har gjort sig fortrolig med hver sin tings plads i et hus, så veed man med det samme, hvordan det

er i alle de andre huse af samme bygningsmåde.^{"xcvii} Hvis skikken ændres, vil der også ske en tilsvarende forandring i folkets tankesæt.

Hovedtrækket i den lange udvikling er rettet mod større og større frihed, "så man ikke føler sig så meget bunden af skikkens magt, men mere tør råde sig selv, hver efter sit sind" (ibid. s. 10), dette udviklingstrin finder Sundt i samtidens større byer. Men den opgave, han har sat sig for, afgrænser han til bygnings-skikken på landet.

Kulturprovinser

Med denne teoretiske ballast arbejder Sundt videre med det praktiske forskningsarbejde: "Bygnings-skikkens studium må gribes an fra to ender. Det gælder at samle sammen på den ene side de oplysninger, som sagaerne og de andre oldskrifter give, og på den anden side den indsigt, som kan vindes ved at betragte de bygninger, som nu stå omkring i bygderne."^{"xcviii} Sundt nøjes dog ikke med at betragte, han modtager indberetninger (svar på spørgelister), taler med folk og er opmærksom på forholdet mellem ord og sag og dialektudtryks værdi som kilde.

Det stuehus, der satte Sundt igang med studiet af bygnings-skikken, viste sig at være grundformen for gamle stuehuse i hele Østlandet: Guldbrandsdalen og Østerdalen, fra Oslo-området til elvenes vandskel i nord (Dovre). Dette hus kaldte Sundt *Den akerhusiske stueform*. "Kjendings-mærket er (det kan synes underligt at anvende så mange ord på sådant; men dersom det viser sig, at denne lille småting danner udgangspunkt for en række forskelligheder mellem Østlandets og fast alle de øvrige landsdeles bygnings-skik, så vil man dog finde det værd at lægge mærke til) - kjendingsmærket eller artsmærket er *indgangsdørens plads*, nemlig ikke på gavlvæggen, men på langvæggen, og ikke førende ind til en forstue, men førende lige ind til selve stuen."^{"xcix}

På en rejse i Trondhjems stift nord for Dovre og i den akerhusiske stueforms område kom Sundt gang på gang til at overveje, hvori det lå, at han der overalt så "en forunderlig blanding af lighed og ulighed mellem stuebygningerne søndenfor og nordenfor Dovre; da - det var i 1857 - kom jeg på dette kjendingsmærke ... alle uligheder ... hang sammen med og ligesom udgik fra dette punkt ..." [indgangsdørens plads. ibid. s. 79]. Bygnings-skikken nord for Dovre benævnte Sundt *Den throndhjemske stueform*. Det tredje og sidste område, vi skal nævne, er fjord-distrikterne mellem Throndhjem-fjordens munding og Stavanger-fjorden. Her finder vi *fjord-distrikternes stuehus*. Det er røgovnsstuens område.

Sundt bliver hurtigt klar over, at løsningen på opvarmningen af stuen var et karakteriserende træk. Efter en rundrejse i Norge anså Sundt sig i stand til at opstille en række forskellige opvarmningsformer (egnsskikke), som han henfører til 3 grundformer:

- A) røgovn med lyre (åbning i taget) til røggang og lysning
- B) are (langild) med lyre
- C) pejs uden lyre, men med skorsten og vinduer til lysning

Det funktionelle problem for dem alle er at få varme i stuen om vinteren, at få røgen ud samt lys inde i stuen. Stuen med langild midt på gulvet - arestuen - afløses af en pejs i stuens krog.

Sundt fandt som hovedresultat af sine undersøgelser af byggeskikken i Norge, at landet var delt i to markante områder: "røgovnsstuens og arestuens riger." Røgovnsstuen herskede i kyst- og fjord-distrikterne vest for grænselinien, medens arestuen herskede i øst. Stuen med røgovn og stuen med opvarmning ved en åben ild midt på gulvet var de to grundformer. Aren slugte brænde og røgovnen sparede på det, og netop der, hvor røgovnen var udbredt, var brænde en begrænset ressource, ligesom der ikke var tid til at bjerge det, fordi befolkningen var optaget af fiskeri i vinterhalvåret. Endvidere oplyste den åbne ild på gulvet hele stuen, medens røgovnen ikke var lyskilde. Dens rum blev oplyst af en lampe forsynet

med tran, som var let at anskaffe for fiskerne.

Men nogle i vestlandets indre dale kunne nok med fordel anvende are, fordi de havde let adgang til brændsel, "men så kommer *skikken* til, som gør, at folket i en grænd eller liden bygd helst vil indrette sig på samme vis som andre folk i samme bygdelaag" (ibid. s. 152).

Baggrunden for røgovnsstuens og arestuens to riger er først og fremmest, at visse naturgrunde, har bestemt forskellen i de huslige forhold. Disse forhold har så igen øvet en "mere oplivende eller en mere hemmende og nedtrykkende indflydelse på menneskenes sind, uligt på den ene og på den anden side" (ibid. s. 156). Disse "naturgrunde" omtaler vi i dag som økologiske forhold, og dersom Sundt kun havde henvist til dem, kunne vi tale om geografisk determinisme, men så kommer *skikken* til, som vi erfarede ovenfor, og der fremkommer kulturelle variationer.

Sundts indflydelse i Danmark

Eilert Sundts arbejder virkede inspirerende på de lidt yngre danskere, der i sidste halvdel af det 19. årh. var blevet optaget af at studere "folkelivet." Her skal især nævnes H.F. Feilberg, der af faglig interesse havde besøgt Sundt i Norge. På grundlag af et stort lokalkendskab som sognepræst i Valsbøl i Sydslesvig skrev han en etnologisk miljøskildring af sognefolket - altså en helhedsskitse og nutidsskildring "Fra Heden", 1863, senere udgav han ligeledes med enormt lokalkendskab en beskrivelse af bondekulturen på Ribe-egnen "Dansk Bondeliv især i Vestjylland" 1889. Disse to bøger fremhæver Feilberg som folkelivsforsker, men han kan med lige så god ret benævnes sprogmand, idet han som bekendt udarbejdede en "Ordbog over de jydsk Almuesmaal" (1887-1914). Endvidere bør nævnes, at den 23 år yngre historiker Troels-Lunds støttede sig til Sundt, da han i 2. bind af Dagligliv skrev om bønderbygninger.^c

Faglig vurdering af Eilert Sundt

Sigurd Erixon fremhæver Sundt som grundlæggeren af den etnologiske bøndergårdsforskning,^{ci} endvidere fremhæver han Sundts forbavsende vågne blik for bygningskulturens sammenhæng med økonomiske, sociale og hygiejniske forhold samt hans blik for de geografiske faktorer.^{cii} Netop dette blik kalder Erixon *den etnologiske betragtningsmåde*.

Stoklund omtaler i 1984 Sundt som skandinavisk kulturforsknings pionér.^{ciii} Nogle år senere karakteriserer Stoklund Sundts arbejde på følgende måde: "Han ønsker at udvikle en systematisk, stringent kultur- og samfundsforskning, og i sine forsøg på at etablere en sådan påvirkes han af naturvidenskaben, med Linné og Darwin som vigtige inspirationskilder... Det var linjen fra Eilert Sundt - den naturvidenskabeligt inspirerede - der videreførtes i etnologiens første professionaliserings-fase, blot blev faget både emnemæssigt og metodisk mere snævert."^{civ}

Erixons karakteristik af Sundt kan jeg følge, hvorimod det er vanskeligt for mig at følge Stoklund, især med tanke på Sundts bog "Om bygnings-skikken." I den må vi søge forgæves efter eentydige definitioner, dataindsamling på grundlag af dem og forsøg på at fremsætte lovmæssigheder, og en anden forsker kan vanskeligt nå frem til samme resultat som Sundt (kravet om objektivitet og reliabilitet), hvilket er betænkeligt for den naturvidenskabelige arbejdsmåde, idet resultatet skal være personuafhængigt, men Sundts resultater beror i høj grad på hans enorme forudviden, engagement, vedholdenhed og fantasi. Hvor Sundt omtaler indgangsdøren på Østlandets stuehus som et artsmærke, er ordet "art" nok et lån fra Linné, men herfra og til at tale om en naturvidenskabelig inspireret linje i etnologien er der et stort spring.

Reinhold F. S. Mejborg (1845-98)

Mejborgs biografi og værk

Den næste selvlærde folkelivsforsker med et blik for helheder, som skal omtales her, er Reinhold Mejborg. Han blev født i Kerteminde i 1845, hvor faderen var håndværksmester. Han tog skolelærereksamen fra Jellinge Seminarium i 1864, og arbejdede som lærer til 1872. Derpå studerede han ved Kunstakademiet i København og blev en habil rapporterende tegner - en færdighed, der var efterspurgt i en tid uden fotografiet. Som tegner arbejdede han for forskere ved Zoolgisk museum og ved arkæologiske udgravninger. Fra akademitiden fremhæver Mejborg professor Meldahl, "der i de Aar, jeg var Elev paa Kunstacademiet, ved sine fortrinlige Forelæsninger gav mig et videnskabeligt Grundlag for mine Bygningsstudier."^{cv}

Mejborgs egen forskningsinteresse fremgår af hans forfatterskab: Hans første betydningsfulde publikation var "Borgerlige Huse, særlig Kjøbenhavns Professor-Residentser 1540-1630" fra 1881, dernæst kom "Billeder af Livet ved Christian den Femtes Hof samt andre Bidrag til Danmarks ældre Kulturhistorie," der udkom i 1882, tre år efter Troels-Lund's første bind af Daglig Liv i Norden (1879). Ved hundredåret for ophævelsen af bøndernes stavnsbånd udgav han et festskrift: "Gamle danske Hjem. Det 16de, 17de og 18de Aarhundrede," der behandler boliger i herregårde, købstæder og landsbyer. Endvidere skal nævnes en lille bog skrevet på grundlag af "Landsbyskomageren Jonas Stolts Optegnelser." Mejborgs hovedværk er "Nordiske Bøndergaarde i det 16de, 17de og 18de Aarhundrede," hvis første - og eneste - bind, der handlede om Slesvig, udkom i 1892. Af "Danske Bøndergaarde" udkom kun to hefter (1897). Hans store projekt blev afbrudt af sygdom og tidlig død.

Som det måtte fremgå, arbejdede Mejborg bevidst med at yde bidrag til "Danmarks ældre Kulturhistorie." Hans opmærksomhed er rettet mod hele landets befolkning, fra livet ved hoffet til almuens simpleste bolig. Mejborg har et skarpt blik for det, der senere er blevet kaldt *kulturvariation*. På sine mange rejser med pen og tegneblok har han observeret, at "hvert Herred [har] sine egne Former, og disse er fulgt saa strængt, at alle gamle Huse indenfor samme Herredsgrænse er fuldstændig ens."^{evi} Og indendørs "har alle Genstande, selv de mindste, bestemte Pladser; nogle Skikke er fælles for alle Egne, andre knytter sig til de enkelte Herreder" (ibid. s. 89). Den erfaring, som han her delagtiggør os i, ligner meget den Ejler Sundt havde fået på sine mange rejser i Norge.

En særlig kontroversiel kulturvariant nævner Mejborg i Sønderjylland: "Et fælles Træk for Gaardene i det sydøstlige Sønderjylland, i Sundeved og Angel samt paa Als, Ærø og Lyø er, at de kun bestaar af én Længde, iøvrigt er Typen lanftfra den samme. Paa Lyø og Ærø, hvor Husenes Dybde ikke er større end paa Sjælland og Fyn, ligger Stuer, Fremmerser, Stalde, Loer og Lader paa Rad, og selv mindre Gaarde bliver herved meget langstrakte."^{evii}

Mejborgs holistiske beskrivelse

Det første bind af Nordiske Bøndergaarde, der som det eneste nåede at blive udgivet, giver os en forestilling om, hvorledes Mejborg ville disponere sit stof. Han samler sig om en landsdel in casu Slesvig, og opdeler denne i en række kulturområder på baggrund af hans store lokalkendskab: Femern og Ejdersted skiller sig klart ud hver især som særegne områder, endvidere træder den kulturelle forskel klart frem, når vi bevæger os ind i landet syd for Sli og Dannevirke - ind i saksernes område. I vest finder han Lille-Frisland med sit særpræg. Bevæger vi os herfra mod øst, går vi ind i Mellemslesvigs hedeegne og ender i Østslesvig med Angel, Sundeved og Als. Hans sidste kulturområde er Nørreslesvig, som afgrænses til området nord for en linje fra Aabenraa til Tønder. Disse kulturgrænser kan diskuteres - og blev det også - men det væsentlige er, at først, når Mejborg har afgrænset det område (stedet) eller den gruppe mennesker, han anser for at være bærere af en fælles kultur, indleder han en holistisk beskrivelse af kulturen i området med særlig vægt lagt på bygnings- og

boligforholdene.

Han begynder sin redegørelse med en landskabsbeskrivelse, landskabets morfologi skitseres, og de karakteristiske planter bliver nævnt ligesom hegn og de dyrkede marker. På filmisk vis bevæger han sig ind i landskabet og møder bønderne ved deres arbejde. Han ændrer årstiden og finder bønderne i færd med andre opgaver end før, eller han ændrer tidsalderen og fortæller om, hvorledes landskabet blev udnyttet for flere hundrede år siden, og hvordan dagliglivet formede sig dengang. Vi føres ind i landsbyen og får påpeget gårdenes placering i forhold til plads, gadekær og tingsted. Vi ledes ind i den typiske gård, og her redegør Mejborg for bygningernes konstruktion, deres brug og placering og især for boligens indretning.

Mejborgs kulturbeskrivelse er ledsaget af et rigt illustrationsmateriale, som i de fleste tilfælde er udarbejdet på grundlag af hans skitser fra feltarbejde. Han viser kort over landsbyer og billeder af landsbybebyggelsen. Bygningskonstruktionerne er vist i snit og gårdanlægget i grundplaner. Stuer og indbo vises, og særligt udsmykkede dele får også deres plads. For os taber det illustrative billedmateriale i værdi, fordi Mejborg har været sjuksket med kildeangivelser.

Som vi ser, inddrager Mejborg i sin beskrivelse af byggeskikkene naturforholdene, landsbyorganisationen, driftsformerne og de sociale og økonomiske forhold på egnen. Det gør han uden tvivl, fordi han tillægger disse omstændigheder stor betydning. Det er vigtigt at være opmærksom på dette træk hos Mejborg, for det angiver hans etnologiske betragtningsmåde, og det er omkring det, at kampen står om Mejborgs faglige betydning.

Når Mejborg helst vil tilbageføre de bondesamfund, han beskriver, til tiden før 1650, beror det bl.a. på, at han ville beskrive bondekulturerne i en tilstand, hvor, bønderne var ved magt. Ved at se på bøndernes formueforhold i det 16. og 17. århundrede nåede Mejborg frem til, at der var velstand hos bønderne i 1500-tallet, der viste sig ved mængden af smykker, sølvtøj og fine klæder, hvorimod det fra første halvdel af det 17. årh. gik tilbage for alle samfundsklasser. Bondestanden fik det værre og værre, "intet under om det, der blev bygget i disse tider, var usle rønner."^{cvi} Til Mejborgs "guldalder" hører endvidere, at forskellen mellem stænderne efter hans opfattelse da var ringe, og mange bønder var selvejere. Den velstandsperiode, som Mejborg her har fået øje på, er den senere så velbeskrevne højkonjunktur i det såkaldte lange århundrede (1480-1620).

Tidens almindelige opfattelse var, at den danske bondegård var en firlænget gård, så egentlig skulle man forvente, at den firlængede gård kunne spores til Ejderen. Men i Slesvig støder Mejborg, som nævnt ovenfor, på flere forskellige typer af gårde, hvor især en er værd at hæfte sig ved: den énlængede gård, som Mejborg finder i Mellemslesvig. Den spiller nemlig en vigtig rolle i den diskussion, der fulgte, blandt forskere af bygningsskikken. Det var den gårdtype, som Stoklund ovenfor kaldte den slesvigske gård.

Det intellektuelle miljøes reaktioner

Det første bind om slesvigske bøndergårde blev vel modtaget af de to historieprofessorer Erslev og Fredericia ved Københavns Universitet. Erslev skriver i *Illustreret Tidende*: "Det er Sønderjyllands Bødergaarde, som vi lærer at kende ... men hans Bog indeholder meget mere, saa meget, at man kunne ønske, at han ogsaa i Bogens Titel havde antydnet dette mere; en Titel som "Bondeliv i Slesvig" vilde egentlig svare bedre til Indholdet end den nuværende. Det er i Virkeligheden Fortidens hele Bondeliv, som Forfatteren fører os ind i ..."^{cix}

I.A. Fredericia skriver i sin anmeldelse i "*Politiken*", at "de Forventninger, som man maatte nære til dette Arbejde, er ikke blevne skuffede. ... Bygningerne er for ham for saa vidt nok det første, som hans Studier øjensynlig har haft deres Udspring deraf. Men de er i en stor Del af Bogen kun blevne en Ramme. ... Værket er blevet et vigtigt agrarhistorisk Bidrag,

støttet til hidtil ubenyttede Kilder."^{cx}

Ifølge Svend Jespersen, kom R. Mejborg til at stå som grundlæggeren af den systematiske udforskning af de danske bønderbygninger. Han mødte megen kritik af, at han på en vidtløftig og udisciplineret måde ikke holdt sig til sagen. Hertil påpeger Svend Jespersen, at "netop ved at inddrage naturforholdene, landsbyorganisationen, driftsformerne, de sociale og de økonomiske forhold er Mejborg helt moderne indstillet, selvom han måske nok ikke har forståelse af disse omstændigheders betydning og rækkevidde ... Den vej, han brød, burde man have forstået at værdsætte og fortsætte."^{cx} Det, Jespersen her fremhæver, er Mejborgs etnologiske betragtningsmåde, helt svarende til det, Erixon fremhævede ved Sundts blik.

Kritik af R. Mejborg

Den strengeste kritik af Mejborg kom fra P. Lauridsen og Jørgen Olrik. "Hvad det i nogen Grad skorter paa," skriver Olrik, "er overblik, den forbindende Traad; meget naaede ikke til at blive sammenstillet, men meddeltes stykkevis, og Mejborg saa ikke sikkert paa Udviklingens Gang og paa det fælles i de opr. Husformer, ligesom hans Skildringer af den almindelige Kulturbaggrund svulmede altfor stærkt op i Forhold til Bøgenes egentlige emne ... Mejborg måtte opleve at se dets [1. bd. af Slesvigske Bøndergaard] videnskabelige Resultater blive underkastede en i mange Maader berettiget opløsende Kritik af P. Lauridsen ... Hans [Mejborgs] Styrke laa paa andre Felter. Hans Samlerflid var overordentlig, og hans Syn paa Naturen var et fint Kunstnerøjes."^{cxii} Mejborgs store originale arbejde blev miskendt af de toneangivende inden for forskningsområdet, og han måtte trøste sig med, at hans evner lå på andre felter end det etnologiske, og at han var flittig og havde kunstnerisk sans.

Mejborg kunne selv være meget kritisk. En skarp kritik rettede han således mod Troels-Lund: "Medens jeg var i Færd med Forarbejderne [til Borgerlige boliger], udkom anden og tredie Bog af Hr. Dr. Troels Lunds "Danmarks og Norges Historie i Slutningen af det 16de Aarhundrede", og da de fleste Anskuelse, som ere fremsatte der, stå i Strid med de Resultater, mine Undersøgelser have ledet til, har jeg været nødsaget til at imødegå dem, for så vidt Hr. Doctoren og jeg have behandlet samme Emner."^{cxiii}

Mejborgs hovedværk fik, som det måtte fremgå, ikke nogen særlig faglig anerkendelse blandt de kolleger, der også arbejdede med bondekultur og byggeskik. Dels var Mejborg en selvlært mand - dog som folkeskolelærer lige så veluddannet som P. Lauridsen, og dels fremstillede han sit store materiale på en for kritikerne usystematisk og for bredt formet måde, hvor han tabte overblikket. De misbilligede, at hans beskrivelser handlede om meget andet end bøndergårde.^{cxiv} Den tyske udgave af Slesvig-bindet fra 1896 kom da også til at hedde "Das Bauernhaus im Herzogtum Schleswig und das Leben des schleswigschen Bauernstandes im 16., 17. und 18. Jahrhundert." Her markeres det, at Mejborg ser bondens huse i sammenhæng med bondens praksis eller livsform. Netop denne væsentlige sammenhæng, som er kernen i det, Svend Jespersen kaldte *den etnologiske betragtningsmåde*, er Mejborgs originale bidrag til bondegårdsforskningen.

8b. Sprogforskere og etnologi

"Alle former for menneskeligt livsfællesskab er former for sprogfællesskab, ja endnu mere: de danner sprog." Gadamer.^{cxv}

Den klassiske filologi^{cxvi}

I midten af 1700-tallet var den inspiration, antikvarerne kunne hente hos renaissance-humanisterne, udtømt og vissen. Arvingen til deres arbejde og interesseområde blev faget *klassisk filologi*, der som et moderne studium blev påbegyndt ved Göttingen universitet

omkring 1780. Formålet med det nyetablerede studium var, at den studerende skulle tilegne sig den heroiske og kreative ånd hos de gamle grækere og overføre denne til nye generationer af studenter ved *Bildung*. Midlet var først og fremmest læsning af de klassiske tekster på originalsprogene. Ideen fik så megen medvind, at de følgende årtier blev præget af den, og under navnet *nyhumanismen* eller *Bildungs-traditionen* gjorde studiet sig stærkt gældende i universitetsverdenen. Det prøjsiske undervisningssystem med Wilhelm von Humboldt i spidsen blev opbygget på basis af denne nyhumanisme, og den klassiske filologi blev diademmet i den tyske universitetskultur.

I løbet af første fjerdedel af 1800-tallet begyndte universiteternes nyhumanisme imidlertid at blive undergravet af en mere kritisk historisk behandling af den klassiske oldtid, denne tendens sluttede med et krav om filologiens videnskabeliggørelse, og målet blev kaldt *Altertumswissenschaft*. Indsigt i den græske og romerske kultur blev nu formålet med studiet af klassisk filologi. Den person, der kan tegne denne udvikling i Tyskland er August Böeckh (1785-1867), der var professor i klassisk filologi ved Humboldt-universitetet i 56 år (1811-67). Med Böeckh kommer klassisk filologi til at handle om den sikre og detaljerede historiske erkendelse af den græske kultur i dens fjerne historisk afsluttede fortid. Den levende engagerede forbindelse med fortiden blev afbrudt og erstattet med positivistisk dataindsamling og historismens indlevelse.

Udviklingen af den klassiske filologi i Boeckh's tid mødte modstand fra to sider. Dels levede dannelsesstraditionen videre, og dens dyrkere protesterede imod, at filologien havde mistet sin normativitet (bl.a. Nietzsche), og dels protesterede en anden tysk filologiskole med G. Hermann (1772-1848) i spidsen mod, at disciplinens genstandsfelt blev udvandet i bredden, idet denne skoles filologer satte en stolthed i at begrænse deres arbejde til tekstkritik og tekstfortolkning. Denne strid går under navnet *kultur- contra autor-synsvinklen*.

Tilgangen til oldtiden ud fra en kultur-synsvinkel snarere end fra en autor-synsvinkel indebar, at sprogstudiet ikke mere var i fokus, men blev en nødvendig hjælpedisciplin til at gennemføre helhedsbeskrivelser af et folks in casu helenernes kultur. Springet til at lave en beskrivelse af renæssancens kultur i Italien er ikke så stort.

For den betydningsfulde danske filolog Madvig var den klassiske filologi "intet Andet end den alsidige og selvstændige Historie for et bestemt afsnit af Menneskeheden og Culturen."^{cxvii} Græsk og romersk kultur var blevet til to kulturer blandt mange.

Dialektforskning

I 1870'erne blev den empiriske sprogforskning grundlagt, hvilket bragte dialektstudier i fokus og afsatte en række *dialektmonografier* for de enkelte mål. Samtidig blev også grundstenen lagt til *dialektgeografien* eller *sproggeografien*. Interessen opstod først blandt filologer i Tyskland, og herfra bredte den sig over hele kontinentet.^{cxviii} Interessen førte til udarbejdelsen af nationale folkekulturatlas således det i 1930'erne planlagte "Atlases der deutschen Volkskunde." Inspireret heraf holdt filolog Anders Bjerrum et foredrag på Det syvende nordiske Folkelivs- og Folkemindeforsker møde i Aarhus, august 1939 om en plan for *Atlas over den danske folkekultur*.^{cxix}

I 1909 blev *udvalget for folkemål* nedsat med fast adresse, og et *Stednavneudvalg* blev nedsat i 1910. Dialektforskeren er især interesseret i det talte sprog, ikke i tekst, men i benævnelser og ytringer, med brug af særegne ord og lyde samt i dialekternes regionale variationer og udbredelse.

Wörter und Sachen-Forschung

Til filologien hører en lang tradition for at beskæftige sig med forholdet mellem ord og sag, sprog og væren, den såkaldte *Wörter und Sachen-Forschung*. Betegnelserne på de kulturelle

foreteelser bliver ved denne forskning opdelt efter et såkaldt *sagligt grupperingsprincip*. Her har filologen Peter Skaustrup (1896-1982) med sit arbejde "Et Harsysselmaal" (1927-30) ifølge Svend Jespersen ydet en betydelig indsats.

Ved at opdele en dialekts hele konkrete ordstof i en række saglige grupper, der modsvarer de betydningsgrupper, hvori man i den systematiske ordforskning har opdelt det abstrakte ordstof, fik dette filologiske arbejde principiel betydning for kulturforskningen i almindelighed. Det er fristende at kalde den samling af saglige grupper, der opstår ved ordstoffets opdeling for livsformens sagsforhold, hvorved den etnologiske interesse bliver åbenbar.^{cxx} Dialektens samlede ordstof udgør en helhed. Denne helhed konstitueres af den gruppe mennesker, der bruger dette sprog, og som bor i et bestemt område.

I første halvdel af 1900-tallet udfoldede dialektforskningen i Danmark sig især omkring *Udvalget for Folkemaal*, hvis formand fra 1909 var nordisk filolog og højskolelærer Marius Kristensen (1869-1941). Udvalget fik fast kontor i København i 1922 og herved fremmedes forarbejdet til *Ordbog over de danske Ømaal*. Frem til 1928 havde udvalget imidlertid ikke økonomiske midler til at gennemføre større optegnelser ved udsendte, filologisk uddannede medarbejdere.

Fra 1927 og frem til 1964 udgav udvalget et tidsskrift "*Dansk Folkemaal*", der udkom i månedlige småhefter. Udvalget håbede, at udgivelsen af småhefterne måtte "blive Vejen til et frugtbart Samarbejde mellem danske Dialektforskere paa den ene Side og interesserede Meddelere fra alle Landets Egne paa den anden."^{cxxi} Udvalgets arbejde foregik især ved udsendelser af spørgelister til meddelere, men fra 1929 begyndte man den store filologiske indsamling af det almindelige ordforråd med udsendte medarbejdere: man gik over fra indsamling til optegnelse. Udvalget for Folkemaal blev i 1964 omdøbt til *Institut for dansk dialektforskning*.

8c. Filologerne

Filologerne, hvis faglige baggrund blev skitseret ovenfor, nærmede sig i deres arbejde kulturbeskrivelser, der meget var lig dem, som nogle af de tidlige etnologer forestillede sig. I vor sammenhæng skal der peges på to danske klassiske filologer, der inden for de første 25 år af 1900-tallet udarbejdede hver sin helstøbte holistiske kulturbeskrivelse, samt på den nordiske filolog Svend Jespersen, der som "overløber" til etnologien bragte filologisk arbejds- og tænkemåde med sig.

Vilhelm Grønbech (1873-1948)

"Det, det gælder om, er at erkende hver kultur og religion som et hele, der har absolut værdi i sig selv. Det er som et hele, den bærer de mennesker, der lever inden for den, og som et hele skal den tages for at kunne forstås og fortolkes."^{cxxii}

Grønbech fik sin egentlige faguddannelse som filolog. Et i etnologisk sammenhæng betydningsfuldt arbejde er *Vor Folkeæt i Oldtiden* 1-4, 1909-12. Grønbechs metode er at inddrager de centrale glosers grundbetydning og deres betydningsvariationer. Nogle grundbegreber i det nævnte værk er lykkemand og nidding, frændskab, år og fred, ære, lykke m.fl. Hans kildestof er saga- og krønikelitteraturs beretninger om nordboernes religions- og retsliv. Det billede Grønbech tegner af nordboens kultur dækker især befolkningens livsstemning, verdensbillede og idealer. Dagligdagens praktiske gøremål træder i baggrunden.

Carsten Høeg (1896-1961)

Carsten Høeg var professor i klassisk filologi ved Københavns Universitet fra 1926 til sin død i 1961. Han erhvervede den filosofiske doktorgrad på en afhandling om det græsktalende nomadefolk sarakatsanerne (Høeg 1925). Grundmaterialet til afhandlingen indsamlede Høeg på feltarbejde i græske bjergegne i sommeren og efteråret 1922. Høeg skriver fra Athen

25.4.1922 i et brev til moderen: "Hvordan jeg arrangerer min Epirus-rejse, ved jeg ikke endnu. Jeg kan ikke sige noget bestemt før jeg kommer op til Jannina (Joannina). Mit ønske er at lægge mig efter Sarakatsanernes dialekt; det er en interessant nomadestamme, hvis dialekt og ethnografiske stilling er så godt som ukendt. Hvis det kan lade sig gøre, vil jeg da leve et par måneder med dem oppe på bjærgene, kun med at tage ned en gang imellem til den nærmeste by med post o.s.v. ..." ^{cxxiii} Høeg fik gennemført sit feltarbejde og kunne på grundlag af det redegøre for Sarakatsanernes materielle kultur og livsform, deres folkløse: musik, danse og fortællestof og sidst: deres særlige dialekt. Han dokumenterede endvidere sine observationer med en række enestående fotografier.

Med Høegs afhandling - som er udgivet på fransk - fremlægger en dansk forsker resultatet af en filologisk anlagt kulturbeskrivelse. Arbejdet er originalt og meget tidligt. Det er europæisk etnologi i ren form og burde som sådan have sat sig spor, men det gik stort set upåagtet hen.

Svend Jespersen (1908-1958)

Svend Jespersen uddannede sig til mag.art. i Nordisk filologi med særlig interesse for dialektforskning. *Udvalget for Folkemaal*, der arbejdede med forarbejdet til *Ordbog over de danske Ømaal*, havde i 1926 udarbejdet "Den store spørgeliste," som hvilede på ord-og-sag-filosofien. Først i 1928 havde udvalget økonomiske midler til at gennemføre større optegnelser ved udsendte, filologisk uddannede medarbejdere. Man gik over fra indsamling til optegnelse. Det er formodentlig fra denne intensivering af arbejdet, at stud. mag Svend Jespersen blev knyttet til projektet. Hans første artikel, der handlede om staldnavne, må han have udarbejdet i 1929 - som 21-årig student. I 1932 havde udvalget seks faste medarbejdere, heraf 4 optegnere og blandt dem stud. mag Svend Jespersen. Om hans arbejde hedder det i udvalgets beretning 1922-32, at han har foretaget et stort optegnelsesarbejde med forfatter Hans P. Lunde som meddeler gældende i Lunde hegn i Lunde herred, Nordvestfyn, endvidere har han arbejdet med ordstof fra fire andre fynske områder samt gjort optegnelser på Baagø. ^{cxxiv}

Under sit arbejde ved Udvalget for Folkemål blev Svend Jespersen fortrolig med ord-og-sag-filosofien, og dialektforskernes seneste arbejdsmetoder: spørgelister, dialektoptegnelser og sproggeografiske ambitioner. Under sit arbejde for Udvalget fik Svend Jespersen kontakt med Dansk Folkemuseum. Således indsamlede han i foråret 1936 værktøj til smedien i Ørbæk, der netop i 1935-36 blev flyttet til frilandsmuseet i Lyngby. ^{cxxv} Omkring 1940 udformede Svend Jespersen *Saglig registrant for Dansk folkemuseum* samt Registrantforslag for danske kulturhistoriske museer. En saglig registrant hviler på et grupperingsystem efter sag. Svend Jespersen anskueliggør princippet således: "Gaar vi f. eks. til redskabsbetegnelserne, saa anbringes disse i grupper, som er benævnt med betegnelserne for de handlingsbegreber, der ligger i de arbejder, der udføres med de paagældende redskaber. Ordet plov, samt betegnelserne paa plovens dele, anbringes saaledes under gruppen for begrebet "pløjning" sammen med de øvrige betegnelser og udtryk, der er knyttet til udførelsen af dette arbejde." ^{cxxvi}

Ved sit arbejde i de to faglige miljøer i 1930'erne har Svend Jespersen tilegnet sig et godt kendskab til dansk - ja europæisk - bondekultur og det foreliggende danske kildemateriale. Han når frem til, at Folkemuseets bondekultursamlinger har følelige mangler navnlig på de områder af bondekulturen, der er knyttet til det daglige arbejde inden- og udendørs på gården. Det er ifølge Jespersen i "Hverdagens Arbejder - og sammen med dem de gamle Bønderbygninger - at vi skal søge de mest centrale og oprindelige Dele af ikke blot den danske Bondekultur, men hele den danske Folkekultur." ^{cxxvii}

I 1941 blev Svend Jespersen udnævnt museumsinspektør ved *Dansk folkemuseum* og

påbegyndte en hel ny virksomhed indenfor afdelingen under navn af Nationalmuseets etnologiske Undersøgelser (NEU). I 1944 igangsatte Steensberg efter grundigt forarbejde Nationalmuseets undersøgelse af gamle danske bønderbygninger, der senere i daglig tale blev kaldt *Bondegårdsundersøgelserne* (Steensberg 1945, s.373-375). Ledelsen af denne virksomhed indenfor afdelingen overtog Svend Jespersen i 1944. Denne virksomhed var en genoptagelse af arkitekt H. Zangenbergs arbejde, der fra midten af 1930'erne havde ligget stille, og dette arbejde stod Jespersen i spidsen for til sin død 17. april 1958.

Svend Jespersen om Dansk bygningsforskning

I Svend Jespersens arkiv ved Nationalmuseets etnologiske undersøgelser (NEU) findes et manuskript kaldet *Studier i Danmarks Bønderbygninger*. Kapitel I i dette skrift hedder Dansk bygningsforskning. Arbejder og synspunkter. Heri giver Jespersen en skitse af udviklingen af studiet af den materielle almuekultur i Danmark med betoning af divergerende synspunkter.

Svend Jespersen indleder med at nævne folkeskolelærer Jens Kamp (1845-1900), som var den første, der begyndte systematiske undersøgelser af de danske bønderbygninger. Det skete i 1870'erne, og han var uden tvivl inspireret af Eilert Sundts artikelrække i "*Folkevennen*" om bygningsskikken i Norge skrevet 10 år tidligere (fra 1861-1865.) 1880'erne og 1890'erne var præget af R. Mejborgs arbejder. Hans undersøgelser af bønderbygninger udmærker sig ved, at han ser dem i en egnessammenhæng, idet han inddrager naturforholdene, landsbyorganisationen, driftsformerne, de sociale og de økonomiske forhold. Dette blik kalder Jespersen (med et lån hos Sigurd Erixon) *den etnologisk betragtningsmåde*. Denne betragtningsmåde er for Jespersen moderne etnologisk, og den er Mejborgs vægtige bidrag til dansk kulturforskning.

Hverken folkeskolelærer Lauridsen eller museumsinspektør Jørgen Olrik har øje for Mejborgs originalitet. Lauridsens synspunkter og hans kritik af Mejborg fik en afgørende indflydelse på dansk bygningsforskning. Det førte ifølge Jespersen til, at de herskende positioner stivnede, og man fastholdt en snæver national orientering. De nye forskningsprincipper, der i 1900-tallets to første årtier især blev udviklet i Sverige, vandt ikke indpas i Danmark: Sigurd Erixons grundlæggende arbejder blev ikke citeret af danske forskere. Denne ortodokse periode strakte sig fra 1900 til 1940. Hermed er vi nået til Jespersens egen tid. Han tilførte Nationalmuseet og dansk etnologi en filologisk måde at tænke folkelivsforskning på, og, ville han selv sige, "moderne etnologiske forskningsprincipper." Dem havde han delvis tilegnet sig fra Sverige - fra Sigurd Erixon, så derfor vender vi os mod ham.

8f. Svensk etnologi

Svensk etnologi markerede sig meget tidligt som et offentligt anliggende og universitetsemne. A.I. Hazelius (1833-1901) åbnede i 1872 et 'etnografisk' museum i Stockholm, der skulle vise de materielle vidnesbyrd om de nordiske landes ældre kultur. Denne samling blev fra 1879 kaldt *Nordiska Museet*. I 1891 åbnede han frilandsmuseet *Skansen* i Stockholm.

Ti år efter at Stockholm havde fået sit Nordiska Museet, stiftede Kulturhistoriska Föreningen i Lund i 1882 det Kulturhistoriska museet kaldet *Kulturen* som kulturhistorisk museum for Sydsverige. Som det fremgår af stiftelsesårene er svenskerne tidligt ude. I Danmark skævede vi til de svenske initiativer og fulgte efter inspireret af dem.

Sigurd Erixon (1888-1968)

Sigurd Erixon blev som 24 årig ansat ved Nordiska Museet i Stockholm i 1912, og fik snart stor indflydelse på etnologiens udvikling i Skandinavien - ja i hele Europa. Erixon var professor ved Nordiska museet 1934-55.

Ifølge Svend Jespersen nåede den materielle kulturforskning i de første tiår af det 20.

årh. frem til en afklaring af det, han kalder de moderne etnologiske forskningsprincipper. Det blev meget snart Sverige, der indtog den førende stilling. Her nævner Svend Jespersen flere grundlæggende arbejder af Sigurd Erixon og undrer sig over, at de danske etnologer ikke lod sig påvirke af disse arbejder.^{cxxviii} Det viser sig, at Jespersen selv kom under stærk indflydelse af Erixon, så bl.a. af den grund vil vi søge at afdække nogle særlige træk ved Erixons moderne etnologi.

Erixons hovedværk *Skultuna bruks historia* (1921, 1935, 1957 og 1972) var forbilledligt og er velegnet til at klarlægge Erixons arbejdsmåde og særlige etnologi. Sigurd Svensson, der var professor ved faget i Lund i årene 1946-66, fortæller i sin lille bog om *Svensk etnologi*, at Erixons *Skultuna bruks historia* "tjänade länge som handbok i nordisk och jämförande folklivsforskning."^{cxxix} Når værket blev brugt på denne måde i faget, beroede det på, at Erixons kolleger og elever var klar over, at Erixon med *Skultuna* havde forsøgt at fremstille et eksemplarisk værk, der kunne danne bøjningsmønstre for det videre arbejde inden for etnologien.

Værket: Skultuna bruks historia

I 1908 planlagde messingfabrikationsvirksomheden *Skultuna AB* at udgive en "Historik över Skultuna bruk" i anledning af virksomhedens 300-års jubilæum. Arbejdet gik imidlertid i stå, men efter en pause blev det i 1916 overdraget Sigurd Erixon, som fra da arbejdede med "Skultuna bruks historia" til sin død i 1968. Sidste bind blev udgivet i 1972. Jubilæumsskriftet forelå således først 364 år efter virksomhedens grundlæggelse, eller sagt på en anden måde: det var blevet over 60 år forsinket.

I det følgende vil Erixons arbejdsmåde ved opbygningen af det store værk om *Skultuna* blive brugt til at karakterisere hans etnologi. Vi følger opbygningen af værket fase for fase og begynder med den kulturhistoriske miljøskildring.

For at undgå en monografisk behandling af metalvirksomhedens historie gennemførte Erixon en "*kulturhistorisk miljöskildring*" på over 1400 sider af brugsområdet og sognet (del I:1 (1921) og del I:2 (1935)). Efter Erixons opfattelse var denne omfattende forskningsprocedure nødvendig, dersom arbejdet skulle få nogen nævneværdig videnskabelig værdi. "Att bruksområdet och socknen behandlas så utförligt, som här skett, har följande förklaringsgrunder. Hela denna avdelning av verket är ämnad att utgöra en *kulturhistorisk miljöskildring*, som låter Brukets betydelse och insats i bygdens historia komma fram på ett helt annat sätt, än som varit möjligt i en strängt monografisk behandling av ämnet."^{cxxx} Han kalder også beskrivelsen for "en bygdeskildring ställd i samband med den allmänna kulturutvecklingen i vårt land."^{cxxxi} Bag denne brede opgaveformulering gemmer sig et nationalt projekt, der kan kaldes svenske bondelivsformer i traditionskulturens epoke (1600-1800).

Erixon viser os ved sit eksempel, hvordan man kan/bør gennemføre en etnologisk egnsbeskrivelse. Denne kulturhistoriske miljøskildring gennemføres under en særlig synsvinkel, som Erixon kalder *ett etnologisk betraktelsesätt*.^{cxxxii}

Den etnologiske betragtningsmåde indebærer en helhedsbetragtning, der belyser emnet ved de tre etnologiske dimensioner: geografien, kulturgruppen/livsformen og epoken. Eftersom livsformerne i den omhandlede epoke var ret stedbundne, udgøres stammen i Erixons fremstilling af bebyggelsen og byggeskikken, dels fordi bygninger som fast ejendom er stedbundne kulturoverleveringer, og dels fordi livsformen henlevede sit liv i og omkring bygningerne. I *Skultuna* bruks tilfælde er stedet givet i og med opgaven. Tilbage står at afgrænse kulturprovinsen til andre provinser. Erixon fremsætter den formodning, at kun etnologer er i stand til at bidrage afgørende til fastlæggelsen af kulturelt homogene områder og deres afgrænsning. En sådan indsats kan kun baseres på omfattende studier af livsformen i

dens helhed. Denne indsats kalder han også "an ethnological analysis."^{cxxxiii} Den tredje etnologiske dimension: epoken har Erixon valgt til traditionskulturens tid før 1800.

Bebyggelseshistorie

Erixon begynder den etnologiske egnsbeskrivelse med en præsentation af bygdens landskab, der naturligt glider over i en beskrivelse af bygdens bebyggelseshistorie.

Erixon havde siden 1912 arbejdet med de såkaldte "byundersökningar" eller landsbyundersøgelser. De blev i første omgang gennemført som oversigtlig udforskning af landsbyer i hele Sverige. Disse "måste kompletteras med mera ingående detaljundersökningar inom mindre områden på några punkter i riket [de såkaldte *punktundersøgelser*]. Härtill var Skultuna synnerligen lämpligt."^{cxxxiv} Med værket Skultuna bruk demonstrerer Erixon bl. a., hvad han forbinder med en eksemplarisk gennemført punktundersøgelse.

Det indledende forarbejde til fremstillingen af egnens bebyggelseshistorie omfattede udarbejdelsen af et stort antal bebyggelsesmonografier, som skulle udgøre det nødvendige grundmateriale for det videre arbejde.^{cxxxv} Del I:1, kap.IV hedder "Bebyggelsehistoriska monografier, byar, äldre bondgårdar och kvarnar."^{cxxxvi} Materialet omfatter 20 gamle landsbyer med deres gårde, en vandmølle, 7 store gårde samt en stor mængde torper og yngre gårde. Erixon omtaler disse bondegårdsundersøgelser som "det mödosamme arbetet med bebyggelsemonografierna" (ibid.), fordi det var så arbejdskrævende. [De danske etnologer nåede aldrig længere end hertil med de såkaldte "Bondegårdsundersøgelser."]

Rekonstruktioner

Medens bebyggelsesmonografiene overvejende var tilstandsbeskrivelser af eksisterende bebyggelser på undersøgelsestidspunktet, forestod der nu et stort arbejde med at føre bygningerne tilbage i tid. De righoldige bygningssyn, som var bevaret i metalværkets arkiv, gjorde det muligt at gennemføre talrige rekonstruktioner af landsbyer og gårde i sognet. "Samtidigt härmed ha undersökningar i fältet med kartläggning av kvarstående byggnadsrester pågått för att kombinera det nutida materialet med de arkivaliska källorna. Därefter ha de olika husen, individ för individ, fått följas tillbaka och med stöd härav ha sedan rekonstruktionerna uppgjorts."^{cxxxvii} Sigtet er at føre rekonstruktionerne tilbage til 1700-tallet eller før. Landmålerens kort giver de ydre konturer af landsbyernes former, og de er bevaret fra Skultuna fra 1652.^{cxxxviii} Erixon ønsker at komme bagom 1800-tallet til det, han kalder traditionskulturens tid. "The section of time must be deepened to a perspective of a whole epoch."^{cxxxix}

Af undersøgelserne i feltet fremgik det, at "i Skultuna socken finnes sålunda icke en enda, helt bevarad bondgård av centralsvensk typ, [hvortil Skultunas gårde kom til at høre]. Det meste av vad vi veta om socknens äldre bebyggelseformer, er resultat av en komplicerad rekonstruktionsmetod, med vars hjälp de gamla gårdarna dock kommit i ett så klart ljus, att vittgående konsekvenser derav kunna dragas för hela landet."^{cxl} Denne rekonstruktion af bebyggelsesformerne i traditionskulturens epoke er et afgørende skridt i Erixons arbejde, som de tilsvarende danske undersøgelser aldrig nåede frem til.

Typebestemmelser

Rekonstruktionerne af landsbyer og gårde danner grundlag for typebestemmelser. "To the extent that one individual resembles another, it is possible when the sum of the similarities has reached a certain figure to ascertain an ethnic type. The group represented by this is an ethnos."^{cxli} Resultatet af Erixons typebestemmelser af svenske gårde og deres udbredelse fremlagde han i tidsskriftet *RIG* 1919, i artiklen "Svenska gårdtyper."^{cxlii} I Skultunas bruks historia fastlagde Erixon typerne for landsbyerne, gårdene, husene og byggemåden^{cxliii} i Skultuna sogn og henførte dem til "den centralsvenske type."

Hovedtyperne af de svenske gårde opviser en serie af regelbundne variationer ved

siden af dem, som blot beror på tilfældighedernes spil eller personlig viljesytring. Hovedtyperne har ikke været fast afgrænsede, men overgår i hverandre gennem visse mellemformer, "som dock även bära så tydliga drag, att de kunna sammenföras i givna grupper."^{cxliv}

Befolkningen og yderverdenen

De følgende skridt i Erixon's kulturhistoriske miljøskildring indkredser de forhold til yderverdenen, som bygden var underlagt. Her behandles kirkens og sognets organisationshistorie og dens indvirken på befolkningen. Derpå følger en skildring af befolkningens afhængighed af stat og herred. Efter denne gennemgang af de administrative forhold behandles bygdens sociale struktur, dens næringsveje og de tekniske hjælpemidler. Derpå følger en redegørelse for hjemmelivet, boligkulturen og levestandarden. Beskrivelserne slutter med "Livsformernas rytm," "Tro och magi" og befolkningsstatistik.^{cxlv}

Bemærkninger til bygdebeskrivelsen

Den nu gennemførte skildring af bruksområdet och sognet var tiltænkt "att utgöra bakgrund och miljöskildrande föruttsättning för dem"^{cxlvi}[brugssamfundet med herregården og værkstederne]. Denne sidste del falder imidlertid udenfor vor interesse. Det er dog værdt at bemærke, at bygdebeskrivelsen naturligvis kan udgøre baggrund og forudsætning for stillingtagen til alle relevante spørgsmål vedrørende bygdens forhold og kultur.

Ved betragtning af Erixons paradigme for en bygdebeskrivelse, der skulle have videnskabelig værdi, forekommer de krav, han stiller, til forskningsproceduren overvældende. Erixon var selv opmærksom på dette, men forventede, at det var begyndervanskeligheder. Ved tiden for hans pionerarbejde rådede der stor mangel på "ingående specialundersökningar rörande sockenlivet, de folkliga samfundsförhållandena oc bebyggelseshistorien."^{cxlvii} I 1935 skriver han, at "en mera djupgående och allsidigt sammenfattande svensk kulturskildring av etnologisk art saknas hos oss."^{cxlviii} Med disse beklagelser antyder Erixon, at dersom den sammenfattende svenske kulturskildring af etnologisk art havde foreligget, kunne den lokale kulturhistoriske miljøskildring - bygdeundersøgelsen af Skultuna - have udnyttet denne viden som grundmateriale. Nu, hvor dette materiale manglede, måtte han selv tilvejebringe det. Den forventede vækst i den etnologiske indsigt i svenske kulturforhold ville derfor fremover lette arbejdsbyrden ved egne beskrivelserne.

Det er vigtigt at være opmærksom på, at de mange gennemførte bebyggelsesmonografier ud fra en etnologisk betragtningssmåde ikke er noget i sig selv. En kulturhistoriker kan være fristet til at udgive monografien som en kulturhistorisk fortælling for sig, men for Erixon er samlingen af monografier det indledende forarbejde til fremstillingen af bebyggelseshistorien og udgør således det nødvendige grundmateriale for det videre arbejde. Bestemmelserne af hovedtyperne af de svenske gårde var et resultat af en omhyggelig vurdering af et stort antal rekonstruktioner af gårde, hvor materialet opviste en serie af regelbundne variationer.

Studiet af livsföring er etnologiens særkende

Vi har her fulgt Erixons arbejdsform, som den fremstår i værket Skultuna bruk. Den har vor særlige interesse, fordi hans faglige problemer - det være sig vedrørende sag og metode - var de samme, som de danske forskere sad med ved Folkemuseet.

Udover afklaringen af Erixons arbejdsform er det også af interesse i nærværende sammenhæng at klarlægge Erixons generelle opfattelse af etnologien. I sin bog "Svensk Folkliv" fra 1938 giver Erixon en populær fremstilling af etnologien og samler især sin opfattelse af faget i bogens sidste kapitel "Den europeiska folklivsforskningens syftemål och metoder."^{cxlix} Erixon indleder dette kapitel med at erklære, at "etnologin har til uppgift att studera människan i hennes mångskiftande verksamhet och historiska utveckling som

samhølls- og kulturbarare."^{cl} Folkelivsforskerens interesse er selve "*livsföringen* och den kombination och det samspel av egenskaper, färdigheter och verksamheter, som i skiftande gestaltning framträda inom skilda livsmiljöer, geografiska områden och tider ..." (ibid., min kursivering). Med 'livsföringen' träffar vi på et af de centrale begreber i Erixons etnologi; livsförelse er en måde at leve sit liv på. Erixon taler om forskellige livsmiljöer og ikke kun om den folkelige kultur som studieområde.^{cli} Studieområdet er heller ikke begrænset til fortidigt liv. Eftersom ingen anden periode end vor egen kan analyseres på en dybtgående måde, er nutidsforskning for Erixon af væsentlig betydning for etnologien.

Ved sin fortsatte karakteristik af folkelivsforskningen afgrænser Erixon etnologien overfor nabofag fx arkæologi. Her er det i vor sammenhæng interessant at erfare hans forhold til kulturhistorie: "Kulturhistoria" som enhetligt, selvstændigt ämne existerar knappast. De forskningsoppgifter, som avse kulturhistorisk belysning av livsföringen inom olika samhøllsklasser och utvecklingsstadier, representeras av etnologin. Vid dess sida existera sedan gammalt en rad kulturhistoriska specialvetenskaper, som givetvis även de syfta till att belysa människan, og hendes kulturelle funktioner, vare sig de ägna sig åt religionens, kyrkans, rättens, litteraturens, konstens, statens, statskickens eller speciellt forntidens historia ... men alla dessa forskningsgrenar äro inriktade på speciella företeelser, som angivas i deras namn, medan etnologien ensam har själva livsföringen till sit huvudobjekt ..."^{clii}

Allerede ved benævnelsen etnologi fastslås det, "att de folkliga enheter, vari de europeiska folken leva eller levat, måste betraktas som ryggraden i studiet av deras livsföring."^{cliii} "Vid likhet människor emellan kan man ... betrakta dem som representativa för en viss etnisk typ. Den grupp, som karakteriseras av denna typ, kan teoretiskt sett benämnas ett etnos ..."^{cliv}

Erixon foreslår en terminologi, som indebærer, at tiden, rummet og den sociale gruppe betegnes som de tre etnologiske dimensioner. Skal et udsagn have etnologisk værdi kræves, at det er fæstnet til en tidsepoke, et geografisk område og et etnos.

Svend Jespersen i Erixons fodspor

Ved omtalen af Svend Jespersen ovenfor er beskrivelsen af hans etnologi noget mager. Det skyldes vor antagelse, at dersom det var lykkedes Svend Jespersen at udfolde sine etnologiske ideer, ville de have lignet Erixons paradigme, som det er beskrevet ovenfor. Svend Jespersen lægger ikke skjul på, at han står i gæld til den svenske etnologi og især til Sigurd Erixon. Når Svend Jespersen nævner "den moderne etnologiske metodik" eller "de moderne etnologiske forskningsprincipper," er det Erixon's arbejder fra 1920-40, han især har i tankerne. Selv synes han at ville følge Erixons arbejdsmåde ret nøje. Således vil han erstatte en historisk-arkæologisk præget betragtningssmåde med en etnologisk betragtningssmåde. Det sidste begreb synes han direkte at have overtaget fra Erixon's "det etnologiska betragtningssmått". Ved Svend Jespersens arbejde på Nationalmuseet med de etnologiske undersøgelser (NEU) og bøndergårdsundersøgelserne synes han at følge Erixon's procedure for arbejdet med værket Skultuna bruk, hvis hovedtræk er gennemgået ovenfor. Imidlertid nåede Svend Jespersen ikke til fulde at udfolde sine ideer, da han døde midt i arbejdet.

John Granlund

Sigurd Erixons efterfølger på lærestolen ved Nordisk Museum i Stockholm blev John Granlund (prof. 1955-1969). Som elev af Erixon videreførte han traditionen og fastholdt begrebet livsföring's centrale rolle. I vor sammenhæng er Granlund relevant, fordi han i en artikel om svensk folkelivsforskning skelner mellem to forskellige udgangspunkter for denne forskning: Den elementære folkelivsforskning og den systematiske folkelivsforskning.^{clv} Denne idé har Granlund hentet hos den franske etnolog M. Maget, der omtaler den i sin håndbog i sociologi og etnologi.^{clvi}

Elementstudiet betegner ganske enkelt studiet af et kulturelement fx af høriven eller af fodtøj. Studiet kan være meget enkelt fx en beskrivelse af et unikt kulturelement: en *monografi*, som kan være opmåling af en bestemt bondegård, men normalt fører studiet hen til kulturelementets historie: Hørivens kulturhistorie, fodtøjets kulturhistorie, men undervejs redegøres der for formvarianter - en form kan være den ældste etc. - og varianternes geografiske udbredelse.

Imidlertid kan man ikke studere hverken sag eller sædvane uden at have kundskab om den befolkningsgruppe, hvortil de hører. Studiet af grupper kalder Granlund *systematisk folkelivsforskning* "vars uppgift är att söka urskilja livsföringens strukturbildande normer."^{clvii} For Granlund formes det faglige dannelsesforløb ved at trænge frem til systematisk etnologi via elementær etnologi. Han trænede først sine elever med genstands- og adfærdsstudier dernæst med systematisk folkelivsforskning, for "vi kan inte ... bedriva systematisk folkelivsforskning utan att ha den elementära att bygga på."^{clviii}

Vi har set, hvorledes historikeren J. Steenstrup gang på gang måtte stoppe op og overgive sig til elementstudiet - af stednavne, af kvinder og fiskere - for at kunne komme videre med sin systematiske historieskrivning. Ligeledes har vi set det enorme arbejde Erixon måtte yde med tilvejebringelse af vel hundrede bebyggelsesmonografier i Skultuna sogn, som Erixon skulle bygge på, når han skulle bestemme egnstyper og beskrive det kulturelle miljø. De såkaldte elementstudier kan vi ikke undvære, men for de ovennævnte forskere står elementstudierne ikke alene, de er grundlagsviden for den systematiske folkelivsforskning.

8e. Kritik af den holistiske tradition

Sigtet med dette afsnit (8) har været at redegøre for den holistiske tradition og dens kulturbeskrivelse. Den kulturelle helhedsbeskrivelse har imidlertid været udsat for en del kritik især fra postmoderne side. Postmodernismen afviser at opfatte sprog og kultur som helheder. Etnologen P.O. Christiansen retter følgende kritik af den holistiske opfattelse: "... kulturen så netop ud til at være konglomerater af flere stemmer, hvor forskeren ofte kun hører få - eller blot én. Feltforskerens - eller arkivarbejderens - indsigt vil altid være partiel, og både derfor og på grund af selve "virkelighedens flerstemmighed" vil det være et postulat at forsøge at repræsentere samfundet eller kulturen holistisk."^{clix} Ovenfor refererede vi, at Sundt længe ikke så andet end uregelmæssighed i de husklynger, han traf på gårdene. Denne uregelmæssighed kunne han godt have forsøgt at beskrive som virkelighedens flerstemmighed, men herved ville han ikke have formidlet en indsigt til os, for /.../ "kun det, der konstituerer en enhed af mening, er begribeligt."^{clx}

9. Etnologi som normalvidenskab

Den begyndende professionalisering fra 1900-tallets første tiår, som blev omtalt ovenfor, kulminerede i 1959, da København Universitet åbnede adgang til en uddannelse som magister i etnologi. Hermed var etnologi blevet et universitetsfag i Danmark, og fra da af er den forsker etnolog, der har taget eksamen i etnologi. Et fag er et blandt mange andre fag, som det må afgrænse sig til ved at kommunikere sin særlige kundskabsinteresse, sit emne og sin metode. Erkendelsesteorien eller epistemologien blev fx filosofiens *differentia specifica*, globus og nordpilen geografiens. Der kan formodentlig opnås udbredt enighed om, at folkelivsførelse eller blot *livsførelse* må være etnologiens særkende.^{clxi}

Udover det fastlagte emne udvikles der hurtigt indenfor et fag en faghistorie, en fagterminologi, en faglitteratur - kort sagt en fagtradition. Man søger at samstemme fagets terminologi og udsyn med lignende fag i andre lande, hvorved der dannes et internationalt forum eller netværk, der markerer og opretholder sig selv med tidsskrifter og kongresser. Den

grænse, man har draget, medfører, at noget ligger udenfor, og dersom der rettes spørgsmål til faget om disse forhold, må etnologen afvisende svare, at disse spørgsmål falder uden for hans kompetenceområde og fagets rammer. I *universitas* vide horizont er etnologien blevet et specialistfag blandt mange, der blot - hver især - dækker et begrænset område.

Steensbergs gennemtænkte undervisningsprogram lagde op til en faglig profil, der kunne honorere disse krav. Hans uddannelsesprogram for de videnskabeligt indstillede, hvor der skulle lægges stor vægt på *den sammenlignende kulturhistorie*, var helt i normal-fagets ånd. Disse sammenligninger sigtede på at finde overordnede mønstre for ikke at sige love inden for fagets område, og metoden var udbredt i nabofag som antropologi og sociologi.

Fra det foregående århundredes engagerede individualister, der dyrkede etnologiske interesser, men hvor ingen formåede at danne skole, var etnologi i 1959 blevet oprettet som et normalfag.

III

10. Skitse til en etnologisk kulturforskning

"En filosofi, en 'tro', må altid først være til stede, for at videnskaben ud fra den opnår en retning, en mening, en grænse, en metode, en eksistensberettigelse" (Nietzsche.^{clxii})

Forskningsobjektet

Etnologi er en humanvidenskab, faget hører til det humanistiske fakultet. I humanvidenskaberne kan vi ikke tale om et forskningsobjekt på samme måde, som vi kan i naturvidenskaberne. I humanvidenskaben er det sådan, at det særlige forskningsproblem, som vi er interesseret i at forfølge, er motiveret på en særlig måde af nutiden og dens interesser.

Temaet og genstanden for forskning - forskningsobjektet - bliver aktuelt konstitueret af motivationen ved spørgsmålet. "Objektet i sig selv" eksisterer ganske enkelt ikke. Dette er præcist det, der adskiller humanvidenskaberne fra naturvidenskaberne.^{clxiii}

Livsformer

Erixons korteste karakteristik af faget etnologi er: den kulturforskning, der som den eneste har livsførelsen til sit forskningsobjekt. Erixon foretrak i 1938 begrebet *livsföring*, men som nævnt ovenfor beskrev Erixon i et afsnit af Skultuna bruk 'Livsformernas rytmer'. Han var åbentbart ikke fremmed for at kalde en homogen kulturel gruppe for en 'livsform'. Gruppen har en karakteristisk livsførelse, så etnos' eller livsformens praksis er livsførelse. Den senere grundbog i svensk etnologi "Land og Stad" fra 1974 har som undertitel "Svenska samhällstyper och livsformer från medeltid till nutid", så på det tidspunkt - 1974 - indgik studiet af livsformer endnu i svensk etnologi og undervisning.

Den forskning omkring livsform, som fandt sted på Statens Byggeforskningsinstitut i Danmark sidst i 1970'erne, arbejdede med et livsformsbegreb, der blev bestemt på følgende måde: "Livsformen er en form for levevis, som radikalt adskiller sig fra andre former derved, at den er betinget af, og selv betinger ydre vilkår.

Der skal være tale om et bestemt livsmønster, som gentages og har en varighed, og hvis enkelte dele nødvendigvis betinger hinanden ... Man må forsøge at skyde sig ind på det samlede billede, der tegner sig, af en gruppe menneskers liv, når man kender deres daglige gøremål, ugens gang, aktiviteterne året rundt. Man må vide, hvordan folkenes livsforløb former sig, hvorledes familiens daglige rutine ændrer sig med alderen, og man må kende til arbejdslivet, fritidsinteresserne, omgangskreds og samværsformer. Kan der tegnes et sammenhængende billede af livet, som det ud fra disse synsvinkler former sig fra opvækst til alderdom, så vil denne helhed blive betegnet som en livsform."^{clxiv}

Denne udlægning af det centrale begreb livsform kan stadig bære efter 30 års diskussion af og arbejde med begrebet. Der findes ikke en almen livsform, livsform henviser til en flerhed: en livsform blandt andre livsformer.

Det andet centrale begreb er kulturforskning. Her står kultur i modsætning til natur. En naturalisme, der kun kan opfatte mennesker som rene produkter af naturen, kan næppe bidrage med en kulturforskning. Hannah Arendt taler positivt om "det unaturlige menneske." Mennesket er ikke blot et naturligt væsen, der lever på jorden sammen med andre biologiske arter, det er også et unaturligt væsen, som opbygger en kunstig verden omkring sig - nemlig kultur.^{clxv} Denne opbygning, der står på hele tiden, er dannelsesprocessen. Dannelse er således endnu et af etnologiens grundbegreber.

Den nødvendige baggrundsviden

Det anses for frugtbart at følge Erixon og arbejde med hans tre etnologiske dimensioner: tiden, stedet og kulturgruppen. Alle etnologiske udsagn skal være bestemt af disse tre dimensioner.

At tidsfæste et etnologisk udsagn kræver en bred historisk orientering. Det er ikke et årstal, der efterlyses, men en epokeafgrænsning. Befinder vi os i traditionskulturens tid eller i moderne tid? Denne afgrænsning beror på statsform, samfundsstruktur og institutioner.

Et epokeskel angiver en afgørende ændring i en livsforms eksistensbetingelser. Det klassiske eksempel i dansk etnologi er landboreformernes tid (1760-1800), hvor organiseringen af landbruget ved statsindgreb undergår drastiske ændringer: fra fæstebonde til selvejer, fra dyrkningsfællesskab under et godssystem til individualisme under renteåget. Det vigtige i vor forbindelse er, at livsformbeskrivelsen ikke henter kildestof både fra tiden før og efter skellet, med mindre det er etnologens særlige interesse at finde varige træk, der modstår store forandringer. Epokeskellene beror på det niveau, hvorpå der arbejdes, eller på de spørgsmål, der stilles. Her er det relevant at tale om ændringer i levevilkår og livsform indenfor en kortidshorisont, en mellemlang horisont og en langsigtet horisont.

Tidsdimensionen giver kulturformerne dybde som historiske fænomener. Heri inddrages den almene kulturudvikling i Danmark - og i Europa, der omfatter institutionernes historie herunder statshistorie, økonomisk historie og teknologiudvikling. Indsigt i den almene kulturudvikling bør følge etnologen i hans arbejde, men han/hun bør begrænse sig til undersøgelser af disse forholds rolle for livsførelsen.

Den anden etnologiske dimension er stedet. Et geografisk område kan karakteriseres ved de særlige livsmuligheder og levevilkår det byder menneskene. I sin enkleste form kan denne dimension dyrkes som økologiske beskrivelser. Det næste spørgsmål, der er knyttet til den geografiske dimension, er, hvor rumligt udbredt de pågældende kulturformer er, hvor er kulturgrænsen?

Den sidste dimension er kulturbæreren selv: livsformen. Etnologien er for så vidt ikke interesseret i det enkelte individ. For etnologen er individet altid eksponent for noget særegent, som det deler med nogle andre mennesker. Denne gruppe skiller sig ud fra andre grupper netop ved en særegen livsførelse, et fælles sprog og en fælles opfattelse af livssammenhæng og grundlæggende værdier. Endvidere deler gruppen i vid udstrækning livsvilkår, erfaring, skæbne/historie og forventning.

Etnologien efterlyser bestandigt kulturhistorisk viden ved beskrivelse af den pågældende kulturelle gruppes livspraksis: klimaets historie, sygdommenes historie, økonomisk historie (handel, afsætning og prisudvikling), rets- og administrationshistorie, kirkehistorie, den politiske historie! (skattetryk, told, krige, - alt sammen går på kulturgruppens eksistensbetingelser). Den forskning, som sigter på en kulturhistorisk belysning af livsførelsen inden for forskellige samfundsklasser (livsformer) og

udviklingsstadier, bliver varetaget af etnologien.

Etnologi som dannelsesdisciplin

Med 'oplysningen' i sidste halvdel af 1700-tallet opstod den nyhumanistiske bevægelse, der rettede opmærksomheden mod det antikke Grækenland med dets litteratur, arkitektur og billedkunst som inspiration og norm for menneskets selverkendelse og udvikling. Således tilstræbte det unge nyhumanistiske fag klassisk filologi i sin praksis ikke erkendelse og videnskab, men dannelse og opdragelse. 1800-tallet blev imidlertid præget af faggruppernes bestræbelse på at blive anerkendte som 'rigtige' videnskaber i takt med naturvidenskabens imponerende fremvækst. Den klassiske filologi rettede også ind og opgav delvis sin normative propædeutiske virksomhed, til fordel for en strengt videnskabelig eller kritisk-historisk behandling af den klassiske oldtid, men en rest af den gamle dannelsesdisciplin lever endnu videre i danske gymnasier som latin og oldtidskundskab.

Forestillingen om et dannelsesfag møder vi også hos Johannes Steenstrup, der tillægger historieskrivningen en pædagogisk værdi, som ifølge ham ikke kan undværes. Det blev formuleret i et forsvar for den politiske historie med dens store personligheder på godt og ondt, deres handlinger, dåden og initiativet. Beretninger af denne art vil ifølge Steenstrup have karakterdannende betydning for ungdommen og blive husket længe.^{clxvi}

Det spørgsmål, der her til sidst skal rejses, er, om etnologien på en meningsfuld måde fortsat kan være en af vor tids dannelsesdiscipliner?

Etnologien er et såkaldt museumsfag. Vi så, hvorledes den påtrængende museumsopgave blev brugt som argument ved fagets etablering ved universitetet, og at Steensbergs undervisningsprogram fra 1959 havde uddannelsen af fagfolk til landets kulturhistoriske museer som sit primære sigte. Denne museumsvirksomhed har en praktisk forvaltningside, som naturligvis ikke må forsømmes, men langt vigtigere og perspektivrigere i vor sammenhæng er den kulturformidlende opgave. Etnologen er tempelholder for gudinder for kunst og videnskab, og templet skal tjene befolkningen. Her forenes etnologien med de hermeneutiske discipliner, hvor teologien har forkyndelsen af Guds ord og retsvidenskaben lovens tolkning og rettens pleje som opgaver for fællesskabet.

Kend dig selv" sagde oraklet i Delfi, og netop denne pædagogiske, almindendannende opgave var henlagt til *Museion* og dets muser, hvor man kunne få del i denne kundskab ved at se sig selv som i et spejl. Etnologien minder stadigt samfund og medborgere om, at vi er kulturskabninger, historiske endelige - at det enkelte menneske faktisk altid er en del af en livsforms kulturelle verden - del af en større helhed. Det etiske aspekt ved museumsformidlingen skulle udvikle sans for det almene og for det fællesskabsstiftende.

Humbolt og hans filologers forestilling om, at det evigt sande og smukke kan findes tilbageskuende i det klassiske Grækenland, er udtømt, men den kan måske erstattes af en dækkende forestilling om os selv, vor historie og vor plads i verden.

IV

10. Paradigmeskift, vendinger og eksistensberettigelse

Et træ kan ikke kun beskrives på dets friske blade.

Kinesisk ordsprog, Xinran Xue.

Paradigmeskiftet

Da etnologi i 1959 - efter en langvarig og udmattende diskussion - blev anerkendt som et universitetsfag i Danmark med betegnelsen *Materiel folkekultur*, stod det nyoprettede fag, der netop var ved at finde sin form, på tærskelen til det, der senere er blevet kaldt et

paradigmeskift. Den etnologi, som professoren ved det nye fag forsøgte at varetage, var optaget af "folkelivet" i gamle dage med særlig interesse for genstandsstudier, hvor river og plove kom til at leve deres eget liv. Heroverfor stod i midten af 60'erne en voksende og utålmodig studenterskare med interesse for nutidsforskning. Men skreddet var så småt begyndt 10 år før, og her førte Sverige an.

I 1952 præsenterede Börje Hanssen sin afhandling om "Österlen" ved Stockholm universitet, hvor forfatteren behandler relationerne mellem befolkningsgrupperne i det sydøstlige Skåne. Hans værk fik undertitlen "En studie över social-antropologiska sammanhang under 1600- och 1700-talen i sydöstra Skåne." Fakultetet besluttede efter en vidtløftig diskussion, at forfatteren skulle placeres som docent i sociologi, særskilt historisk sociologi.

Börje Hanssen fik en betydelig indflydelse på etnologiens paradigmeskift i såvel Sverige som Danmark. De første år af 1950'erne blev han mødt med skepsis, men i slutningen af 50'erne med begyndende interesse. I 1960 bad prof. i etnologi ved Nordiska museet i Stockholm John Granlund Börje Hanssen om at blive docent i nordisk og sammenlignende folkelivsforskning i Stockholm, og i 1970'erne var Börje Hanssen knyttet til Institut for folkelivsforskning i Brede.

Når Börje Hanssen inddrages her, beror det på, at hans arbejde bl.a. er et opgør med den traditionelle etnologi, som han fandt for genstandsorienteret. Hans interesse er ikke rettet mod ting, men mod relationer mellem mennesker. Derfor valgte han at bruge betegnelsen socialantropologi, og derfor blev han placeret som docent i sociologi. Men vi bemærker, at hans arbejde er historisk og hviler på et stort arkivalsk materiale.

Börje Hanssen rådede Åke Daun, der senere blev etnologiprofessor i Stockholm, til at studere hos den norske socialantropolog Fredrik Barth i Bergen, og senere fulgte den danske etnologistuderende Palle Ove Christiansen efter. Bestræbelserne ved dette traditionsbrud gik i retning af en regional socialantropologi som gennemførte nutidsstudier med deltagerobservation og interview. Det første eksemplariske arbejde i denne genre var den svenske etnolog Åke Dauns lille skelsættende bog *Upp till kamp i Bådskärsnäs* fra 1969. På dansk side kan nævnes *Garnfiskere* af Ellen Damgaard og Poul Moustgaard (1974), der også står i gæld til F. Barth.

Kampen for en anden etnologi gik under løsenet "nutidsstudier", men sigtet var videre end det. Begrebet folkeliv konnoterede landbosamfund, nationalromantik og museum og var forbundet med "blød" fortælling. Nu ville man være videnskabelig og fandt sine forbilleder i Malimowskis funktionalisme og F. Barth's generativ antropologi. For den gamle etnologi indebar det en fremmed måde at tænke på - et andet tankemønster. Men det er ikke let at finde en tekst, der forsvare den gamle etnologi. Den blev tilsidesat uden sværds slag, den havde ikke kræfter og vilje til at forsvare sig. I Sverige skete bruddet imedens Sigurd Erixon endnu levede, og det betød, at der blev tyst omkring ham i hans sidste leveår. "Hans epok [blev] ladet åt sidan som ett - som det åtminstone då föreföll - avslutat kapitel. Den var därvid inte ens särskilt kritiserad. Respekterad gick den in i tystnaden."^{clxvii}

Det er vigtigt at fremhæve, at paradigmeskiftet ikke var et lokalt dansk/svensk fænomen. Tidsmæssigt var det forbundet med 68-generationen og studenterrørelsen i hele den vestlige verden, hvis vigtigste parole var frigørelse fra autoriteter. I *Volkskunde*'s hjemland Tyskland fremkom ved universitetet i Tübingen omkring 1970 en kraftig ideologikritik under overskriften "Abschied vom Volksleben." Man krævede faget ændret "von der Altertumsforschung zur Kulturanalyse."^{clxviii} Det er vist første gang denne fagbetegnelse bliver anvendt, men blev langt fra den sidste. Også etnologien i Frankfurt a.M. mødte frem med stærk samfundskritik og krævede nutids- og hverdagsstudier med politisk engagement.

Faget i Frankfurt hedder ejendommeligt nok "Kulturanthropologi og europæisk etnologi."
Etnologi på vildveje?

Siden da har dansk etnologi haft en tendens til at ville være samfunds- og adfærdvidenskab og dermed lægge sig nær op ad sociologien/socialantropologien. Det har medført en glidning fra at være et historisk humanistisk fag til at være et positivt empirisk samfundsfag, der tripper efter at løse problemer og svare på spørgsmål, kort sagt efter at være nyttig. Hele forløbet har medført et identitetstab og en fremmedgørelse overfor traditionen. Ovenfor bemærkede vi, at den triumferende svenske etnologi fra 1930'erne og 40'erne på få år forsvandt i tavshed og glemsel. Her er virkelig tale om et brud, men kultur, historie og fag er kontinuitet.

Det første tiår (1970-80) var præget af funktionalistiske helhedsbeskrivelser, hvor opmærksomheden blev rettet mod *Community studies*, af hvilke der forelå en del eksemplariske undersøgelser, der ofte var gennemført af etnografer, som var vendt hjem fra det, man nu kaldte u-lande, hvor de ikke mere kunne få lov at arbejde.

Samtidig blev Börje Hanssens historisk orienterede socialantropologi videreført som såkaldt *historisk antropologi* i 1970-80'erne. Hermed skete der en kobling til Annales-skolen og dens mentalitetshistorie. "Den nutida etnologien söker sig till de bakomliggande sätten att tänka och uppfatta tilvaron på," skriver den svenske etnolog Arenstberg i 1989.^{clxix} Det er her værd at bemærke, at endnu i slutningen af 1980'erne skriver Arenstberg fortrøstningsfuldt om etnologiens faglige udvikling i Sverige. Men i bakspejlet kan vi se, at netop i de foregående tiår var der skabt grobund for tanker, der truede ikke blot etnologiens, men alle humanistiske fags selvstændighed.

"Alt synes at blive til litteratur nu, ganske som det engang var sagen at sige, at 'alt er sprog'" (Hauge 1990).

De såkaldte vendinger

Ovenstående Hauge-citat nævner to forskydninger blandt videnskaberne - især de humanistiske - som skete i sidste halvdel af det 20. århundrede: Den første blev kaldt "the linguistic turn", og den næste fra 1980'erne omtales "den litterære vending". Den sproglige vending var i den danske debat nært knyttet til den franske strukturalisme fra periode 1950-70, hvor den såkaldte Københavnerskole ydede vægtige bidrag. Det nye og omvæltende var - sagt i korthed - at lingvistikken blev gjort til alle videnskabers modelvidenskab. Helligtrekongers-optog såvelsom klædedragten blev analyseret som sprog.

Med den anden vending synes alt at blive til litteratur. Grænsen mellem filosofi og litteratur skulle udviskes. Herved bliver etnologi en særlig form for fortælling (tekst), og nogen antager, at det blot er et skridt på vejen mod den udifferentierede "generelle tekst" (Hauge 1994: 23).

Udover Hauges to vendinger afsluttes århundredet med en diskussion af "the cultural turn" (Hunt og Bonnel 1999). Her er alt blevet til kultur, så hele menneskeverdenen og dens tolkninger står åben som arbejdsmark for etnologen.

Disse vendinger, der kan karakterisere den postmoderne strømning, har det til fælles, at de afviser den naive realisme og i stedet retter opmærksomheden mod de brilleglas, hvorigennem vi ser "virkeligheden". Vendingerne har bragt de humanistiske fag i vanskeligheder som fag, for hvordan skal det enkelte fag fastholde sin identitet og angive sit genstandsområde, når alt flyder sammen til "den generelle tekst".

Dette pres på faget etnologi har Tine Damsholt søgt at imødegå ved at opgive at definere faget ud fra et genstandsfelt, som fagets udøvere kunne hævde at have monopol på. En fagtradition er ikke blot et genstandsfelt, men i lige så høj grad en praksis med sin historie.

Etnologi kan i stedet være *et perspektiv* (Damsholt 2004). Herved føres vi over i Foucaults (og Nietzsches) verden: perspektivisme og genealogi. *Genealogi* er en fremgangsmåde, som etnologer ifølge Damsholt kan anvende til at historisere nutiden og derved demaskere den, så de etnologiske analyser kan bidrage til den aktuelle samfundsdebat.

Om dette er en holbar "løsning" for etnologien som fag, hvilket jo var det, Damsholt efterlyste, er tvivlsomt. Foucault er jo selv en af dem, der ved sin virksomhed truer fagidentiteten.

Også etnologen Lene Otto søger hjælp og støtte hos Foucault, hvilket fremgår af hendes dybdeborende arbejdspapir om Foucault's "governmentalitetsteori" (Otto 2005). Hendes problem er at nå frem til "at forstå dannelsen af mennesker og menneskelig subjektivitet". Subjektet konstitueres ved magtrelationer, hvor magt først og fremmest er teknisk og strategisk. Det er denne opfattelse, der i Foucault-sammenhæng går under betegnelsen *governmentality*. Hendes eget projekt "handler om skabelsen af det moderne sundhedsbevidste subjekt, der i samarbejde med lægevidenskaben varetager egen sundhed" (Otto 2005:20). Det omfattende forsøg på en udlægning af Foucault's magtopfattelse og diskussionerne om *governmentality* inddrager mange perspektiver. Her kan nævnes et politologisk, et sociologisk, et psykologisk og et management og pædagogisk perspektiv, men i sammenhæng med nærværende skrifs sigte savner jeg et etnologisk perspektiv. Med god vilje kan man omskrive "at forstå dannelsen af mennesker og menneskelig subjektivitet" til indsigt i, hvordan vi dannes som kulturskabninger. En stillingtagen til dette spørgsmål kræver et udviklet kulturbegreb, hvilket jeg savner i Lene Otto's papir.

I de sidste årtier har der blæst skiftende vinde gennem etnologiens auditorier. Den ene inspirationskilde har afløst den anden, uden at nogen af disse kilder har haft deres udspring i en etnologisk tradition. Herved får strømningerne lighed med mode, der som bekendt inden for tøjbranchen fornyes hvert år. Modeskaberer taler om nyhedsværdi i kollektionen. Den seneste strømning erobrer talerstolen blot for en tid, medens usurpatorer står på spring. I den forløbne tid har navne som Michel Foucault, Gilles Deleuze, Bruno Latour været på tale, og "skoler" som socialkonstruktivisme og aktørnetværkteori (ANT) er ofte blevet nævnt. Det rejser imidlertid et spørgsmål, om et fag kan opretholdes og udvikles på denne måde.^{clxx}

En utilfredshed med efterkrigstidens dominerende etnologi synes ikke at være begrundelse nok til at opgive egne fagtraditioner og overtage andre videnskabers metoder og teknikker. Men det var faktisk det, man gjorde. Det har i praksis medført, at etnologer har budt sig til på aktuelle opgaver i fri konkurrence med etnografer, sociologer, arkitekter og andre. Etnologens styrke i denne sammenhæng skulle være, at man ved feltarbejde og kvalitative interview kan bidrage med særlig relevant viden, samtidig med at man kan springe sociologernes statistiske metode over, fordi det, man byder på, netop er kvalitative undersøgelser. Men her byder etnograferne sig til med bedre faglig baggrund end etnologerne. Sociologerne på deres side kan med rette hævde, at de kvantitative undersøgelser, som etnologerne har at byde på, i vid udstrækning ligner det, journalister og rapportere laver: beretninger og aktuelle indtryk fra åstedet, fra kamppladsen, der er blevet til ved selvsyn, samtaler med vidner samt tolkninger og meninger. En etnologi af denne art kan efter min mening ikke være livsduelig i det lange løb, fordi denne udvikling på afgørende vis vil undergrave etnologiens eksistensberettigelse, fordi den kvikke journalist kan gøre det bedre, billigere og hurtigere!^{clxxi}

Etnologiens eksistensberettigelse

Som en historisk-humanistisk forskning stod etnologien i en tradition. Man har med

paradigmeskiftet og de postmoderne strømninger kæmpet sig fri af traditionens autoritet og søger nu et bæredygtigt ståsted. Man overså, at "det at befinde sig inden for en tradition begrænser ikke friheden til viden, men gør den mulig." (Gadamer, s. 360).

Erixon præciserede i 1921 etnologiens plads som "är vetenskapen om människan som kulturvarelse."^{clxxii} Etnologen er som kulturforsker ene om at studere livsførelse eller livsformers forskellighed og deres praksis.

Med livsførelsen studeres menneskets brugende omgang med tingene i en gentaget praksis, der har ført til udvikling af værktøj og fremgangsmåder, der kan bruges om og om igen. Under repetitionen af disse arbejder har den pågældende gruppe af mennesker gennem århundreder opbygget en fortrolig verden, der er tolket på forhånd: ageren er til ploven og vinden til fartøjets sejl. Mennesket som kulturskabning i sin kunstige kulturverden er etnologiens særlige studieområde, og her har den indtaget en plads med en opgave, der ikke varetages af noget andet fag.

Dernæst er etnologien et af humanioras dannelsesfag i Humboldt's forstand, idet formidlingen af vigtige sider af kulturarven er overladt til etnologer. Ved pædagogik og retorik tager etnologer som museumsfolk aktivt del i samfundets opdragelses- og (ud)dannelsesvirksomhed.

Det er disse forhold, der giver etnologien dens eksistensberettigelse og dens plads i *universitas*. Men hævvelse af eksistensberettigelse kan ikke stå alene; for et fag, der ikke har vilje til at forsvare sig, har igen fremtid. Set i det lys er nærværende skrift et forsvar for etnologien.

11. Litteratur

Adriansen, Inge og P.O. Christiansen (red.): *Forskellige mennesker?* Skipperhoved 2003.

Andersen, Poul: Beretning om Udvalg for Folkemaals Virksomhed 1909-32. *Fortid og Nutid* bd. IX-X, 1931-32, s. 161-210.

Arnstberg, Karl-Olav: *Utforskaren, Studier i Sigurd Erixons etnologi*, Carlssons 1989.

Boberg, Inger M.: *Folkemindeforskningens historie i Mellem- og Nordeuropa*. Danmarks Folkeminder Nr. 60, København 1953.

Biering, Karsten: Foreningen Danmarks Folkeminder 1908-2008, i *Folk og Kultur* 2008, s. 9-81.

Bjerrum, Anders: *Atlas der dänischen Volkskultur, Folk-Liv*, 5. bd. 1941, s. 113-123.

Brøndum-Nielsen, J.: *Dialekter og Dialektforskning*, København 1927.

Burckhardt, J.: *Die Zeit Constantin des Grossen*, 1853. Engelsk udg.: *The age of Constantine the Great*, Dorset Press 1989.

Burckhardt, J.: *Die Kultur der Renaissance in Italien* (1860), dansk udg.: *Renaissancens Kultur i Italien*, med forord af J.A. Fridericia, København 1903.

Burke, Peter: *Popular Culture in early modern Europe*, London 1978.

Christensen, Arne Lie: Bønder, byggeskikk og kampen mod industrialismen, i Mette Skovgaard o.a.: *Bondegård og museum*. Landbohistorisk Selskab 1998, s. 33 f.

Christiansen, Palle Ove: *Kultur og historie. Bidrag til den etnologiske debat*. Studiebøger, København 1995.

Christiansen, Palle Ove: *Kulturhistorie som opposition. Træk af forskellige fagtraditioner*. Samleren 2000.

Damgaard, E. og P. Moustgaard: *Garnfiskere. Organisation og teknologi i et vestjysk konsumfiskeri*. Esbjerg 1974.

Damsholt, Tine: *Kulturhistorie og genealogi, ikke trykt oplæg til fag-fødselsdags-fest-seminar 27.10.2004*.

Dansk kulturhistorisk Museumsforenings årsmøde, 1951, *Fortid og Nutid XVIII*, 1949-52, referat af årsmødet s. 348-355.

Ellehøj, Svend m.fl. (red.): *Københavns Universitet 1479-1979*, bd. XI, Det filosofiske Fakultet, København 1979.

Erixon, Sigurd: Några bidrag till det nordiska husets historia, *Fataburen* 1917, s. 145-198.

Erixon, Sigurd: *Svenska Gårdtyper*, *RIG* 1919, s. 1-39.

Erixon, Sigurd: *Skultuna bruks historia, Del I. Bruksområdet och socknen I*, Stockholm 1921.

Erixon, Sigurd: *Skultuna Bruks historia, Del I:1 Bruksområdet och Socknen. Kartbilagor*. Stockholm 1921a.

Erixon, Sigurd: *Skultuna Bruks historia, Del I:2. Bruksområdet och socknen II*. Stockholm 1935.

Erixon, Sigurd: *Skultuna Bruks historia, Del II:2. Erik Falk: Skultuna Bruk som Aktiebolag 1861-1911*, 1953.

Erixon, Sigurd: *Skultunas bruks historia, Del II:1. Sven Ljung: Skultuna bruks historia, 1607-1860*, Stockholm 1957.

Erixon, Sigurd: *Skultunas bruks historia, Del III Uppsala* 1972.

Erixon, Sigurd: *Regional European Ethnology 1. Main principles ...*, *Folkliv* 1937 No. 2/3, s. 89-108.

Erixon, Sigurd: *Regional European Ethnology 2. Functional analysis*, *Folkliv* 1938, s. 263-

294.

Erixon, Sigurd: Svensk Folkliv, Uppsala 1938.

Gadamer, Hans-Georg: "Herder und die geschichtliche Welt" (1967). Kleine Schriften III, s. 101-117, punkt 28; samlede værker (GW) 4.

Gadamer, Hans-Georg: Sandhed og metode, dansk udg. 2004.

Gennep, Van, Arnold: Les éléments extérieurs de la Nationalité (1922).

Gissel, Jon A.P.: Johannes Steenstrup som folkevise- og stednavneforsker, *Fortid og Nutid* 1993/3, s. 215-234.

Gissel, Jon A.P.: Johannes Steenstrup og kulturhistorien, *Historie* 1995/1, s. 81-101.

Gissel, Jon A.P.: Den indtrængende Forstaaelse, Johannes Steenstrups historiesyn, Tusculanum 2003.

Granlund, John: Schwedische Volkskunde, der indgår i Schwedische Volkskunde, Festschrift für Sigfrid Svensson zum sechzigsten Geburtstag. Uppsala 1961. Svensk folklivsforskning. Særtryk på svensk af forfatterens artikel i "Schwedische Volkskunde" 1961 på Europæisk Etnologi's bibliotek, KUA.

Grønbech, Vilhelm: Vor Folkeæt i Oldtiden, 1-4, 1909-1912.

Gustavsson, Anders: Några trender inom västtysk etnologi under 1970-talet, Lund 1980.

Gustavsson, Anders: Några forskningstrender inom nordisk etnologi og folkloristik under 1970-talet, Lund 1982.

Hanssen, Börje: Österlen. En sociantropologisk studie. Ystad 1952.

Hass, Jørgen: Illusionens filosofi. Studier i Nietzsches firser manuskripter. Arnold Busck 1982.

Hasslöf, Olof: Sedvana och centraldirigering. Nord Nytt 1, 1969, s. 7-15.

Hauge, Hans: Historiens vending i *Den Jyske historiker* nr. 50, 1990 s. 9-27.

Hauge, Hans: Den litterære vending. Dekonstruktiv videnskabsteori. Modtryk 1994.

Heiberg, Steffen: Opslag "Kulturhistorie". Encyklopædien.

Hellspong/Löfgren: Land och Stad. Svenska samhällstyper och livsformer från medeltid till nutid. Lund 1974.

Herskovits, Melville Jean: Man and His Works. The Science of Cultural Anthropology. New

York: Knopf 1948.

Höeg, Carsten: Les Saracatsans, une tribu nomade greque, bd. I 1925, bd. II 1926.

Hunt, Lyn og Bonnel, Victoria E.: Beyond the Cultural Turn, University of California Press 1999.

Højrup, Thomas: Det glemte folk, 1983.

Jensen, Poul Johs. og Leif Grane: Københavns Universitet 1479-1979, bind VIII, Det filosofiske Fakultet 1. del, Klassisk Filologi, Gads forlag, København 1992.

Jespersen, Svend: Smedjen i Ørbæk, *Fra Nationalmuseets Arbejdsmark* 1937, s. 79-85.

Jespersen, Svend: Saglig Registrant for Dansk Folkemuseum, samt Registrantforslag for danske kulturhistoriske Museer. Maskinskrevet u. angivelse. Underskrevet Svend Jespersen, København i marts 1940.

Jespersen, Svend: Nationalmuseets etnologiske Undersøgelser, *Fortid og Nutid* XV, 1943, s. 9-20.

Jespersen, Svend: Studier i Danmarks bønderbygninger. Gård- og stuehustyper. En etnologisk undersøgelse. Uden år. 98 sider. Manus i Sv.Jespersens arkiv, NEU.

Kultur minder, udg. Selskabet for Dansk Kulturhistorie, 1939- ?

Lithberg, Nils: "Till allmogakulturens geografi," *Rig* 1: 1-27, 1918.

Löwith, Karl: Meaning in History. The University of Chicago Press (1949), 10. udg. 1970.

Mejborg, R.: Borgerlige Huse særlig Kjøbenhavns Professor-Residentser, 1540-1630. København 1881.

Mejborg, R.: Gamle danske Hjem. Det 16de, 17de og 18de Aarhundrede. København 1888.

Mejborg, R.: Nordiske Bøndergaarde i det XVIde, XVIIde og XVIIIde Aarhundrede, første Bind: Slesvig. København 1892.

Meringer, Rudolf: Forord til første bind af tidsskriftet "*Wörter und Sachen*". Kulturhistorische Zeitschrift für Sprach- und Sachforschung, udgivet af Rudolf Meringer, Wilhelm Meyer-Lübke o.a., 1909, s. 1. Forordet er genoptrykt i Schmidt-Wiegand 1999, s. 37-38.

Muchembled, Robert: Culture populaire et culture des élites dans la France moderne (XV-XVIII siècles), Flammarion 1978.

Nellemann, G. og J. Nicolaisen: Etnologins forskningshistoria. En översikt. Institutet för

Folklivsforskning, Stockholm 2. oplag 1979.

Nietzsche, Friedrich: Historiens nytte (1874), Gyldendal 2. oplag 1996.

Nystrøm, Eiler: Kulturhistorie, *Kulturminster* 1939, s. 9-24.

Olrik, Axel: Fra Dansk Folkemindesamling, *Danmarks Folkeminder* nr. 1, 1908. Dansk Folkemindesamling s. 5-19.

Olrik, Jørgen: Danske og tyske forskninger af sønderjyske bygningsskik og almuekultur siden 1864. *Fortid og Nutid*, III. 1920, s. 99-112.

Otto, Lene: Foucaults "governmentalitetsteori". Styringsteknologi og subjektivitet. Arbejdsrapport 1. udkast.

Popper, Karl R.: Kritisk rationalisme, Kbh. 1973.

Rasmussen, Holger (ed.): Dansk Folkemuseum & Frilandsmuseet. History & Activities. Nationalmuseet 1966.

Refsum, Helge: Ord og sak. Et brevbytte mellem Eilert Sundt (1817-1875) og Japetus Steenstrup (1813-1897). Sprog og Kultur, 13. bd. hæfte 1-2, Aarhus 1944, s. 41-45.

Schmidt, Wilhelm: Handbuch der Methode der kulturhistorischen Ethnologie, 1937.

Schmidt-Wigand, Ruth (ed.): 'Wörter und Sachen' als methodisches Princip und Forschungsrichtung, Teil I, Georg Olms Verlag, Hildesheim, 1999.

Schäfer, Dietrich: Das eigentliche Arbeitsgebiet der Geschichte, Jena 1888.

Severinsen, P.: 25 Aar [Dansk historisk Fællesforening]. *Fortid og Nutid* bd. IX-X, 1931-32, s. 129-143.

Steensberg, Axel: Den danske Bondegaard, fra Jordhuset til den moderne Bondebolig. København 1942.

Steensberg, Axel: Gamle danske bønderbygninger og deres inventar. Nationalmuseets undersøgelse 1944. *Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri* 1945, s.369-385.

Steensberg, Axel: Kulturhistorie som universitetsfag. Foredrag holdt ved Dansk Historisk Fællesforenings og Dansk Kulturhistorisk Museumsforenings årsmøde i København 27. august 1954. *Fortid og Nutid* bd. XIX 1954-56, s. 143-158.

Steensberg, Axel: Undervisning i materiel folkekultur og museerne. Foredrag holdt den 27. august 1959 ved Dansk kulturhistorisk Museumsforenings årsmøde i København. *Fortid og Nutid* XX, 1957-59, s. 395-404.

Steensberg, Axel: Indlæg på "Det 15. nordiske folkelivs- og folkemindeforsker møde" i

Ålborg, København 1963, s. 62-66.

Steenstrup, Johannes: Nogle Bidrag til vore Landsbyers og Bebyggelsens Historie, *Historisk Tidsskrift* 6. rk. 5, 1894, s. 313-366.

Steenstrup, Johannes: Forandringer i de Danskes Forhold til Naturomgivelserne og Benyttelse af Jordbund og Hav fra den historiske Tids Begyndelse til Nutiden, forelæsningsmanus 1905 a. (NY kgl. Saml. 3467 I, Kgl. Bibl.)

Steenstrup, Johannes: Nogle træk af Fiskerbefolkningens Historie, *Historisk Tidsskrift* 7. Rk. VI. 1905b.

Steenstrup, Johannes: Indledende Studier over de ældste danske Stednavnes Bygning, (Videnskabernes Selskabs Skrifter) 1909.

Steenstrup, Johannes: Historieskrivningen. Dens Udvikling gennem Tiderne, dens Væsen og Formaal, København 1915.

Steenstrup, Johannes: Statsrettens Udvikling gennem Tiderne og Nutidens Statsforfatning, København 1916.

Steenstrup, Johannes: Den danske Kvindes Historie fra Holbergs Tid til vor I-II, København 1917.

Steenstrup, Johannes: Mænds og Kvinders Navne i Danmark gennem Tiderne, København 1918.

Steenstrup, Johannes: De danske Folkevisers ældste Tid og Visernes Herkomst. *Historisk Tidsskrift* 9. rk. 1, 1919-1920, s. 232-254, 355-397.

Steenstrup, Johannes: Normandiets Historie under de 7 første Hertuger (Videnskabernes Selskabs Skrifter) København 1925.

Stoklund, Bjarne: Europæisk etnologi ved Københavns Universitet. En orientering om studiet ved Dansk kulturhistorisk Museumsforenings møde på Vingstedscetret 25-27. nov. 1976. *Stof fra danske museer*, nr. 18, 1977, s. 23-26.

Stoklund, Bjarne: Europæisk etnologi, i Københavns Universitet 1479-1979, bd. XI, s. 87-120, København 1979a.

Stoklund, Bjarne: Etnologiske lokalstudier, *Fortid og Nutid* XXVIII, 1979b, s. 26-34.

Stoklund, Bjarne: Dyrkningssystemer og kulturforskning, *Fortid og Nutid* 1984, s. 293-302.

Stoklund, Bjarne: Hvad er kulturhistorie? Troels-Lund og den kulturhistoriske strid i Tyskland i 1880'erne. *IEF arbejdsrapport* 2/1987.

Stoklund, Bjarne: Lokal- og kulturhistorien i faghistorisk perspektiv. Indlæg på Dansk historisk Fællesforenings årsmøde i Åbenrå 1987. *Fortid og Nutid*, bd. XXXV, 1988, s. 81-85.

Stoklund, Bjarne: Det færøske hus i kulturhistorisk belysning, København 1996.

Stoklund, Bjarne: Fra Mejborg til Jespersen. Bondegårdsundersøgelser i kulturhistorisk og museologisk perspektiv, i Mette Skovgaard o.a.: Bondegård og museum. Landbohistorisk Selskab 1998, s. 11-32.

Stoklund, Bjarne: Bondefiskere og strandsiddere. Studier over de store sæsonfiskerier 1350-1600, Landbohistorisk Selskab 2000. Heri Johannes Steenstrup og etnologien, s. 162-174.

Stoklund, Bjarne: Tingenes kulturhistorie, Museum Tusculanum, 2003.

Stoklund, Bjarne: Bygder, aktivitetsfelter og økolyper, Etnologien og de regionale variationer i Per Grau Møller og Mette Svart Kristiansen (red.): Bygder, Landbohistorisk Selskab 2006.

Sundt, Eilert: Verker i udvalg I-XI, Oslo 1975-78. Bind VI: Om bygnings-skikken på landet i Norge (særtryk 1862).

Svensson, Sigurd: Svensk etnologi, Natur og Kultur, 3. udg. 1974.

Troels-Lund, Troels: Dagligt Liv i Norden i det sekstende Aarhundrede 1-14, 1879-1901.

Troels-Lund, Troels: Om Kulturhistorie, Kbh. 1894. Optrykt som indledning til 3. og 4. udgave af Dagligt Liv i Norden, 1908 og 1914.

Ussing, Henrik: Mellem sydfynske Sunde. Hverdag og Højtid. Danmarks Folkeminder nr. 41, København 1934.

Varming, Michael (red.): Blandt græske nomader 1922. Prof. i klassisk filologi Carsten Høegs dagbog, breve og fotos fra en studierejse blandt det græske nomadefolk Sarakatsanerne, Museum Tusculanum 1993.

Vaughan, James H. JR: Herskovits, Melville Jean. International Encyclopedia of the Social Sciences, bd. 6, s. 353-54. 1968.

Vedel, Valdemar: By og Borger i Middelalderen. Et Forsøg i Kulturpsykologi (1901).

Wåhlin, Vagn (red): Historien i kulturhistorien, Aarhus Universitetsforlag 1988. Heri
i) Poul Porskær Poulsen: Den kulturhistoriske tradition i Danmark, s. 27-43.
ii) Steen Busck: Livsform og kulturhistorie, s. 163-178.

Øverenget, Einar: Hannah Arendt, Gads forlag 2002.

BILAG

En ikke udtømmende oversigt over de kulturhistoriske selskaber, organisationer og foreninger samt deres periodiske udgivelser.

Jysk Selskab for Historie, Sprog og Litteratur (1866).
Selskabets tidsskrift: "*Samlinger til Jydsk Historie og Topografi*."

Historisk Samfund for Sønderjylland, grundlagt 1889. Har udgivet *Sønderjydske Aarbøger* fra 1889.

Museum. Tidsskrift for Historie og Geografi. Fra 1890 ->
Med bidrag af Mejborg og Feilberg.

Aarvog for dansk Kulturhistorie, udgivet af Poul Bjerger, 1891-99.

Østifternes Historisk-Topografiske Selskab, stiftet 21.1.1898.

Historisk Samfund for Ribe Amt stiftet 1902. Samfundet har fra 1903 udgivet årbogen "*Fra Ribe Amt*." Første historiske samfund i DK.

Dansk Folkemindesamling blev oprettet i 1905.

Historisk Samfund for Holbæk Amt stiftet 15.2.1906. Årbog *Fra Holbæk Amt* fra 1907.

Foreningen Danmarks Folkeminder blev stiftet i 1908.
Foreningen har fra 1972 udgivet årbogen *Folk og Kultur*.

Dansk Historisk Fællesforening blev stiftet 1909, som en samling af de lokale historiske samfund. Fra 1914 udgav fællesforeningen tidsskriftet *Fortid og Nutid* med undertitlen Tidsskrift for Kulturhistorie og Lokalhistorie.

Historisk Samfund for Sorø Amt stiftet 1911, 1. årbog 1912.

Selskabet for dansk Kulturhistorie stiftet den 16. oktober 1936, påbegyndte i 1939 udgivelsen af en periodisk publikation *Kultur minder*.

Budstikken, udg. af Dansk Folkemuseum, Nationalmuseets 3. afd.
årsberetninger 1953-1964.

Dansk Folkemaal, udg. af Udvalg for Folkemaal, bd. 1-18, 1927-1964.

Sprog og Kultur, udg. af Institut for jysk sprog- og kulturforskning. Universitetsforlaget i Aarhus, bd. 1-24, 1932-1963.

Arv og Eje, årbog for *Dansk kulturhistorisk Museumsforening* 1956 og frem. Udkom først under navnet *Danske Museer* 1950-55.

Bol og By, meddelelser fra udvalget for udgivelse af kilder til landbefolkningens historie, 1956 og frem.

Bygd, 1970-95?

Kulturhistoriska museet i Lund, *Kulturen*, stiftet i 1882 af *Kulturhistoriska föreningen* som kulturhistorisk museum for Sydsverige.

Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder, fællesnordisk, alfabetisk ordnet, encyklopædisk opslagsværk i 22 bind (1956-78).

---oOo---

i. Grønbeck: *Primitiv Religion*, Kbh. 1915, s. 3.

ii. *Fortid og Nutid XVIII*, 1949-52, s. 349-350.

iii. *Fortid og Nutid XVIII*, 1949-52, s. 485-86.

iv. Steensberg 1954-56, s. 143.

v. *ibid.* s. 144.

vi. Bengt Holbek: *Folkemindevidenskab*, i Ellehøj: Københavns Universitet 1479-1979, bd. IX, s. 77.

vii. Löwith, 1970, s. 104-06.

Gadamer, Hans-Georg: *Sandhed og metode*, dansk udg. 2004, s. 260.

ix. Friedrich Nietzsche: *Historiens nytte* (1874), Gyldendal, 1. udg. 2. oplag, Forord, s. 37.

x. Giambattista Vico (1668-1744), neapolitansk retoriker, der afdækkede *mondo civile* som genstand for en særlig forskning. Han forholdt sig kritisk polemisk til Descartes metodediskurs, der som bekendt er naturvidenskabens grundlag.

xi. Ifg. Madvig's (1804-86) eksamensordning af 1849.

xii. De var ikke velfunderede nok til at kunne forsvare sig: Rickert, Sennet og Dilthey, se R.G. Collingwood: *The Idea of History*, (1946) Oxford 1970, med afsnit om hver af disse forskere. Gadamer benævner et afsnit i *Sandhed og metode*, del II afsnit I,2: Dilthey's forvikling i historicismens vildveje (aporier).

- xiii. Löwith, Karl 1970, s. 20-32.
- xiv. Burckhardt 1989, forord til 1. udgave (1852) s. 11.
- xv. Burckhardt 1903, s. 2.
- xvi. Löwith, s. 21-22.
- xvii. Gothein, Eberhard: Die Aufgaben der Kulturgeschichte, Leipzig 1889.
- xviii. Stoklund: Hvad er kulturhistorie, s. 8.
- xix. Wilhelm Wundt (1832-1920) tysk psykolog, udgav i årene 1900-1920 en *Völkerpsychologie* i adskillige bind, som vakte stor opmærksomhed og udøvede stor indflydelse.
- xx. Indledningen til bind 13: Livsbelysning (1898).
- xxi. Troels-Lund 1894, s. XXVIII.
- xxii. Troels-Lund 1894, s. XVIII.
- xxiii. Troels-Lund 1894, s. XVII.
- xxiv. se Gennep 1922, Burke 1973 og Muchembled 1978.
- xxv. Salomonsens leksikon, opslag kulturhistorie, 1901 og 2. udg. Troels-Lund v. Fabricius 1923.
- xxvi. Salomonsen 1923, opslag: kulturhistorie.
- xxvii. Se Henrik Gjøde Nielsen: Et oversat arbejde af Troels-Lund. Bidrag til dansk kulturhistories historiografi. *Fortid og Nutid*, bind XXXVI, hefte 2, 1989, s. 113-120.
- xxviii. B. Stoklund: Hvad er kulturhistorie? IEF arbejdspapir 2/1987.
- xxix. Se Severinsen, 1932.
- xxx. Fra Ribe Amt, 1903, s. 1-5.
- xxxi. Mette Eriksen: Kulturhistorie med plovfurer. Folkehøjskolen og den kulturhistoriske forskning i Danmark. *Fortid og Nutid*, bd. XXXV, 1988, s. 230-244.

xxxii. Biering, 2008, s. 10.

xxxiii. *ibid.* s, 21.

xxxiv. Biering 2008, s. 10. Fra opfordring til stiftelse af foreningen Danmarks Folkeminder.

xxxv. Rasmussen 1979, s. 195.

xxxvi. Rasmussen 1979, s. 16.

xxxvii. Axel Olrik 1908, s. 11.

xxxviii.

Henrik Ussing: Ingvor Ingvorsens Fortællinger om gammelt sjællandsk Bondeliv, Danmarks Folkeminder Nr. 20, 1918.

Henrik Ussing: Ved Halleby Aa, Optegnelser af Karoline Graves, Danmarks Folkeminder Nr. 24, 1921.

Henrik Ussing: Fra Hedeboegnen. Optegnelser af Marie Christophersen, Højelse. Danmarks Folkeminder Nr. 26, 1923.

Henrik Ussing: Aarets og Livets Højtider, Danmarks Folkeminder Nr. 32, 1925.

Henrik Ussing: Det gamle Harboøre, optegnelser af Karen Thuborg, Danmarks Folkeminder Nr. 36, 1929.

Henrik Ussing: Mellem sydfynske Sunde. Hverdag og Højtid. Danmarks Folkeminder nr. 41, 1934.

Henrik Ussing: Lollandsk Landsbyliv i det 19. Aarhundrede, Danmarks Folkeminder Nr. ?. 1937.

Henrik Ussing: Klittens Folk, Danmarks Folkeminder Nr. ?, 1940.

xxxix. Ussing, 1934, s. 3.

xl. *ibid.* s. 4.

xli. Biering, 2008, s. 22.

xlii. August F. Schmidt: Danmarks Helligkilder, Danmarks Folkeminder Nr 33, 1926.

August F. Schmidt: Danmarks Kæmpesten i Folkeoverleveringen, Danmarks Folkeminder Nr. 39 (1. og 2. Halvbind 1932-1933.)

xliii. Følgende personer orienterer på Selskabets vegne ved udgivelsen af 1. bind af *Kulturminster* 1939:

Svend Aakjær (1894-1963) arkivar
 Otto Andrup (1883-1953) magister i litteratur, Frederiksborg
 Frithiof Brandt (1892-1968) prof. i filosofi
 Christian Elling (1901-74) kunsthistoriker
 Georg Galster (1889-1983) numismatiker, museumsinspektør
 H. Grüner-Nielsen (1881-1953) arkivar v. folkemindesamlingen
 H.P. Hansen (1879-1961) museumsmand, Herning
 Victor Hermansen (1894-1960) mag art historie
 Chr. Axel Jensen (1865- 1952) historiker, museumsmand
 Hans Knudsen (1882-1946) landsarkivar
 Bjørn Kornerup (1896-1957) kirkehistoriker
 Torben Krogh (1895-1970) musik- og teaterhistoriker
 Axel Linvald (1886-1965) rigsarkivar
 Vilh. Lorenzen (1877-1961) bygningshistoriker
 Hugo Matthiessen (1881-1957) mag art historie, museumsinspkt.
 Lauritz Nielsen (1881-1947) overbibliotekar
 Eiler Nystrøm (1874-1948) dr phil historiker, arkivar
 Jørgen Olrik (1875-1941) museumsinspektør
 Knud F. Plesner (1898-1968) litteraturhistoriker
 Poul V. Rubow (1896-1972) litteraturforsker
 Godtfred Skjerne (1880-1955) jurist, musikhistoriker
 Ejnar Thomsen (1897 -1956) prof. dansk litteratur
 H. Zangenberg (1881-1940) Ark., museumsinspektør

xliv. Fra redaktionens mindeord over Eiler Nystrøm i *Kulturminster* 1952, s. 8. Her omtales Nystrøm som "den centrale kulturhistoriker." Eiler Nystrøm (1874-1948) var dr. phil. uden at have taget embedseksamen. Han var arkivar ved Rigsarkivet og medstifter af *Selskabet for Dansk Kulturhistorie*. Vedr. Nystrøms programartikel se Nystrøm 1939.

xlvi. Nystrøm, 1939, s. 16.

xlvi. Nystrøm 1939, s. 14.

xlvii. Se note 40.

xlviii. Boberg, s. 191.

xlix. Stoklund 1987, s. 5.

l. Gissel 1995, s. 89.

li. Gissel 1995, s. 90.

lii. Se Stoklund 1987, s. 5-7.

liii. Blandt de vigtigste enkeltundersøgelser og monografier kan nævnes følgende:

Nogle Bidrag til vore Landsbyers og Bebyggelsens Historie, *Historisk Tidsskrift* 6. rk. 5, 1894, s. 313-366.

De danskes forhold til Naturomgivelserne, fra begyndelsen af historisk tid til samtiden, forelæsningsmanus 1905 a.

Nogle træk af Fiskerbefolkningens Historie, *Historisk Tidsskrift* 7. Rk. VI. 1905b.

Indledende Studier over de ældste danske Stednavnes Bygning, (Videnskabernes Selskabs Skrifter) 1909.

Statsrettens Udvikling gennem Tiderne og Nutidens Statsforfatning, København 1916.

Den danske Kvindes Historie fra Holbergs Tid til vor I-II, København 1917.

Mænds og Kvinders Navne i Danmark gennem Tiderne, København 1918.

De danske Folkevisers ældste Tid og Visernes Herkomst. *Historisk Tidsskrift* 9. rk. 1, 1919-1920, s. 232-254, 355-397.

liv. Steenstrup 1915, s. 145.

lv. Löewith 1970, s. 61-91.

lvi. J. Olrik 1920, s. 103.

lvii. Stoklund 1979a, s. 105.

lviii. Steensberg 1942.

lix. A. Steensberg: Kulturhistorie som universitetsfag. Foredrag holdt ved Dansk Historisk Fællesforenings og Dansk Kulturhistorisk Museumsforenings årsmøde i København 27. august 1954. Fortid og Nutid bd. XIX 1954-56, s. 143-158.

A. Steensberg: Undervisning i materiel folkekultur og museerne. Foredrag holdt den 27. august 1959 ved Dansk kulturhistorisk Museumsforenings årsmøde i København. Fortid og Nutid XX, 1957-59, s. 395-404.

lx. Steensberg 1954, s. 143-44.

lxi. Steensberg 1954, s. 150.

lxii. Steensberg 1954, s. 150.

lxiii. Steensberg 1959, s. 396.

lxiv. Steensberg 1959, s. 399.

lxv. Steensberg, 1954, s.147.

lxvi. Steensberg 1959, s. 401.

lxvii. Steensberg 1959, s. 400.

lxviii. Stoklund 1979: Europæisk etnologi, s. 87-120.

Stoklund 1998. Stoklund 2003, Indledning: Studiet af materiel kultur, s. 9-24. Se endvidere Fortegnelse over Bjarne Stoklunds trykte skrifter 1951-2003 i Adriansen og P.O.Christiansen (red.): Forskellige mennesker? Dansk Folkemindesamling 2003, s. 239-251.

lxix. Udover Stoklunds faghistorie kan nævnes, at Palle Ove Christiansen flere steder berører sider af faghistoriens problemer. I bogen *Kulturhistorie som opposition* med undertitlen *Træk af forskellige fagtraditioner* (2000) fokuserer han på forholdet mellem historiefagets tradition og kulturhistoriens. Ejendommeligt nok søger forfatteren, der er magister i Europæisk etnologi, at undgå at nævne ordet etnologi. Det optræder tre steder i bogen: i to fodnoter og en omtale på to linier af diffusionistisk etnologi som lovsøgende. Endvidere kredser P.O. Christiansen omkring etnologisk faghistorie i bogen *Kultur og historie*, 1995.

lxx. Stoklund, 1987, s. 4.

lxxi. Stoklund 1979, s. 91.

lxxii. Se Wilhelm Schmidt, 1937.

lxxiii. Karl-Olov Arnstberg anvender også begrebet paradigmeskift om 1960'ernes vending i svensk etnologi, se Arnstberg 1989 s. 125.

lxxiv. Stoklund 1988, s. 83 og Stoklund 2003, s. 10-11.

lxxv. Stoklund 1979b.

lxxvi. Stoklund 1988, s. 84.

lxxvii. Stoklund 2003, indledningskapitlet: "Studiet af materiel kultur," s. 9-24.

lxxviii. Stoklund 1996, s. 19-22.

lxxix. Stoklund 1998, s. 31.

lxxx. Bjarne Stoklund: Kulturgrænser og økotyper i Inge Adriansen & Palle Ove Christiansen: Forskellige mennesker? Skipperhoved 2003, s. 35.

lxxxxi. Stoklund 1998, s. 30.

lxxxii. Stoklund 2003, s. 42-43.

lxxxiii. Stoklund 2003, s. 20.

lxxxiv. Stoklund 2003, kap. 4: Gårdtyper og boligformer, s. 79-110. På s. 100 omtaler Stoklund den gård, "som vi her vælger at kalde den "slesvigske"." Denne benævnelse griber Peter Dragsbo i sit og Helle Ravns bidrag til Adriansen & Christiansen (red.): Forskellige mennesker? s. 55-71, Skipperhoved 2003. Stoklund nævner i ovennævnte kapitel Svend Jespersen een gang nemlig som fotograf til et af de anvendte billeder.

lxxxv. Christiansen 2000, s. 116.

lxxxvi. Christiansen 2000, s. 120.

lxxxvii. J. Jean Hecht i International Encyclopedia of the Social Sciences, 1968, opslag History: Social History, bd. 6, s. 457.

lxxxviii. I historiefaget finder vi en parallel hertil med en Edvard Holm-Johannes Steenstrup tradition overfor en Kr.Erslev tradition.

lxxxix. Sundt, bd. VI.

xc. Arne Lie Christensen, 1998.

xc. Sundt bd. VI, s. 211.

xcii. Fra forord til første oplag af 1. del af H.F. Feilberg: Dansk Bondeliv, 1889.

xciii. Sundt bd. VI, s. 203.

xciv. Sundt, bd. VI, s. 211.

xcv. Sundt bd. VI, s. 3.

xcvi. Sundt bd. VI, s. 1-3.

xcvii. Sundt, bd. VI, s. 9-10.

xcviii. Sundt, bd. VI, s. 213.

xcix. Sundt, bd. VI, s. 78.

c. Troels-Lund, Troels: Daglig Liv i Norden, bind II, Bønder- og Købstadsboliger, 1880, henvisninger: Eilert Sundt i Folkevennen 10de årgang 1861.

ci. Erixon: Haus und Hof im nordischen Raum, Leipzig 1937, s. 2.

cii. Erixon 1938, s. 225.

ciii. Stoklund 1984, s. 300.

civ. Stoklund 2003, s. 20.

cv. Mejborg, 1892, forord, u. paginering.

cvi. Mejborg, 1888, s. 83, om forholdene i Skåne, Halland og Blekinge.

cvii. Mejborg, 1888, s. 114.

cviii. R. Mejborg: Gamle danske Hjem i det 16de, 17de og 18de Aarhundrede, 1888, s. 81.

cix. Mejborg, Nordiske Bøndergaarde, Tillæg til første Bind, 1893, gengivelse af anmeldelse på smudsbindet af Kr. Erslev.

cx. Fredericias anmeldelse af Slesvigske gårde gengivet på smudsbindet til Mejborg: Nordiske Bøndergaarde, Tillæg til første Bind, 1893.

cxii. Svend Jespersen: Studier i Danmarks bønderbygninger. Gård- og stuehustyper. En etnologisk undersøgelse, s. 8. NEU, Svend Jespersens arkiv.

cxiii. (Bernhard Olsen) Jørgen Olrik, Salmonsens leksikon, opslag "Mejborg" bd. XVI, s. 855.

cxiiii. Mejborg 1881, forord.

cxv. Lauridsen, Peter: Om dansk og tysk Bygningssskik i

Sønderjylland, i *Historisk Tidskrift* 6. Rk.VI: 43-113, s. 46.
Olrik, Jørgen: Danske og tyske forskninger af sønderjysk
Bygningsskik og Almuekultur siden 1864, *Fortid og Nutid*, III Bd.
1930, s. 99-112, s. 103.

cxv. Gadamer 2004, s. 421.

cxvi. Omtalen af Klassisk filologi støtter sig hovedsageligt til
Jensen, Poul Johs. og Leif Grane 1992.

cxvii. Jensen og Grane 1992, s. 279.

cxviii. Erixon 1945, s. 6-7. og Brøndum-Nielsen 1927.

cxix. Foreningen *Danmarks Folkeminder* havde bevilget en sum, der
gjorde det muligt for *Dansk Folkemindesamling* og *Udvalg for
Folkemaal* at begynde på atlasarbejdet (Bjerrum, 1941). Bjarne
Stoklund har gjort mig opmærksom på denne kilde.

cxx. Se Poul Andersen: *Dialektforskningen*, s. 85-186 og Kristen
Møller: *Ordforskningen*, s. 127-141 i *Det danske sprogs
udforskning i det 20. århundrede*, udgivet af Selskabet for
nordisk Filologi, Gyldendal 1965.

cxxi. *Dansk folkemaal* 1927, s. 1.

cxxii. Grønbech: *Primitiv Religion*, Kbh. 1915, s. 3.

cxxiii. *Varming*, 1993, s. 15.

cxxiv. *Danske Folkemaal*, 1932, *Udvalg for Folkemaal* 1922-32, s.
65-86. Medarbejderne nævnes s. 74, og Sv.J.'s indsats s. 77.

cxxv. Jespersen 1937, s. 79-85.

cxxvi. Jespersen: *Saglig registrant*, 1940?, s. II.

cxxvii. Jespersen 1943, s. 10.

cxxviii. Svend Jespersen: *Studier i Danmarks bønderbygninger*,
stencil. u. år, s. 9-10. De nævnte arbejder af Erixon er
følgende: i) *Nogra bidrag till det nordiska husets historia*,
Fataburen 1917, s. 145ff. ii) *Svenska gårdstyper*, *Rig* 1919, s.
1ff. iii) *Svensk bygnadskultur och dess geografi*, *Ymer* 1922, s.
249ff. Vedrørende Erixons indflydelse i Danmark skriver
Stoklund, at inspirationen fra Sigurd Erixon og den svenske
etnologi havde stor betydning i Danmark på den tid (Stoklund
1979, s. 102), hvilket jo stemmer dårligt overens med Jespersens
udsagn.

cxxix. Svensson 1974, s. 189. Svensson skriver mærkeligt nok "Erixons stora monografi," hvilket netop var det, Erixon ikke ville skrive. Medens Svensson fremhæver værkets betydning, nævner Karl-Olav Arnstberg det knapt nok i sin bog om Erixons etnologi: Utforskaren, Carlssons 1989.

cxxx. Erixon 1921, s. VI. I sin artikel "Etnologiske lokalstudier" omtaler Stoklund Erixons Skultuna Bruk som en monografi, men overser, at Erixon direkte afviser, at han arbejder med en lokalmonografi (Stoklund 1979, s. 27).

cxxxii. Erixon 1935, s. V.

cxxxiii. Erixon 1921, s. VI.

cxxxiiii. Erixon 1937, s. 97.

cxxxv. Erixon 1921, s. VI. I dansk sammenhæng træffes begrebet "Punktundersøgelse" vist nok første gang i Poul Andersen, 1932, s. 174, hvor begrebet defineres som: "Optegnelser af hele det almindelige Ordforraad i en bestemt dansk Dialekt, almindeligvis afgrænset geografisk til nogle faa Sogne."

cxxxvi. Erixon 1921, s. VI.

cxxxvii. Erixon 1921, s. 308-635, det er 327 sider!.

cxxxviii. Erixon 1921, s. VI.

cxxxix. Erixon 1921, s. 636.

cxxxix. Erixon 1937, Regional european ethnology, Folk-Liv 1937-no 2/3, s. 100.

cxl. Erixon 1921, s. 656.

cxli. Erixon 1937, Regional european ethnology, Folk-Liv 1937-no 2/3, s. 95.

cxlii. Erixon, 1919, s. 1-39.

cxliii. Erixon 1921, s. 636-782.

cxliv. Erixon 1921, s. 659.

cxlv. Erixon 1935, s. VI.

cxlvi. Erixon 1935, s. VI.

cxlvii. Erixon 1921, s. VI.

cxlviii. Erixon 1935, s. VI.

cxlix. Erixon, 1938, s. 264- 293.

cl. opcit. s. 264. Erixon formulerer det samme i kort form i 1951: "Det är vetenskapen om människan som kulturvarelse" (Granlund 1961, s. 1.) Som bekendt har Niels-Arvid Bringéus kaldt sin introduktion til etnologi (1976) det samme.

cli. 25 år efter Erixon skrev dette fastholdt Sigfrid Svensson stadig, at europæisk etnologis objekt var den folkelige kultur i de europæiske lande. Den folkelige kultur stod i modsætning til den internationale kultur (Svensson 1974, s. 8).

clii. ibidem, s. 264-265.

cliii. ibidem s. 274.

cliv. ibidem s. 282.

clv. Granlund 1961.

clvi. M. Maget: Guide d'étude directe des comportements culturels (Ethnographie métropolitaine). Paris 1953. Granlund anmeldte bogen i RIG 1956, s. 90-92.

clvii. Granlund 1961, svensk udg. s. 6.

clviii. Granlund, brev til Sigfred Svensson i RIG 1962, s. 75.

clix. Christiansen 2000, s. 167.

clx. Gadamer 1904 s. 279.

clxi. "...etnologien ensam har själva livsföringen till sit huvudobjekt ..." Erixon ibidem, s. 264-265.

clxii. Nietzsche: Zur Genealogie der Moral, K. Schlechtas udgave af Nietzsches værker bd. II, s. 890.

clxiii. Gadamer 2004, s. 271.

clxiv. Højrup, Thomas 1983, s. 30.

clxv. Øverenget 2001, s. 43-74.

clxvi. Gissel 1995, s. 93.

clxvii. Arenstberg 1989, s. 7.

clxviii. Gustavsson 1980, s. 31.

clxix. Arnstberg 1989, s. 35.

clxx. P.O. Christiansen fremfører en lignende betænkelighed ved fagets udvikling i hans bidrag til den etnologiske debat (Christiansen 1995, s. 11 og 13).

clxxi. Det moderne videnskabsbegreb og det dertil knyttede metodebegreb er utilstrækkeligt. Det, der gør humanvidenskaben til videnskab, kan lettere forstås ud fra traditionen omkring begrebet *Bildung* end ud fra den moderne idé om videnskabelig metode. Det er til *den humanistiske tradition*, vi må vende os. Hans-Georg Gadamer: *Truth and Method*, 2.ed. Sheed & Ward, London 1993 s. 18.

clxxii. Granlunds særtryk: Svensk folkelivsforskning 1961, s. 1.